

**SİYASİ DİLİN OLUŞUMUNDA SOSYAL
MEDYANIN ROLÜ: “ARAP BAHARI”
DEVİRİMLERİ**

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
BÖLGE ÇALIŞMALARI**

Muhammet HİCAZ

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Seraj AHSAN**

**SİYASİ DİLİN OLUŞUMUNDA SOSYAL MEDYANIN ROLÜ: “ARAP
BAHARI” DEVRİMLERİ**

Muhammet HİCAZ

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Seraj AHSAN

T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK
Mayıs 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	11
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	12
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	12
1. BÖLÜM: SİYASAL İLETİŞİM VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ İLİŞKİSİ.....	13
1.1. Sosyal Medya ve Önemi	13
1.2. Sosyal Medyada Etkileşim	16
1.3. İnternet ve Politika	18
1.4. Bilgi, Siyasi Bilgi ve Siyasi Katılım	20
1.4.1. Bilgi Kavramı ve Tanımı.....	20
1.4.2. Siyasi Bilgi Nedir.....	23
1.4.3. Siyasal Katılım	25
1.5. Sosyal Medya, Siyaset ve Siyasi Aktörler	28

2. BÖLÜM: DEMOKRASİ, SOSYAL MEDYA VE SİYASET.....	35
2.1. Demokrasi Teorisi Bağlamında Medya ve İletişim.....	35
2.2. Sosyal Medya Kontrolü	39
2.3. Politika ve Sosyal Medya.....	41
2.4. Sosyal Medya ve Oy Verme Davranışı.....	43
2.5. Sosyal Medya Türleri	47
2.5.1. Facebook	47
2.5.2. Twitter	49
2.5.3. Instagram.....	50
2.6. Sosyal Medyanın Siyasi Önemi.....	52
2.7. Arap Ülkelerinde İnternet ve Sosyal Ağlar	55
3. BÖLÜM: SOSYAL MEDYA VE ARAP DEVRİMLERİ	60
3.1. Sosyal Medyanın 2011 Arap Devrimlerine Etkisi.....	60
3.2. Tunus Devriminde Sosyal Medyanın Etkisi	64
3.3. Sosyal Medyanın Mısır Devrimine Etkisi.....	67
3.4. Sosyal Medyanın Libya Devrimine Etkisi	72
3.5. Sosyal Medyanın Suriye Devrimine Etkisi	74
3.6. Arap Baharının Bölgesel Sonuçları.....	78
SONUÇ	82
KAYNAKÇA	86
ÖZGEÇMİŞ	95

TEZ ONAY SAYFASI

Muhammet HİCAZ tarafından hazırlanan “SİYASİ DİLİN OLUŞUMUNDA SOSYAL MEDYANIN ROLÜ: “ARAP BAHARI” DEVRİMLERİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Seraj AHSAN .....

Tez Danışmanı, Uluslararası Siyaset Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 01/05/2023

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Ali ASKER (KBÜ) .....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Seraj AHSAN (KBÜ) .....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ali Samir MERDAN (ÇAKÜ) .....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Müslüm KUZU .....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Muhammet HİCAZ

İmza :

ÖNSÖZ

Tez yazım sürecinin her aşamasında bilgi ve tecrübesi ile beni yönlendiren, ihtiyaç duyduğum her konuda desteklerini sunan değerli tez danışmanım Dr.Öğr.Üyesi Seraj AHSEN 'e teşekkürü borç bilirim.

Bu tezin hazırlanması için çalışma olanağı tanıyan ve destek veren değerli hocam Prof. Dr. Ali ASKER'e çok teşekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca her zaman beni destekleyen, haklarını asla ödeyemeyeceğim annem ve babama teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak hayat boyu desteğini esirgemeyen sevgili aileme ve her zaman yanımda olan eşim Sandrella ALDAKAK'a, güzel kızlarıma Ceylan'a ve Melek'e sonsuz sevgi ve şükranlarımı sunarım.

ÖZ

Teknolojik çağın getirdiği avantaj, olanak, fırsat ve aynı zamanda meydan okumalar sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamın tüm alanlarında etkisini göstermektedir. Bu anlamda sosyal ağların siyasi hareket ve ayaklanmalardaki etkisi dikkat çekmektedir. Bir sokak hareketiyle başlayan Arap Baharı kısa sürede interaktif ve karşılıklı iletişimin yoğun şekilde kullanıldığı çok boyutlu bir yapıya bürünmüştür. Sosyal medyanın (Facebook, Twitter ve YouTube) sunduğu imkanlar ile bu hareketin organize edilmesi, kamuoyuna ve dış dünyaya duyurulmasında önemli rol oynamıştır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde meydana gelen ayaklanmalar kısa sürede sosyal paylaşım siteleri aracılığıyla tüm dünyaya duyurulmuştur. Bu olayın etkileri bilimsel alan yazınında çok tartışılmıştır. Fakat olayların ülkeden ülkeye farklılık göstermesi, ayrıca etki ve sonuçların muhtelif olması konunun hala güncelliğini korumasının bir göstergesidir. Arap Baharı sürecinde sosyal platformlar gençlerde siyasal farkındalığın artmasına neden olmuştur. Konuya ilişkin literatürde Arap Baharı süreci bazen dış güçlerin müdahalesi, bazen de sosyal medyanın ürettiği bir devrim olarak nitelendirilmiştir. Bu yaklaşım Arap Baharı'nın tek boyutlu bakış açısıyla değerlendirilmesinden başka bir şey değildir. Oysa devrimi ortaya çıkaran koşul ve nedenler tarihi, sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel nitelikli olup çok boyutlu bir bakış açısı gerektirmektedir. Tez çalışması Arap Baharı'nın belli ülkelerde nasıl seyrettiğini ve bu süreçte sosyal medya ağlarının nasıl rol oynadığını incelemektedir. Bu bağlamda, çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Siyasal İletişim ve İletişim Teknolojileri adlı birinci bölümde konuya ilişkin temel kavramlara değinilmiştir. Sosyal Medya, Demokrasi ve Siyaset başlıklı ikinci bölümde sosyal medyanın işlevsel yönleri siyaset bağlamında ele alınarak irdelenmiştir. Sosyal Medya ve Arap Devrimleri başlıklı üçüncü bölümde sosyal medyanın bu süreçteki işlevi, rolü ve etkisi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya; Siyaset; Facebook; Twitter; Arap Baharı

ABSTRACT

The advantages, chances, opportunities and at the same time the challenges brought by the technological era demonstrate their effects upon every aspect of society, economy and culture. The impact of social networks on political activism and uprisings catches one's eye. Arab Spring, which started as a street movement, took a multi-dimensional structure where interactive and mutual connections were intensively used. This played a great important role in organizing the movement and in making people and outer world notified and aware via the facilities and possibilities provided by social media platforms (Facebook, Twitter, and YouTube).

The demonstrations that took place in Middle East and North Africa countries spread all around the world in a short time by means of social sharing sites. The effects of this case were discussed in various scientific researches. However, the differences of events from one country to another, in addition to having different effects and results, indicate that this subject is still recent.

The social platforms led to an increase in youth's political awareness during the Arab Spring period. In the literature related to this subject, Arab Spring was described sometimes as a foreign intervention and sometimes as a revolution made by social media. This approach is nothing but an evaluation of Arab Spring based on mono-dimensional point of view. However, the conditions and causes, that triggered the revolutions, have historical, social, political, economic, and cultural attributes, thus require a multi-dimensional approach. This thesis is observing how Arab Spring went on in certain countries and how social media networks played role during that period. In this regard, the study consists of three parts. Essential concepts related to the study subject is mentioned in the first part titled "Political Communication and Communication Technologies". In the second part "Social Media, Democracy, and Politics", the functional sides of social media are handled and examined in a political context. While the function, role and effect of social media during the Arab Spring period is discussed in the third part titled "Social Media and Arab Revolutions".

Keywords: Social Media; Politics; Facebook; Twitter; Arab Spring

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Siyasi Dilin Oluşumunda Sosyal Medyanın Rolü: “Arap Baharı” Devrimleri
Tezin Yazarı	Muhammet HİCAZ
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Seraj AHSAN
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	01/05/2023
Tezin Alanı	Bölge Çalışmaları
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	95
Anahtar Kelimeler	Sosyal Medya; Siyaset; Facebook; Twitter; Arap Baharı

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	The Role Of Social Media Sites in Forming The Political Consciousness: "Arab Spring" Revolutions.
Author of the Thesis	Muhammet HİCAZ
Advisor of the Thesis	Dr. Öğr. Üyesi Seraj AHSAN
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	01/05/2023
Field of the Thesis	Regional Studies
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	95
Keywords	Social Media; Politics; Facebook; Twitter; Arab Spring

KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri (United States Of America, USA)
- NATO** : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
- SNHR** : Suriye İnsan Hakları Ağı
- SPS** : Sosyal Paylaşım Siteleri
- STK** : Sivil Toplum Kuruluşları
- UGK** : Ulusal Geçiş Konseyi

ARAŞTIRMANIN KONUSU

İnternet dŸnyasındaki sosyal medya platformlarının geliŐiminden itibaren siyasi amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır. Son yıllarda sosyal medyanın siyasette kullanımı akademik alanda oldukça ilgi gŸrmüŐ ve araŐtırmacılar sosyal medyanın siyasette kullanımının etkisini anlamak için birçok çalışma yapmış ve literatŸr oluşturmuştur. Siyasi katılımcıları ve gençlerin oy kullanma davranışını nasıl etkiler? Araştırmaların çoğu genel bilgi sağlar ve bu araştırma alanında doldurulması gereken büyük bir boŐluk vardır. Bu, sosyal medyadaki ne tŸr siyasi faaliyetlerin siyasi etkinlik üzerinde büyük etkisi olabilir. Bu çalışmada sosyal medyanın siyaset farkındalığında rolŸ araŐtırılmıŐtır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın amacı siyasette sosyal medya kullanımına ilişkin bilgileri Arap Baharı süreci kapsamında incelemektir. Bu araştırma aynı zamanda çevrimiçi siyasi faaliyetleri ve bunların Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da toplumsal katılımı üzerindeki etkisini belirlemeyi hedeflemiŐtir. ÇalıŐmanın önemi, sosyal medya platformlarının protestoları etkileme ve toplumsal ayaklanmaları ne derece ivme kazdırdığını irdelemektir. Arap Baharı'na ilişkin yapılan çalışmalarda sosyal medya platformlarını bu devrimlere yön veren, hatta bu devrimleri doğuran ve yönlendiren mutlak bir araç olarak tanımlama eğilimlerine rastlamaktayız. Bu yüzden, tez çalışması, objektif bir bakış açısıyla sosyal medyanın rolünü ve önemini belirlemeye, Arap devrimlerinin gerçek nedenlerini açıklamaya yöneliktir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Tez çalışması alanla ilgili yazılı kaynakların taranması ve incelenmesi yöntemiyle yapılmış olup, herhangi anket veya mŸlakat yöntemi tercih edilmemiŐtir. Zira bu konuda gerek Türkiye'de gerekse yurt dışında çeşitli çalıŐmalar yapılmıştır. Aynı yöntemlerin takip edilmesi yazılanların tekrarından farklı olmayacağı düşŸncesiyle, tez çalıŐmasında önceden belirlenmiŐ hipoteze odaklanarak, objektif bulgulara ulaşmaya çalışılmıştır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Tez çalıŐmasının ana hipotezi Şu Şekilde belirlenmiştir: Arap Baharı'nın yaşandığı süreçte sosyal medya araçları sıra dışı bir etki göstermiŐlerdir. Basın üzerinde sansür ve yasaların ŐiddetlendiĐi bir ortamda sosyal medya üzerinde yayılan haber ve görüntüler olayların gerçek yüzünü dünya kamuoyuna aktarırken, kitlelerin organize edilmesine de büyük katkı sağlamıştır. Fakat sosyal medya Arap Baharı'nın belirleyici değildir; bu yüzden devrimlerin gerçek nedenleri tarihi, siyasi, toplumsal, ekonomik ve kültürel etkenleri bünyesinde barındıran çok boyutlu bir yapıya sahiptir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Bu alıŐma, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın belli ülkeleriyle sınırlandırılmıŐtır. ÇalıŐmanın teorik kısmı konuya ilişkin kavramlarla sınırlandırılırken, sosyal medya ve demokrasi teorisi arasında bağlantı düzeyi belirlenmeye çalışılmıştır. İlgili ülkelerde kamuoyu yoklamasının yapılması, anket ve mülakat yoluyla bulgulara ulaşılması ekonomik, sağlık ve siyasi nedenlerden kaynaklanan güçlükler doğurmuştur. Bu husus, geniş yelpazede bir araştırma yönteminin tercih edilme olanağını sınırlandırmıŐtır.

1. BÖLÜM: SİYASAL İLETİŞİM VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ İLİŞKİSİ

1.1. Sosyal Medya ve Önemi

Sosyal medya ağlarının ortaya çıkışı ile birlikte küreselleşme alanında birçok gelişmelerin yaşandığı bilinen bir gerçekliktir. Arap Bahar'ından etkilenen devletlerin rejimlerinin genellikle totaliter ya da otoriter bir yönetim anlayışına sahip olması muhalif kesimi sosyal medya üzerinden örgütlenmeye itmiştir. Bu vesile ile yakın geçmişte sosyal medya üzerinden örgütlenen halk hareketleri meydana gelmiştir. “Küreselleşmenin hız kazanmasında, buna paralel olarak kapitalizmin yeniden yapılanma sürecinde yeni iletişim teknolojileri siyasal sosyal ekonomik kültürel birçok alana dönüşümünde önemli bir katkı sağlamıştır.”¹ Geçmişe baktığımızda bilgisayar ve internet çağından daha önceki dönemlerde iletişim biçimleri tek taraflı bir sistem içinde yürütülmekteydi. Kitle iletişim araçları kanalıyla monolog biçiminde iletişim haline geçilen toplumlarda iletişim araçları kimin elindeyse siyasal, toplumsal ve kültürel süreçlerde önemli rol oynayan bu araçların hakimiyeti onun tarafından yönetilmiştir.²

Sosyal medyanın yeni bir kamusal alan olmasını baz alan düşünürlere göre her bireyin eşit haklara sahip olduğu bir mecrada herkesin fikrini beyan etmesi demokrasinin daha aktif bir şekilde ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Sosyal medyada başlayan örgütlenmeler ve siyasal propagandalar yakın geçmişte Arap Bahar'ının başlangıcı olarak tanımlanmış ve “sosyal medya devrimi” olarak nitelendirilmiştir. Bireyler, yurttaş olarak yaşanan olaylara duyarsız kalmayıp, sosyal medya üzerinden platformlarda düşüncelerini paylaşmış, böylelikle toplumsal ya da bireysel sorunlarına sahip çıkmaya başlamıştır. Bu yönden bireylerin seslerini gerekli mercilere duyurabilmeleri adına hukuki yolları denemeleri ve bunu bazen sosyal medya aracılığıyla yapmaları, sosyal medyanın yeni bir kamusal alan olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Günümüz toplumlarında gelişen iletişim teknolojileri ile birlikte siyasal sosyal olayların da oluşumu ve gelişim süreçlerinin farklılıklarının meydana gelmiştir önceleri örgütlenmeler

---

¹ Aslı Aydemir, *Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2020, (ss.01-178), s.104.

² Mehmet Emin Babacan, İrfan Haşlak ve İsmail Hira, “Sosyal Medya ve Arap Baharı”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2014, Cilt: 6 Sayı: 2, (ss.63-92), s.68

kamusal alanların meydana gelirken sosyal ağların gelişimi ile birlikte artık örgütlenmeler buluşmalar bu ağlar üzerinden gerçekleşmektedir.³

Sosyal medya yeni bir medya aracı olarak ortaya çıkarken, geleneksel medya araçlarının da internet üzerindeki yeni düzene uyum sağlayarak internet ağı ve sosyal medya platformları üzerinden yayınlarına devam ettiği görülmektedir. Geleneksel medya araçlarından; gazete, televizyon ve radyo gibi medya araçlarının sanal ortama taşınması, iletişim kanallarının teknolojinin gelişmesiyle internet ortamına aktarılması bilgisayarın ve bilgisayar muadili cihazların çoğalmasına olanak sağlamıştır.⁴

Sosyal medya bireylere kendi düşüncelerini açık olarak paylaştığı ve bu sayede aynı düşünceye sahip olan diğer bireyler ile etkileşim içinde olduğu, diğer bir taraftan eleştirel düzlemde yorumlanabilecek bir alan sunmaktadır. İnsanlar yeni fikir ya da gözlemlerini sosyal medya aracılığıyla diğer insanların beğenisine ya da görüşüne sunabilir. Bu unsurlar genel olarak video ve fotoğraflama yöntemi ile sanal ortama aktarılmaktadır. Aynı zamanda sosyal medya araçlarına ulaşılmasının belli bir ekonomik maliyetin minimum seviyede olması genel olarak halk tarafından herkesin kullanabilmesi yönünden kolaylık sağlamaktadır.⁵

Sosyal medya platformlarında paylaşılan içeriklerin, dünyanın bir ucundan diğer ucuna bilgi paylaşımı sağlaması küreselleşmeyi hızlandırmaktadır. Örnek olarak; dünyanın bir ucunda bireyin bir haksızlığa uğraması ya da bir karşı duruş sergilemesi, diğer ucundaki bireyler tarafından destekleme imkânı yahut yaşanan olaylardan haberdar olmayı sağlaması sosyal paylaşım ağları ile birlikte mümkündür.

Bununla birlikte sosyal medya aracılığıyla tüm dünyanın Arap Baharı'ndan haberdar olması, siyasi eşitsizlik ve ekonomik durgunluğun gündemin merkezine oturması, Arap ülkelerindeki değişim ve dönüşüm hareketlerinin hızlanmasına neden olmuştur.⁶

---

³ Aslı Aydemir, s.126

⁴ Mustafa Ali Minarlı, İletişimsel Bir Ortam Olarak Sosyal Medya ve Demokrasi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Ana Bilim Dalı İletişim Bilimleri Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2019, s.23

⁵ Gökhan Demir, Sosyal Medya ve Siyaset İlişkisi: Mısır Örneği, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s.08

⁶ Ali Murat Kırık, "Arap Baharı Bağlamı'nda Sosyal Medya-Birey Etkileşimi ve Toplumsal Dönüşüm", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, Cilt:1 Sayı: 3, 2012, (ss.87-98), s.94.

Facebook, Twitter gibi sosyal medya platformlarında kişilerin birbirlerine tanınmalarına gerek yok. Gündemi bu ağlar üzerinden takip eden kişiler birbirleriyle tanışabilmekte ve arkadaşlık kurabilmektedirler.⁷

Facebook, pek çok uygulamaları ücretsiz sağlarken gelirlerini, afişlerden, logo reklamlarından ve sponsor gruplarından sağlamaktadır. Bir buçuk milyardan fazla insan arkadaşlarıyla, aileleriyle ve önem verdikleri kişi/grup/kurumla bağlantı kurmak için Facebook'u kullanmaktadır.⁸

Facebook

2003 yılının sonlarına doğru ortaya çıkan Facebook, Kolombiya Üniversitesi başta olmak üzere öğrenciler arasındaki bağlantıyı güçlendirmekteydi. Fakat üniversite öğrencilerinin arasında yayılmaya başladıktan kısa zaman sonra daha büyük kitlelere yayılarak popülerleşmiştir. 2004'te kurucusu Mark Zuckerberg tarafından yapılan ikili anlaşmalarla Facebook kurumsal bir nitelik kazanmış ve kamusal alan olarak bugünkü halini almıştır. Herkesin üyeliğini kabul eden Facebook, başta tüm yaş gruplarınca popülerliğe sahipken daha sonrasında Twitter, Instagram gibi diğer sosyal medyaların varoluşları ile birlikte hitap kitlesi daha çok orta yaş ve yaşlı olarak adlandırabileceğimiz kesim üzerinden popülerliğine devam etmiştir. Fakat ilk kurulduğu zamandan beri neredeyse tüm dünya vatandaşlarının bir hesaba sahip olduğu bu platform, 2011 yılına gelindiğinde Arap Bahar'ının başlangıcı olan örgütlenmenin oluşum sürecinin başladığı yer olarak tarihe kazınmıştır.

Twitter

Facebook'tan sonra 2004 yılında yeni bir sosyal medya platformu olarak Twitter kurulmuştur. Twitter arayüzünde genel olarak insanların anlık durum paylaşabileceği, ilk ortaya çıkışında 140 karakterle sınırlandırılmış ifade şekli ile insanların düşüncelerini ortaya koyabileceği bir platform olmuştur. Bu platform, insanların kendi düşüncelerini ortaya koyabilmenin dışında beğendiği görüşleri favorilere ekleyerek yahut *retweet* yaparak daha çok insana ulaştırmaya yönelik bir paylaşım ağıdır. Twitter şirketi, 2022'de Elon Musk tarafından satın alınmıştır. Bu platformda Instagram ya da Facebook gibi paylaşım ağlarından ziyade daha çok politik konular konuşulmaktadır.

---

⁷ Ali Murat Kırık, s.94.

⁸ Tayfun Yücesoy, Yeni Medyadaki Sosyal Ağlar ve Kitle Hareketleri, https://www.academia.edu/47768284/YEN%C4%B0_MEDYADAK%C4%B0_SOSYAL_A%C4%9EL_AR_ve_K%C4%B0TLE_HAREKETLER%C4%B0 Erişim Tarihi: 04.04.2023 s.27

Whatsapp

Sosyal medya platformlarını 2009 yılına gelindiğinde WhatsApp takip etmiştir. Akıllı telefonlar için uyarlanan, anlık mesajlaşma programı olarak ortaya çıkan WhatsApp internet üzerinden kullanıcılarını birbirleriyle telefon numarası aracılığıyla fotoğraf gönderme, video arama, sesli ve yazı mesaj özelliklerini içeriğinde barındırmaktadır. WhatsApp 2014 yılına gelindiğinde Facebook'un sahibi tarafından satın alınmıştır. Daha sonraları durum ekleme gibi sosyal medya özelliklerinin getirildiği WhatsApp aynı zamanda bilgisayar üzerinden açılır hale gelmiştir.

1.2. Sosyal Medyada Etkileşim

İnternet ağları üzerinden hızlı ve ekonomik olan iletişim kanalları bireyler ya da topluluklar arasında ihtiyaç halinde etkin olarak kullanılabilen bir iletişim türüdür. 2011 yılının başlarında Arap coğrafyasında etkin bir şekilde başlayan ve halen günümüzde devam eden halk hareketleri bu sosyal ağlar neticesinde örgütlenme yoluna gitmiştir. Sosyal medya ve Arap devrimleri bu bağlamda değerlendirilmiştir. Arap Bahar'ını başlatan devrimlere sosyal medya devrimleri denilmeye başlanmıştır. Fakat halk tarafından gerçekleştirilen bu toplumsal olayların sadece sosyal medya üzerinden yapıldığını baz almakla, sosyal medya devrimleri diyerek adlandırmak yanlış olacaktır. Bu olayları etkin hale getiren ve ayaklanmaların başladığı örgütlenmelere sebep veren devrim dinamiklerine araştırmak gerekir.⁹

Aynı zamanda bireylere konvansiyonel medyada ele alınması zor ve hassas olan sosyal, siyasi ve ekonomik konuları tartışabilme özgürlüğünü sosyal medya siteleri sağlamaktadır. Ayrıca bu siteler toplumun üyeleri arasında yeni fikirler ve iş birliği, eğitim ve örgütlenme yolları yaratmaktadır.¹⁰

İletişim kanallarının internet ağları üzerinden yeniden ortaya çıkması ve yükselişi bu kavramların sadece radyo, televizyon ve gazete gibi maddesel araçların yerine internetin içinde bulunduğu formda şekil değiştirmesi olarak betimlenemez. Haber kanallarının televizyon, radyo kanalları yerine internet ağı üzerinden takip edilmesi ya da günlük gazetelerin matbaa yoluyla değil de internet ağları üzerinden anlık

---

⁹ Mehmet Emin Babacan vd., s.66.

¹⁰ Abubakr Al-Owaa, Siyasi Aktivizm Aracı Olarak Sosyal Medya: Yemen Örneği, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Ana Bilim Dalı İletişim Bilimleri Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s.50.

olarak haber bülteni oluşturması bunlara örnektir. Bu değişim aynı zamanda sosyo-kültürel ve ekonomik olarak dönüşümü tetikleyecek olan unsurdur.¹¹ Göstericilerin siyasi olarak bilgi edinmelerini sağlarken, iletişimi kolaylaştırmış, sansür ve karartmaların doğurduğu engelleri aşmalarına olanak sağlamış ve siyasi aktivizmin hızlanmasına vesile olmuştur. Pek çok görüntü ve videoları bu siteler üzerinden dünya kamuoyuna aktarmıştır.¹²

Arap Baharı olarak adlandırılan devrimler kendini dezavantajlı olarak gören bireylerin düşünce ve görüşlerini sosyal medya platformlarında dile getirmesiyle başlamıştır. Geleneksel medya olarak adlandırdığımız; televizyon, radyo, gazete gibi etkileşimi tek taraftan sürdüren iletişim araçlarının sosyal medya ve sosyal ağlar üzerinden farklı bir formda karşımıza çıkmıştır. Bu durum geleneksel medyanın artık monolog olarak değil, hedef kitlenin de geri dönüşlerini alarak toplumsal konuların ele alınması yönünde adım attığını göstermiştir. Geleneksel medyanın da bu süreçte demokratikleşme adımlarını kanıtlar niteliktedir. Başlangıçta “iletişim medyası kimin elindeyse onun hegemonyası başattır” şeklindeki bir tanımlama geleneksel medya araçları açısından geçerlidir. Bu araçların sosyal ağlar üzerinden kullanıma açılması, sadece hegemonyasını kabul ettirmiş iktidarlar değil aynı zamanda muhalif ve radikal gruplar açısından da nitelikli bir alan oluşturmuştur. Sosyal ağlar üzerinden yayın imkânı bulan tüm iletişim kanalları farklı görüşleri yansıtarak yeni bir kamusal alana dönüşmüştür.¹³

Arap Baharı ile başlayan sosyal medya devrimleri diye adlandırdığımız hükümete karşı muhalif görüşlerin örgütlenmesi sanal ortamda gerçekleşmiştir. Örgütlenen insanlar sokaklara dökülmüştür. Sokakta yaşanan gelişmeler yine sosyal medya aracılığı ile yazılı, fotoğraflı ya da videolu bir biçimde aktarılması hem örgütlenen grup hem de dünya genelinde haber alma bakımından önemli fayda sağlamıştır.

---

¹¹ Mustafa Ali Minarlı, s.25.

¹² Abubakr Al-Owaa, s.57.

¹³ Mesut Aslan, Sosyal Medya, Sosyal Hareketler ve Uluslararası Müdahaleler, Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016, s.78.

Sosyal medya devrimi diye adlandırdığımız, muhalif grupların düşüncelerini sosyal ağ platformlarında yayınlamasıyla, belli bir kitlenin örgütlenmesi ile oluşan bu hareketler mevcut düzenden başka bir düzeni mümkün olmasını amaçlayan bir tür toplumsal harekettir.

Arap Baharı İspanya'da öfkeli hareketi gezi direnişisiyle devam eden küresel etkiye sahip olsa da yerel temelde gerçekleşen hareketler etkileşimli bir biçimde sosyal medya temelinde örgütlenmiş seslerini duyurmuş mobilize olmuş ve enteresan enternasyonist bir yaklaşıma dayanışma bilinirlik kazanmışlardır.¹⁴

Yeni bir siyasal kültür tipinin oluşumunda sosyal ağ etkisinin büyük olduğu söylenebilir. Bu toplumsal hareketler öncelikle kendi bölgelerinde daha sonra ağ toplumu yoluyla küreselleşme ekseninde büyük çaplı etkileşime sebep olmuştur. Sosyal ağ sisteminde oluşan siyasal hareketlenmeler siyasal katılıma pozitif katkı sağlamış ve çok seslilik hareketi olarak herkesin kendi görüşünü özgür bir biçimde sosyal ağ aracılığıyla paylaşmasına vesile olmuştur.¹⁵

1.3. İnternet ve Politika

Bireylerin kendilerini tanımlayabilmesi için toplumsal alanda özgün benlikleriyle var olmaları gerekir. Bunu ise iletişim faktörlerini kullanarak, toplumsal olayları sorgulayarak ve strateji belirleyerek diğer bireylerle iletişime geçmesiyle, ayrıca kendi stratejileri doğrultusunda düşüncesini toplumdaki diğer bireylere aktararak gerçekleştirir.

Bu bağlamda güvenlik konusunun merkezinde yer alan kavramlardan biri hiç kuşkusuz internet ve internet merkezli diğer sosyal medya araçlarıdır. Bunun en açık örneğini 2011 yılında Arap coğrafyasında yaşanan halk hareketlerinde görmek mümkündür.¹⁶

Yasalar temelde iktidarların toplumda var olan her bireyin diğer bireylerin özgürlüklerini kısıtlamamaları için temel hak ve özgürlükler dışında geriye kalan davranışlarını belli bir ölçüde yasaklanması, müeyyideye tabi tutulması ya da kısıtlanması ile ortaya çıkar. Bu yönüyle toplumda herhangi bir ayrışma ya da aykırılık

---

¹⁴ Barış Çoban, "Sosyal Medya Devrimi", *Sosyal Medya Devrimi*, Editör: Barış Çoban, Su yayımları, İstanbul, 2014, (ss. 09-21), ss. 09-10.

¹⁵ Barış Çoban, s. 10.

¹⁶ Mehmet Emin Babacan vd., s.83.

çıkması için hükümet tüm toplumsal eylem ve söylemleri gözetim altında almaya çalışır.

Devletlerin şüphesiz ki en çok önemsedikleri konu iç ve dış güvenlidir. Buna istinaden içeriden ya da dışarıdan gelebilecek olan tüm tehlikeleri savuşturma ve olası hareketlenmeler için bir savunma mekanizması belirlenmiştir. Genel olarak uluslararası politikada ve iç politikada temel parametreler güvenlik üzerine kurulmuştur.

Eşitlik, özgürlük, siyasal bilgiye ulaşım kolaylığı yahut bilgiye erişim, bunun yanında devletler tarafından hesap verilebilirlik ilkesinin önemsenmesi ve çok sesliliği temel alan siyasal katılım demokrasinin de talep ettiği olmazsa olmaz faktörlerdir. Bu faktörün temelinde yatan olgu demokrasinin yönetselden ziyade iletişimsel boyutunu ait öğelerinden oluşmaktadır.¹⁷ Sosyal medyanın getirdiği bu imkanlar ağ toplumu içinde yer edinmiştir. Halkın karakteristik olarak nasıl bir siyasal kültüre sahip olduğu, politik süreçlerde problemlerin çözülmesinde demokrasinin ne kadar etkin olduğu ve kamusal alanın kendi içinde sorunların çözülme pratiklerine bakılarak kuramsallaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir.¹⁸

Yaşanan “devrimlerde” Facebook, Twitter gibi sosyal medya uygulamalarının aktivistler tarafından etkin bir şekilde kullanarak hedef kitleleri örgütlenmesinde sokakta yaşananları video, resim yoluyla hızlı ve etkili bir şekilde yayılması amacına uygun olarak başarılı olmuştur. Örneğin, Mısır’da polislin işkence görüntülerinin YouTube’a yüklenmesi toplumu derinden etkilemiş ve bir öfke patlamasına neden olmuştur. Sosyal medyada yaşanan yoğun protesto çağırışları kısa sürede yüz binlerce insanın örgütlenerek sokağa dökülmesine zemin hazırlamıştır.¹⁹

Sosyal ağların gelişmesi ve bazı sosyal medya platformlarının popülerleşmesi ile birlikte sosyal mecralarda internet aracılığıyla iletişim araçlarının sanal ortama taşınmasına yönelik adımlar atılmıştır. Televizyon, radyo ve gazetelerin internet ortamından ulaşılabilirlik kolaylığının sağlandığını yukarıda belirtmiştik. Sosyal medya devrimi olarak adlandırılan süreçte genel olarak yurttaş gazeteciliğini gördüğümüz

---

¹⁷ Mustafa Ali Minarlı, s.12.

¹⁸ Mustafa Ali Minarlı, s.12.

¹⁹ Hans Köchler, “Arap Baharı”nda Yeni Sosyal Medyanın Etkisi, *Ortadoğu Konuşmaları Bölgesel ve Küresel Perspektiften ‘Arap Baharı’*, Editör: Zahide Tuba Kor, Küre Yayınları, 2014, (ss.365-385) s.370.

söylenbilir. Mısır örneğinde birçok kanalın hükümet yanlısı yayınlarına nazaran ayaklanmalar sırasında özel bir kanal olarak bilinen El-Cezire Mısır'daki protestoları uluslararası kamuoyunda belli bir izleyici kitlesine canlı yayın aracılığıyla sunmuştur. Bu bakımdan diğer kanallara nazaran önemli bir rol oynamıştır.

Kendini dezavantajlı gören bireylerden oluşan kitlelerin Arap Baharı sürecinde Arap dünyasında oluşturdukları ayaklanmaların temel sebebi; ekonomik, siyasal ve sosyal sorunlar olmuştur. Bu kitlelerin sosyal medya aracılığıyla birbirleriyle iletişim sağlayıp örgütlenme çalışmalarını sosyal medya aracılığı ile yürütmeleri sosyal medyanın gücünü yeni bir medya türü olarak ortaya çıkarmış, ayrıca, asıl devrim dinamiklerini bir kenara bırakarak Arap Baharı sürecinde yaşanan hareketlerin genel adının sosyal medya devrimi olmasını tetiklemiştir.

Bilindiği üzere, sosyal medya bu yönüyle insanların birey olarak kendi düşünce ve görüşlerini ifade etme özgürlüğü sunar. Sosyal medyanın bireyler için bir ağ toplumu içinde fikir ve düşüncelerini diğer insanlara ulaştırmada işlevsel bir araç olarak kullanılmasının demokratik katılıma da katkı sağladığı aşikardır. Fakat yine de devletlerin aldığı kararlar doğrultusunda bu sosyal kamuoyunun birtakım kısıtlamalara tabi tutulduğu bilinmektedir.

Özellikle Arap Baharı'nı yaşayan ülkelerde rejimlerin aldıkları kararlar doğrultusunda sosyal medya kısıtlamaları aktivistlerin ve halkın birbirleriyle olan iletişimlerini kesmeye yöneliktir. Yine de bu süreçte özellikle El -Cezire gibi özel kanalların Arap Baharı'nın önemli ülkeleri olan Tunus ve Mısır'dan yapmış oldukları canlı bağlantıları ile bir iletişim kaynağı sağlanması gerçekleşmiş ve bu ayaklanmalar uluslararası kamuoyuna duyurulmuştur.²⁰

1.4. Bilgi, Siyasi Bilgi ve Siyasi Katılım

1.4.1. Bilgi Kavramı ve Tanımı

Bilindiği üzere Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesinde temel faktör bilgidir. II. Dünya Savaşı ile birlikte bilgi artık farklı bir formda kullanılmaya başlamış üretim

---

²⁰ Onur Günaydın, "Sosyal Medya Devrimi Miti ve Arap Ayaklanmaları", *Arap Ayaklanmalarını Yeniden Düşünmek Süreç ve Aktörler*, Editörler: Mesut Özcan, M. Hüseyin Mercan, Küre Yayınları, İstanbul,2022, (ss.59-84), s.59-84.

araçları üzerinde verim faktörü sermaye ve emek piyasasını yan yana getirmiştir. Bilgi yaşamak için, başarılı olmak için her zaman bireyi ön plana çıkaran bir düsturdur. Çoğu zaman deneme yanılma yöntemiyle tecrübe ederek ve çalışma sonucunda elde edinilen bir yetidir.²¹ “Bilgi; enformatik, bilimsel, açık, zımnî, teknolojik gibi sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır. Bilginin sınıflandırılmasında en sık karşılaşılan sınıflandırmalar bilimsel ve enformatik sınıflandırmalar olarak karşımıza çıkmaktadır.”²² Başta sadece felsefi düşüncelerin ana konusu ve ilgi alanı olarak yer edinen bilgi zamanla doğa birimlerin ortaya çıkışı ile tüm bilim dallarında tartışma konusu olmuştur. Sosyal bilimlerde düşünce üzerine dayanan bilgi doğal bilimlerde ise fizik ve matematik üzerine dayanmıştır. Bilgi, spesifik bir olgudur; bir problem düzleminde başkasına nakledilemez. Bilginin kullanımı zamansal bir sınırlamaya tabidir, kullanıldıktan sonra o bilgiye ihtiyaç duyulmayabilir. Bilginin gelişmesi aynı zamanda insanlara, güvene ve değerlere bağlıdır. Bilginin gelişmesinde tecrübeler de önemlidir. Tecrübe üzerinden gelişen bilgi sayesinde uzmanlıklar oluşur.²³

Tabi bunun yanında bilginin sadece hangi alanda olduğu dikkate alınarak değişiklik gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Bilgi aynı zamanda farklı koşullarda farklı ortamlarda farklı denemelerle ya da deneme yanılma yöntemleri ile farklılık gösterebilir. Gelişen ve değişen dünyada başlangıçta ürün satmak için kullanılan bilgi bugün hali hazırda kendisi bir ürünü olmuş ve satışı yapılan bir meta haline gelmiştir. Bu yönüyle bilim ve bilgi kendi alanlarında incelendiğinde benzer özellikler ya da değişiklikler gösterebilir. Bütüncül bir yaklaşım bilgiyi tamamıyla tanımlamaz taşıdığı anlamlar neticesinde kesin çizgilerle ayrılarak da karışıklık yaratan bir materyalden öteye gitmeyecektir.²⁴

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecinde ekonomik sosyal ve politik adımlar atılmıştır. Fransız Devrim’i sosyal tabakalaşmayı kökten bir değişikliğe sosyal ve kültürel açıdan bir dönüşüme uğratmış aynı zamanda sanayi devrimi ise

---

²¹Nezahat Güçlü, Kseanela Sotirofski, “Bilgi Yönetimi”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2006, Cilt: 4 Sayı: 4, (ss. 351 – 373), s.353 .

²² Özgür Selvi, “Bilgi Toplumu, Bilgi Yönetimi ve Halkla İlişkiler”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2012, Cilt: 1 Sayı: 3, (ss.191-214), s.193.

²³ Nezahat Güçlü, Kseanela Sotirofski, s.353.

²⁴ Nazan Özenç Uçak, “Bilgi: Çok Yüzlü Bir Kavram”, *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 2010, Cilt: 24 Sayı: 4, 705 – 722, s.706.

ekonomik faaliyetleri üretim bandının artmasını sağlayarak yine sınıfsal bir değişim ve neticede dönüşüme neden olmuştur. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte makinaların hayatımızda yerlerini alması üretimde etkin bir şekilde verimin artmasını sağlamıştır.

Sanayi Devrim'i ile birlikte sadece üretim dönüşmemiştir. Aynı zamanda üretimin artması ve seri bir üretime geçirilmesi hem devletleri hem de toplumu yapısal ve kuramsal olarak etkilemiş, muhafazakâr davranış biçimleri yerini realist akılcı düşünce işleyişine bırakmıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte ürünlerin daha fazla olması ve daha geniş alanlara yayılması insan hayatında önemli değişikliklere neden olmuş yaşam tarzlarının değişmesini sağlamıştır. Bu bakımdan üretimin makineleşmesi teknolojik kaynakların kullanımı toplumsal yapıda sosyal, kültürel, politik ve ekonomik dönüşümlere sebebiyet vermiştir. Bilgi toplumunda bilgi, kurumsal bir kimliğe sahiptir. Bilgi toplumu kuramcılarında Masuda'ya göre bilgi toplumu ve endüstri toplumlarında var olan temel farklılıklara dikkate aldığımızda teknolojik, sosyo-ekonomik ve değer ölçüleri her iki toplumsal formasyonun farklı anlayışlar üzerinde yükseldiği gözlemlenmektedir.²⁵ Bu anlamda bilgi; teknolojinin gelişmesi ile birlikte iletişim alanında, ulaşım alanında, ticari alanlarda, sosyokültürel ve ekonomik anlamda ve aynı zamanda politik süreçlerin takibinde önemli bir yere sahiptir.

Bilginin tarihsel olarak Sanayi Devrimi'nde üretim türlerinin etkilenmesine sebebiyet verdiği gibi yine aynı tarihsel düzlemde ilerleyen teknoloji ile birlikte gündemde olan internet çağı sanayi sonrası bilginin en çok verim sağladığı ve gelişim gösterdiği bir alandır.²⁶ Otoriter ve totaliter rejimleri dikkate almazsak, demokratik rejimlerde

...kitle iletişim araçlarının tekerlerinin eline geçmesi ve böylelikle kamuoyunun güdümlü olarak şekillenmesi bilgi teknolojisinin merkeziyetçi devlet yapısını güçlendirerek özel yaşamı kolaylıkla tehdit eder hale gelmesi bireysel ve örgütle suçlar için teknolojinin sağladığı kolaylıklar bilginin paralı olması sonucu toplumsal eşitsizliğin artması önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁷

Bilgi teknolojileri bu bağlamda toplumsal hayatın gereklerinden bilgi ile ilgili bilgilenme veya bilgiye kolay ulaşma amacıyla bilgiye dayalı bir temele oturtulmuştur.

---

²⁵ Mehmet Meder, "Bilgi Toplumu ve Toplumsal Değişim", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2001, Cilt: 9 Sayı: 9, (72 – 81), s.74.

²⁶Özgür Selvi, s.199.

²⁷ Ahmet Çelik, "Bilgi Toplumu Üzerine Bazı Notlar", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1998, Cilt: 15 Sayı: 1, (ss.53-59), s.58.

Akıllı telefonların günümüzde erişebilirliğinin kolaylaşması sayesinde insanların ceplerinde internet ile dolaşmasını düşünürsek toplumsal yaşamda artık bir iletişim aracı olarak vazgeçilmeyen uygulamalar ve sosyal ağlar toplumsal hayatta önemli bir yer edinmektedir. Öyle ki artık bazı bireylerde bağımlılık seviyesine ulaşma düzeyine gelmiş, internet kullanımını sosyal ve psikolojik etmenleri tarafından araştırılmaya başlanmış ve yeni bir bağımlılık türü olarak ortaya çıkmıştır.²⁸

1.4.2. Siyasi Bilgi Nedir

Demokratik sistemde karar alma mekanizmasının sorunsuz işleyebilmesi için karar alıcı vatandaşların kamuoyu için gerekli olan konular hakkında yabancılaşmaya sebebiyet vermemesi ve güncel olarak bilginin diri tutulması önem arz etmektedir. Çünkü bilginin eşit dağılmaması ya da vatandaşların yetersiz bilgiye sahip olmaları demokrasinin tam olarak işlemediğinin emaresidir.

Gelir ve eğitim seviyesi gibi eşitlik sağlanamayan bir toplumda vatandaşların bilinç düzeylerinin düşük olmasının politik olarak daha az bilgiye sahip olmaya meyilli olduklarını ve bu toplumlarda demokrasinin işleyişinin kusurlu olduğu gözlemlenmektedir.²⁹ Bir kavram olarak siyasal iletişim demokrasiyle yakından ilişkilidir ve bu ilişki *“kitlelere verilen genel oy hakkı ile başlayarak, kitle iletişim teknolojisinde meydana gelen gelişmelerle birlikte günümüzdeki anlamına ulaşmıştır.”*³⁰ Bireylerin politik tutum olarak kamuoyu dışında durarak, yabancılaşmaya yönelmeleri ülke içinde ya da uluslararası herhangi bir olaya sessiz kalmaları kamusal alan içindeki sosyal katılımın demokratiklik düzeyini etkilemektedir. Bu yüzden toplum içinde yabancılaşmış vatandaş oranı ve siyasal katılımı önem veren vatandaş oranı son derece önemlidir. Halk tarafından ülkenin iç ve dış meselelerine nasıl tepki verildiği, siyasal yapı, demografik nedenler ve demokrasinin ne kadar etkin kullanıldığı ülke

---

²⁸ Ahmet Çelik, s.58.

²⁹ Âdem Doğan, vd. Ağ Topluluklarında Sosyalleşme ve Paylaşım; Facebook Üzerine Ampirik Bir Araştırma, *Journal of New World Sciences Academy*, 2010Volume: 5, Number: 2, (ss.183-206), s.1015.

³⁰ Neslihan Özkan Davas, *Siyasal Propaganda Aracı Olarak Sosyal Medyanın Oy Verme Üzerindeki Etkileri*, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Aydın, 2012,(ss.01-104), s.9.

halkının siyasal kültürü konusunda bilgiler vermektedir.³¹ Bugün sosyal iletişimin üç temel ögesinden bahsedilmektedir: 1) siyasal örgütler ve aktörler 3) kitle iletişim araçları 3) hedef kitle. Siyasi iletişim olgu ve prosesinde siyasal örgüt veya aktörler başat konuma sahiptir. Bu unsurlar siyasal iletişimde bulunan taraflardır; yani kaynaktır. Siyasal aktörler siyasal iletişim ortamının olmazsa olmaz unsurlardır. Bunlar üstlendiği rolleri oynayarak sistemin oluşmasını sağlamaktadır.³²

Sosyal medyayı genel itibarıyla ele aldığımızda siyasi bağlamda sosyal medyanın yurttaş gazeteciliğine yön verdiği ve sosyal ağ toplumu adı altında bir kamusal alanın oluştuğunu düşünürsek; sokakta, meydanlarda olan olayların seçim günü sandığına taşınan düşünce kitlelerinin etkilendiğini varsayarak sosyopolitik bir etki alanı oluşturduğunu savunabiliriz.

...siyasal olaylara karşı ilgisi olmayan bir kişi siyasal bir eylem içine girmemektedir. Buna göre, hiyerarşinin üst basamağında bulunan herhangi bir etkinliği gerçekleştiren bir bireyin alt basamaktaki etkinlikleri de gerçekleştirdiği ya da gerçekleştirebileceği öngörülebilir. Alt basamaklardaki herhangi bir etkinliği gerçekleştiren bir bireyin ise üst basamaklardaki etkinlikleri gerçekleştirme olasılığı bu etkinliklerle hiç bağı olmayan bireylerinkinden çok daha yüksektir.³³

Arap Baharı adı altında sosyal medyadan vatandaşların örgütlenmesi ile devrimsel bir nitelik kazanan Tunus, Mısır, Libya ve Suriye gibi ülkelerin otoriter rejimlerine karşı seslerini duyurmak isteyen muhalif kesimler sosyal medya üzerinden örgütlenerek, eylemlerin sokağa dökülmesi sonucunda otoriter rejimlerin kendilerine uyguladıkları davranış ve tutumları dünya kamuoyuna duruma konusunda sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanmışlardır. Diğer vatandaşların da bu durumları şahit olması seçmen davranışlarında bilgi ve bilinçsel uyanma olarak toplumda somut ve siyasal değişimlere ön ayak olmuştur.

Siyasal bilgi, “*seçmenlerin siyasal sistem, siyasal partiler, seçim sistemi, siyasal adaylar, siyasal vaatler ve siyasal kampanya unsurlarına ilişkin sahip olduğu, hafızada*

---

³¹ Güllü Atabey, “Derya Hasta, Siyasal Katılım, Siyasal Yeterlik Ve Toplumsal Cinsiyet”, *Nesne Psikoloji Dergisi (Npd)*, 2018, Cilt 6, Sayı 13, ss. 484-516, s.490.

³² Osman Sümer, Yalçın Yılmaz, “Bilgi ve Eğlence Formatında Siyasal İletişim; Politainment”, *Uluslararası Katılımlı 7. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı I*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2013, (ss.287-297), s.290.

³³ Güllü Atabey, Derya Hasta, “Siyasal Katılım, Siyasal Yeterlik ve Toplumsal Cinsiyet”, *Nesne Psikoloji Dergisi (Npd)*, 2018, Cilt 6, Sayı 13, (ss. 484-516) s.489.

tutulan ve güncellenebilir bilgi” olarak tanımlanabilir.³⁴ Ayrıca “Siyasal bilgi, “siyasal davranış üzerine yapılan araştırmalarda köşe taşı” olarak, siyasal katılımdan ve seçmen tercihine, bireyin hoş görü düzeyinden, politik inancının örgütlenmesine kadar her şeyi etkileyen bir olgu olarak değerlendirilmektedir.”³⁵ Siyasal katılımı doğrudan etkileyen kurumlardan biri olan sivil toplum kuruluşları Batı toplumlarında ve temsili demokrasilerde oluşan yönetim krizlerinin ve doğrudan katılmayla oluşan siyasal toplumun önemli bir gücü haline gelmiştir.

Siyasi tarihte Antik Yunan’a kadar varan yurttaşlık bilinci ve yurttaşların oluşturduğu devlet harici kamusal alanda ortaya çıkmış olan sivil toplum kuruluşları kurumsallaşma sürecini tarihsel olarak ilerleyen dönemlerde modernleşme hareketi sonucunda nihayete ulaştırmıştır. Tarihsel süreçte liberal demokrasinin de gündelik hayata girmesi ile birlikte sivil toplum kuruluşları (STK) toplumların yeni vazgeçilmezi olmuştur.³⁶

1.4.3. Siyasal Katılım

Cumhuriyetle birlikte halkın; devletin başına gelecek olan yöneticileri seçmesine, alınan kararlarda söz sahibi olabilmesine, bireylerin bu kararlara müdahalede bulunmasına olanak sağlayan tüm hareketler aslında bir siyasal katılımı ifade etmektedir. Siyasal katılım biçimleri toplumun içinde bulunduğu coğrafya dolayısıyla değişiklik göstermektedir. Bu değişim tarihi evrelerle de ilintili gelişmektedir. Siyasi katılım doğrudan ve temsili demokrasilerin intişar etmesini sağlayan önemli bir olgudur. Antik dönemde Atina site devletinde uygulanan doğrudan demokrasi ve günümüzün temsili demokrasisi siyasi katılım yoluyla gerçekleşmektedir. Şunu da belirtelim ki

---

³⁴ Adem Doğan, Göksel Göker, “Siyasal Bilgi ve Siyasal Davranış Bağlamında, 2014 Elazığ Yerel Seçimleri Üzerine Bir Araştırma”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2018, Cilt: 6 Sayı: 2, (ss.1014 – 1045) s.1019.

³⁵ Jason Barabas, Jennifer Jerit, William Pollock and Carlisle Rainey (2014). “The Question (s) of Political Knowledge”, *American Political Science Review*, 108 (04), p.840. Aktaran; Adem Doğan, Göksel Göker, s.1017.

³⁶ Selçuk Akıncı, “Siyasal Katılım Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, Sayı:07, (ss.33-45), s.44.

Temsili demokrasiler temsili demokrasilerin katılımcı, aktif yurttaş ve birey kavramından kopuşa neden olduğu ve bu nedenle halkın siyasete karşı, dolaylı olarak siyasal katılıma karşı duyarsızlaştığı fikri dünyada hâkim görüş haline gelmeye başlamıştır.³⁷

Demokrasi, egemenliği mutlak olarak halka devreden halkın kendi kendini yönetmesine dayalı olduğu anlamına gelmektedir. Demokrasi ile birlikte temsil sistemleri de hayatımıza girmiştir. Demokrasi ile birlikte hayatımıza giren, monarşiden farklı olarak halkın kararlarını gözeterek seçilen yöneticilerin seçim aşamasında halkın gösterdiği faaliyetleri bir siyasal katılım olarak değerlendirilmesi bu faaliyetlerin çeşitliliğini anlatmamız açısından önem arz etmektedir.³⁸

Siyasal katılım özgürlüğü tanınmış her bir vatandaş artık hükümetler ve siyasal partiler tarafından bir seçmen olarak tanımlanacaktır. Her seçmenin karar verme sürecinde sahip olduğu siyasal bilgi, siyasal davranış ve tutumlarını ortaya koymaktadır. Genellikle siyasal düşünceden belli bir mesafe uzak duran seçmen seçim dönemlerinde kararsız seçmen kitlesi olarak tanımlanır. Bu kitlenin mensupları seçim döneminde edindiği bilgiye göre bir siyasal davranış sergiler bu anlamda vatandaşın sadece seçim dönemlerinde değil gündelik hayatta da siyasal olarak bir bilgiye sahip olması demokrasinin işlevliğini etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Çünkü seçmenin faaliyetlerini ve siyasal katılımını seçmen davranışı olarak belirleyecek unsur, şahsının edindiği siyasi bilgiye dayanmaktadır. Siyasal katılım amaç ve işlevleri bakımından çeşitlilik göstermektedir. Bir siyasal sistemin türüne bağlı olarak farklı amaç ve işlevler söz konusu olabilmektedir. Bu bağlamda demokratik sistemlerde siyasal katılım toplumsal uzlaş ve denge sağlamayı gözetler. Buna karşılık totaliter veya otoriter sistemlerde siyasal katılım “otoritenin onaylanması ve toplumun belirli bir yönde manipülasyonuna aracılık etme işlevlerinin öne çıktığı görülmektedir.”³⁹

Siyasal katılım ile birlikte devletlerin kendi vatandaşlarını seçmen olarak adlandırması, birçok seçmenin kamuoyu oluşturarak aynı fikir etrafında birleşmesi seçmen davranışlarını etkileyen faktörlerden bir tanesidir. Ama sadece siyasal toplumun getirdiği bilgi birikimine bakılarak seçmen davranışlarını tanımlayamayız, çünkü tutumların bazıları bireylerin yetişip büyüdüğünü kültür etrafında siyasal bir fikir olarak

---

³⁷ Abdulvahap Akıncı, Vedat Eriş, “21. Yüzyıl Demokrasilerinde Siyasal Katılım ve Türkiye”, *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 2019, Cilt 3, Sayı 2, (ss.35-55), s.44.

³⁸ Abdulvahap Akıncı, Vedat Eriş, s.36.

³⁹ Güllü Atabey, Derya Hasta, s.490.

da karşımıza çıkmaktadır. Bu iki faktör bireyin seçmen olarak aldığı kararlar doğrultusunda siyasal kararlarını ve nihayetinde siyasal davranışını etkilenmektedir.⁴⁰

Bazı tanımlamalara göre siyasi katılım karar verme organlarını etkilemeye yönelik bir davranış türü olarak karakterize edilmekte, bunun yanı sıra bazı siyasi tutumları ve yönelimleri de bünyesine aldığından bahsedilmektedir. Bir başka görüş ise siyasal katılım tutum ve davranıştan ziyade “otorite ilişkisi ve karar verme süreci çerçevesinde” ele almaktadır.”⁴¹

Siyasal katılımın seçmen davranışlarına yönelik çeşitli tanımları olduğu gibi bu tanımların belli bir temelde sınıflandırılmaları da mümkündür. Sınıflandırmaların temelde hem psikolojik hem de eylemsel hareketlerin siyasal etki düzeylerine bakarak bir sınıflandırılma yapıldığı söylenebilir. Diğer bir özellik ise bu sınıflandırmaların hiyerarşik bir düzende olmasıdır. Buna örnek olarak parti meclislerinde yer alan bir bireyin seçmen davranışıyla, sadece sivil toplum kuruluşlarında görev alan bireyin seçmen davranışlarının ya da siyasal olarak hiçbir olaya ilgi duymayan bireyin seçmen davranışlarının aynı kamuoyu içinde fikir ortaklığı olarak aynı düşünce temelinde faaliyet sergilemeler de etkinlik olarak aynı düzeyde bir etkiye sahip olamayacağıdır. Sürekli aktif siyasal katılımın içinde olan birey seçmen davranışlarındaki aktiflik oranıyla apolitik bir bireyden daha fazla etki alanına sahiptir.⁴² Yukarıda da bahsedildiği üzere siyasi katılımın amacı rejimlere göre farklılık göstermektedir. Çağdaş demokrasilerde katılım yelpazesi son derece geniştir;

Katılma olanaklarını sanayi kuruluşlarına ve özerk kurumlara kadar uzatmaktadır. Çeşitli toplum kesimlerine temsil olanağı sağlaması ve katılma yollarının açık bulunması, toplumsal gerilimi azaltıcı ve yurttaşlık duygularını güçlendirici bir etki yapmaktadır.⁴³

Siyasal bir davranış olarak seçmen davranışları siyasal katılım düzeyini belirlemektedir. Siyasal davranışlar sadece bireyin kendi düşünceleriyle değil kamusal

---

⁴⁰ Adem Doğan, Göksel Göker, s.1017-1018.

⁴¹ Selçuk Akıncı, “Siyasal Katılım Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, Sayı:07,(ss.33-45) s.36.

⁴² Güllü Atabey, Derya Hasta, s. 489.

⁴³ Neslihan Yolçu, “Siyasal Katılım Düzeyi ve Siyasal Toplumsallaşma Araçlarına Yönelik Güven Ölçümü: Kocaeli İli Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, *Erciyes İletişim Dergisi*,2017, Cilt: 5 Sayı: 1, (ss.40 – 58), s.46.

alandaki fikir alışverişiyle, ailesel veya arkadaş çevresiyle müzakereleri sonucunda ortaya çıkan bir etkileşimin sonucudur.

Bireyleri seçmen olarak adlandıran siyasal kamuoyunun, siyasal katılım olarak bireyi etkileyen faktörleri sıraladığımızda bireyin kendi düşüncesi, psikolojik olarak karar alma mekanizması, yetiştiği toplum içindeki konumu ve kamuoyunda diğer insanlarla müzakere ederek gelişim gösterdiği düşüncesinin etkileri göz önüne alınmaktadır. Aynı zamanda devlet ile olan ilişkilerinde ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarla ne kadar yakın olduğu siyasal davranış boyutundan önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda,

...siyasal davranışları bireyi en az bağımlı kılan ve en yaygın olandan en çok bağımlı kılan ve daha az yaygın olana kadar sıralamak mümkündür. İşte bireylerin siyasal sisteme çeşitli yollarla katılması temelde oy verme, kampanya etkinlikleri, tartışma, bürokrasi ile temas ve işbirliği içeren etkinlikler olarak belirtilebilir.⁴⁴

Yukarıda siyasal katılmanın oluşabilmesi için birey yönlü olan faktörleri seçmen davranışları adı altında anlatmaya çalıştık. Fakat sadece seçmen davranışlarıyla siyasal katılmanın var olabileceğini düşünmek tam anlamıyla bir siyasal katılma şeklinin olduğu sonucunu doğurmaz. Aynı zamanda devletin vatandaşlarının temel hak ve özgürlüklerini koruduğu gibi her vatandaşının seçim özgürlüğünün de bu haklardan ayırmaması ve bu anlamda düşünce özgürlüğünün serbestisi olarak siyasal bilgiye erişimin kolaylığı sunması gerekir. Buna istinaden sosyal medya ya da diğer iletişim araçlarıyla bireylerin seçmen olarak siyasal bilgi hakkında fikir edinmelerini sağlayacak mecraların bulunması siyasal katılım bazında seçmen davranışlarının hem kamuoyu içinde toplumsal hem de siyasal yapı bakımından seçmen davranışlarını etkileyen diğer dışsal faktörler olduğunu söyleyebiliriz.⁴⁵

1.5. Sosyal Medya, Siyaset ve Siyasi Aktörler

Birey olarak kendi isteklerini hakları doğrultusunda kamuoyunda dile getirmek isteyen ve bu amaç için toplanıp müzakere eden insanların oluşturduğu toplumsal hareketlerin temel parametresi siyasal sistem üzerinde etki edebilecek hukuki

---

⁴⁴ Selma Kaymak Yılmaz, Siyasal Katılma, Siyaset-Siyasal Katılma ve Etkenleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Yapı- Sosyal Değişme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001, s.52.

⁴⁵ Neslihan Yolcu, s.45.

kurumsallaşmaya sahip parti, dernek ya da sivil toplum kuruluşları gibi siyasal aktörlerin oluşmasına bağlıdır. Bu kuruluşlar genel olarak devlet tarafından kabul edilmelerini sağlamak için sosyal ya da siyasal bir hareketlilik ile ortaya çıkarlar. Toplum içerisinde hayatını sürdüren bireyin gündelik hayatta herhangi bir konu ile ilgili memnun olmayışı ve kamuoyunda bu memnuniyetsizliğini dile getirdiğinde kendisi ile aynı düşüncede olan bireyin varlığından haberdar olması bu tür kurumların ortaya çıkmasını sağlar. Toplumsal olarak aynı çatı altında buluşmuş aynı düşünce ve fikre sahip insanların içinde buldukları memnuniyetsizliği sona erdirmek için ve sesini duyurabilmek adına bir hareket başlatırlar. Bu durumda siyasal iletişim olgusunun belirlediği ortam ve hareketlerden söz edebiliriz. Bahsi geçen hareketler bağlamında ortaya çıkan siyasal iletişim, farklı şekilde değerlendirilmektedir. Siyasal iletişim;

... insanların birbirini anlama ve anlatma biçimi olarak” değerlendirilirken, diğer taraftan “asıl amacının iktidarı ele geçirmek ve devlet olanaklarından yararlanmak olarak gören” bir farklı düşünce de söz konusudur. Bunun yanı sıra, “siyasal iletişimi toplumsal hayatın her alanını kapsayan bir eylem biçimi olarak gören düşüncelere de rastlanmaktadır.⁴⁶

Genel olarak çatışma toplumunu ortaya çıkaran etmenlerin bireylerin siyasal, sosyal ya da ekonomik olarak dışlandığını ve politik ya da ekonomik olarak gelir dağılımının eşitsizliğini fark ettiğinde kamusal alanda aynı düşünce etrafında toplanan insanların önce örgütlenmeye daha sonra ise propaganda faaliyetlerine başladığı görülür.⁴⁷ Bu düzlemde devletle etkileşimli bir iletişimin kurulması için, siyasetçilerin ve kanaat önderlerinin daha geniş kitlelere hitap edebilmesi, memnuniyetsizliklerin giderilmesi adına ya da ne denli bir memnuniyetsizliğin olduğunu rahatça ölçülebilmesi için siyasal önderlerin sosyal medyayı etkin bir şekilde kullandığı görülmüştür. Bu durum, sosyal medyanın güçlü bir politik araç olduğunun göstergesidir. Özellikle seçim dönemlerinde siyasi partiler;

...internet teknolojisindeki gelişmeleri ve hızı dikkate alarak herhangi bir medya kuruluşuna ihtiyaç duymaksızın istediği bilgiyi istediği zaman ve biçimde aktarabilmek, hedef kitleden geri dönüş alabilmek ve çevrimiçi (online) iletişim kurabilmek amacıyla web sitelerini siyasal iletişim çalışmalarında aktif olarak kullanmaktadırlar.⁴⁸

---

⁴⁶ Mine İnanç Demir, “Siyasal İletişim: Kavramsal Bir Derleme”, *International Journal of Art, Culture, Communication*, 2018, Cit:01, Sayı:01(ss.79-104), s.89.

⁴⁷ Aslı Aydemir, s.11-14.

⁴⁸ Nedret Çağlar, Pelin Havva Köklü, s.150.

Günümüzde birçok politikacı sosyal ağları aktif olarak kullanır. Çünkü bu ağlar sayesinde popülerliğe sahip, daha çok seçmen kitlesine ulaşabilme kabiliyeti yüksek ve hem onların görüşlerini hem kendi görüşlerini etkin ve verimli bir şekilde değerlendirip sunabilmektedirler. Bu durum açısı sosyal medyanın etkin bir şekilde kullanımı gözler önüne serilmektedir. Politikacıların kısa sürede daha çok seçmen kitlesine ulaşması bakımından teknolojik gelişmelerle ve sosyal medyanın popüler olarak her yaş grubundan seçmen kitlesine hitap etmesi politikacıların amaçlarına ulaşma konusunda sosyal ağlara yönelmesini tetiklemiştir. Geleneksel medya araçlarından daha çok sosyal medya yolunu hem kendi fikirlerini hem de seçmen kitlesinin fikirlerine anlık olarak iletişime geçebilmesi bakımından politikacılar tarafından daha yoğun şekilde tercih edilmektedir. Zira

Modern demokrasilerde, politikacılar üzerindeki tek güç vatandaşlardır, bu sebeple politikacıya ulaşabilmek önemlidir. Bu yüzden, sosyal medyanın güçlenmesine paralel olarak, politikacıların icraatlarından dolayı hesap verme süreleri kısılırken, sorumlulukları da artmaktadır.⁴⁹

Sosyal ağlar hem maliyet bakımından kampanyaların ekonomik olması, aynı zamanda daha şeffaf ve tutarlı politikalar izlenmesini sağlamaktadır. Bu bakımdan sosyal ağlar partilerin kampanyalarını belirlerken anlık dönüşlerle izleyecekleri yolların kolay belirlenmesine olanak sağlıyor. Bu durumda yeni kamusal alan olan sosyal medya iletişim olarak geleneksel medyadan daha çok rağbet görüyor.⁵⁰ Siyasal iletişim alanında internetin kolaylık sağladığı tartışılmaz gerçekliktir. İnternet sayesinde siyasi katılım düzeyi yükselmekte, dolayısıyla demokrasiye daha güçlü katkı sağlanmaktadır. İnternet, bireyler açısından bilgiye ulaşmanın en kolay yoludur. Bu husus, bireylerin siyasetle daha yoğun şekilde ilgilenmesine yol açmaktadır.⁵¹ Bu bağlamda yeni toplumsal hareketlere ilişkin kuramsal yaklaşımlar devletin karşısında yeni tarzda bir sivil örgütlenmelerin sosyal medya üzerinden her türlü kültürel ya da sosyolojik olarak karşımıza çıkacağı yönündedir. Siyasi erk, medyanın etki gücünün farkında olduğu için medya patronları ve kuruluşları ile yakın ilişkiler kurmaya eğilimlidirler. Zira “*siyasal*

---

⁴⁹ Cihan Çıldan vd., “Sosyal Medyanın Politik Katılım ve Hareketlerdeki Rolü”, *Akademik Bilişim 2012 Konferansı*, Ankara, 2012, (ss.01-09), s.03.

⁵⁰ Cihan Çi ldan vd., s.04.

⁵¹ Nedret Çağlar, Pelin Havva Köklü, s.152.

iktidar için medya egemenliğin ve gücün devamı, meşruiyet sağlama, onay mekanizması ve sürekliliğin devamı açısından önemli bir yere sahiptir.”⁵²

Tarihin tüm dönemlerinde sosyal, ekonomik, kültürel vd. taleplerle ortaya çıkan siyasi hareketlerin çıkarları çeşitli temeller üzerine inşa edilmiştir. Hareketlerde bu unsurlardan birinin veya birkaçının bir arada ileri sürüldüğü, fakat birinin her zaman öncelik arz ettiği gözlemlenmektedir. Yeni toplumsal hareketleri düzenleyen aktivistlerin ekonomi temelli değil siyasal temelli olduğu öne sürülür. Örneğin, 1960-70’li yıllarda hareketlerde öne çıkan paradigmlar kimlik, insan hakları ve özellikle çevre sorunlarıdır.⁵³ Bu durumdan farklı olarak, Arap Baharı döneminde meydana çıkan toplumsal hareketlerin, ülkelere göre değişen, fakat genel hatlarıyla ortak niteliğe sahip sosyal ve siyasal paradigmlar üzerine inşa edildiğini söyleyebiliriz. Burada merkezde duran temel unsur sosyal adaletsizlik olarak görülse de siyasi baskı ve şiddet rejimine karşı bir başkaldırı sürecinin doğduğunu söyleyebiliriz. Bilindiği üzere Arap baharında ilk kıvılcımı 17 Aralık 2010’da Tunus’un Sidi Bouzid şehrinde seyyar meyve satıcısı Muhammed Bouazizi’nin tezgahına polis tarafından el konması, ardından göz altına alınmasıyla başlamıştır. Kendini yakarak intihar girişiminde bulunan Bouazizi’nin hastanede ölümünün ardından gelişen kitlesel hareketler iktidar ile halkı karşı karşıya getirmiştir. Her ne kadar hükümet güvenlik güçlerini kullanarak sert önlemler almaya çalışmışsa da asayışı sağlamaya muvaffak olamamış ve sokak çatışmalarını önleyememiştir. Böyle bir durum karşısında hükümetin şiddete başvurması olayları daha da alevlendirmiştir. Hükümet güçlerinin sert müdahalesi ve bastırış şeklinde şiddete başvurması cep telefonlarıyla yapılan çekimlerde kayda geçmiş, bu çekimler sosyal medya yoluyla gündeme oturmuştur.⁵⁴

Tunus’ta yaşanan olaylar neticesinde Arap Baharı olarak adlandırılan olaylar silsilesi Tunus’tan sonra Mısır’ı etkilemiştir. Tunus’taki devrimin Mısır’a sıçradığı yönünde düşünceler ortaya çıkmıştır. Mısır’da Mübarek rejiminin pasif olarak

---

⁵² Osman Burak Demir, Sosyal Medya ve Siyaset İlişkisi: Örnek Olaylar Üzerinden Bir Analiz, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, İstanbul, 2021 Yüksek Lisans Tezi, ss.01-95, s.44.

⁵³ Aslı Aydemir, s.11-14.

⁵⁴ Tayfun Yücesoy, Yeni Medyadaki Sosyal Ağlar ve Kitle Hareketleri, https://www.academia.edu/47768284/YEN%C4%B0_MEDYADAK%C4%B0_SOSYAL_A%C4%9EL_AR_ve_K%C4%B0TLE_HAREKETLER%C4%B0 Erişim Tarihi: 04.04.2023 s.55

politikalar üretmemesi Mübarek'in otoritesinin Mısır'ın devlet çıkarlarının değil, Mübarek'in kendi çıkarlarını oluşturma doğrultusu üzerinde durduğu düşüncesi mevcuttur. Aynı zamanda mevcut yönetimin uluslararası siyasal süreçlerde Mısır'ın haklarını tam anlamıyla savunmadığı, bunu istinaden muhalefet partilerinin ortak bir çıkar doğrultusunda Mısır için siyasal bilinci oluşturmaya çalışması ve sosyal siyasal ekonomik alanlarda yeni bir yapılanmanın oluşturulması talep edilmiştir. Bu bağlamda sokak gösterilerinin yanı sıra Mısırlı entelektüellerin mübarek eleştiren bir bildiri yayınlarak 2005 seçimleri sırasında Mübarek'e karşı bir hareket girişimi oluşmuş, fakat muhalif partilerin seçmenleri ve yöneticileri tek çatı altında toplanamamıştır.

2005 seçimleri dolaylarında mübarek tarafından ekonomik yenilenme ve siyasi olarak yeni yapılanmalara giderek halka daha fazla demokrasi söz vermiştir. Yine bu dönemde cumhurbaşkanının parlamento tarafından değil, halk tarafından seçilen cumhurbaşkanı olması Mübarek'e verilen son şanslardan bir tanesidir. Fakat bu yeni düzen bağımsız olarak aday olan herhangi biri için oldukça zordur. Buna rağmen halk için aynı zamanda cumhurbaşkanının doğrudan seçilecek olması eşit temsil hakkında daha adil bir yarışın olacağını olan inancı arttırmıştır ama ilerleyen süreçte ekonomik sıkıntıların devam etmesi ve istihdamın artmaması protestoların doğmasına neden olmuştur.

Mısır'da zaten kötüye giden bir ekonomi istihdam azlığı, aynı zamanda demokrasi bakımından yetersiz bir hükümetin, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) desteğini alabilmek adına dış politikada İsrail'le geliştirdiği yakın ilişkiler ve halkın bu ilişkileri protesto etmesi zaten Mısır'da olası bir devrimin yaşanacağını göstergesi olmuştur.⁵⁵

Başta sosyalleşme, eğlenme, sosyal sermayeyi geliştirme gibi amaçlarla kullanılan toplumsal paylaşım ağlarının bu süreçte yaşanan halk hareketlerinde başat iletişim aracı olması, bölgede yaşananların anlaşılma çabalarının ancak bir yönünü teşkil edebilir. Belirtmek gerekir ki, bölgede yaşanan süreç, söz konusu ülkelerdeki uzun süre devam edegelen toplumsal bunalımın ve kaynamanın bir tezahürü olarak değerlendirilmelidir.⁵⁶

---

⁵⁵ Talha Gönen, *Arap Baharı ve Mısır Türkiye'nin Mısır Politikası*, Urzeni Yayınları, İstanbul, 2020, (ss.05-217), s.85-117.

⁵⁶ Mehmet Emin Babacan, vd., s.77.

Sosyal medyanın yeni medya türü olarak ortaya çıkması hükümete karşı gelen ayaklanmalar sonucunda gerek hükümet partileri gerekse muhalif partiler tarafından geri dönüşümlü bir iletişim olarak siyasal iletişim stratejilerine dahil olmuştur.

Siyasal iletişim olarak daha fazla seçmen kitlesine etkilemenin daha kolay olduğu sosyal medyanın diğer iletişim araçlarına oranla daha az maliyete sahip olması seçim kampanyalarının aktif yürütülmesi bakımından siyasal iletişim olarak kullanımı büyük önem arz etmektedir. Yukarıda bahsi geçen ve ilk kıvılcımı Tunus'ta ateşlenen Arap devrimlerinin kısa sürede çığ gibi yayılmasını sağlayan en önemli etmelere birisinin siyasal medya olduğu kaçınılmazdır.

Tunus'ta başlayan kitle hareketlerinin bir anda merkez üssü Mısır'ın Tahrir Meydanına sıçraması, 25 Ocak 2011'de önlenemez bir hal alınca halk hareketine destek veren ordu sayesinde Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek istifa etmek zorunda kalmıştır.⁵⁷

Siyasal iletişim araçlarının kullanılmasına daha çok seçim dönemlerinde ihtiyaç duyulması halk ile olan iletişimin önemli bir yere sahip olduğunu gösterir. Fakat yeni dönem sosyal medya iletişim araçlarının siyasal iletişim olarak kullanılması daha ikna edici, seçmenin tutum ve davranışlarında dikkat çekici ve oy kullanmaya teşvik edici politikalar izlenmektedir. Seçmen kitlesi üzerinde ikna politikaları daha fazla siyasal bilgilendirme ve güncel olarak takip etme imkânı sunma yönünden büyük rol oynar.

Siyasal iletişimin demokrasiyle çok yakından ilişkisi olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle de genel oy hakkının geniş kitlelere verilmesiyle ortaya çıkan ve giderek gelişen bir kavramdır. Siyasal iletişimin gelişiminde, kitle iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim çok etkili olmuştur.⁵⁸

Siyasal iletişimin aktif halde kullanılması ve sadece seçim zamanlarında değil güncel olarak halk ile iletişimin sağlanması bakımından önemli bir yere sahiptir. Siyasal iletişim araçlarıyla bireylerin daha fazla siyasal iletişime sahip olması yapılan reformlardan ya da yeniliklerden daha kolay bir şekilde ve hızlı olarak haber alması kendine göre uygun olduğunu düşündüğü politikaları desteklemesi, oy vermeye daha istekli olması ve hem kendi isteklerini hem de hükümet politikalarına cevap niteliği bulması yönünden önemli bir hizmet sunmaktadır.⁵⁹ Seçim kampanyalarının ya da

---

⁵⁷ Tayfun Yücesoy, s.57.

⁵⁸ Mine İnanç Demir, s.93.

⁵⁹ Osman Burak Demir, Sosyal Medya ve Siyaset İlişkisi: Örnek Olaylar Üzerinden Bir Analiz, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, İstanbul, 2021, s.41.

memnuniyetsizliklerin doğurduğu siyasal aktivist hareketlerin sosyal medyada yankı bulması sadece iç politikada değil dış politikada da gerekli hususlarda desteğin sağlanması konusunda önem arz etmektedir. Dünya kamuoyunun müdahaleleri ile oluşan haksızlıklara ve adalet arayışı konusunda daha etkin bir politika izlenir.

2. BÖLÜM: DEMOKRASİ, SOSYAL MEDYA VE SİYASET

2.1. Demokrasi Teorisi Bağlamında Medya ve İletişim

Demokrasi, siyaset, felsefe, hukuk ve genel olarak pek çok sosyal bilim alanının merkezinde yer alan en temel kavramlardan biridir. Demokrasi, ayrıca, ayrıca en klasik kavramlardan biridir. Demokrasinin tanımıyla ilgili alan yazınında en çok vurgu yapılan hususlardan birisi bu kavramın eski Yunancadan gelmiş olmasıdır: “demos” ve “kratos”, yani “halk” ve “iktidar” kavramlarının bileşiminden oluşan demokrasi kavramı halkın iktidarı anlamına gelmektedir. Fakat bu kavramı oluşturan sözcüklerin daha fazla irdelenmesiyle Antik Yunan’da demokrasiden neyin kastedildiğini anlamak mümkündür. Zira kratos, aynı zamanda “kural”, “güç”, “otorite”, “iktidarı kullanmak” (yönetmek) ve “egemen olmak” anlamlarına gelmektedir. Bunun yanı sıra demos sözcüğü Atina’da genellikle tüm site yurttaşlarını bazen ise sadece fakir insanları tanımlamak için kullanılmıştır.⁶⁰

Günümüzde kelime anlamından hareketle genelde en yaygın biçimi ile “halkın kendi kendini yönetmesi” olarak tanımlanan demokrasi, daha gelişmiş bir tabirle yöneticilerin adil, özgür ve düzenli seçimler yoluyla halk tarafından ve halkın içinden seçildiği yönetim biçimi olarak ifade edilebilir. Zaman zaman demosun farklı tanımlarından dolayı farklı şekillerde hatta birbiri ile çelişen demokrasi tanımlarına da tanık olunmuştur. Zira bazıları demosu yoksul halk kitleleri olarak tanımlarken, bazıları da buna dayanarak demokrasiyi yoksul halk yığınlarının yönetimi olarak tanımlamışlardır. Böyle bir şey, yani yoksulların yönetimi ise şimdiye kadar mümkün olmamıştır... demokrasi halkın egemenliğini ve halkın yönetimini ifade eder. Halkın yönetiminden ise temel siyasi kararları almak ve bunları uygulamak anlaşılmaktadır. Oysa halklar günümüzde bu kararları ve uygulamalarını bizzat kendileri yapmazlar. Bunun yerine bu karar alma ve alınan kararların uygulanmasını seçtikleri temsilciler yoluyla gerçekleştirirler.⁶¹

Egemenliğin kullanılması bakımından demokrasi 1) Doğrudan demokrasi 2) yarı-doğrudan demokrasi ve 3) Temsili demokrasi olarak ayrılmaktadır.

Doğrudan demokraside halk, herhangi bir aracıya gerek kalmadan iradesini doğrudan ifade eder ve yönetime doğrudan katılır. Bu yüzden doğrudan demokrasi türü en ideal demokrasi olarak karakterize edilmektedir. Kökleri Antik Yunan’a uzayan doğrudan demokrasinin uygulanması Solon döneminde yapılan siyasi reformlar

---

⁶⁰ Murat Aktaş, “Demokrasi Kavramına Eleştirel Bir Bakış”, *Anemon: Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı:1, Haziran 2015, (ss. 87-105), s. 89.

⁶¹ Murat Aktaş, “Demokrasi Kavramına...”, s. 90.

sayesinde olmuştur. Solon'un döneminde "iktidar üzerindeki azınlık tekeli kaldırılarak, yurttaşlara iktidara ortak olma imkanı" sunulmuştur.⁶²

Yarı doğrudan demokrasi isimlendirilmesinden de görüldüğü gibi egemenliği halk ve temsilciler arasında paylaştıran bir demokrasi türüdür. Bu yüzden, konumu itibarıyla doğrudan ve temsili demokrasi arasında yer almaktadır. Yarı doğrudan demokrasi türünün tesis etmek için "referandum", "halk vetosu", "halk teşebbüsü" ve "temsilcilerin azlı" araçlar geliştirilmiştir.⁶³

Milli egemenlik teorisine dayanan temsili demokrasi; millet tarafından belirli periyotlar için seçilen temsilciler aracılığıyla kullandığı bir demokrasi türüdür.⁶⁴ Günümüzde temsili demokrasi, demokrasinin en yaygın türlerinden birisidir. Temsili demokrasinin uygulanmasında siyasi partiler müstesna önem arz etmektedir. Bu yüzden gelişmiş sistemlerde siyasi partileri demokrasinin vazgeçilmez unsurları olarak görmektedirler. Temsili demokrasiler "modern demokrasi" olarak da adlandırılmaktadır. Doğrudan ve temsili demokrasi arasındaki en önemli farklılıklardan birisi, temsili demokrasinin uygulandığı zaman diliminde toplumlar ve kurumların daha karmaşık hale gelmesidir.⁶⁵ Böyle bir karmaşık ortamda doğrudan demokrasinin uygulanması fiziksel olarak imkansız hale gelmiştir. Modern liberal demokrasilerin kurucu unsuru çoğulculuktur.

Yukarıda bahsi geçen demokrasi türleri egemenliğin kullanım şeklinde göre tasnif edilmiştir. Bunun dışında, alan yazınında demokrasi liberal demokrasi, sosyal demokrasi, koruyucu demokrasi, müzakereci demokrasi vs. türlere ayrılmaktadır. Demokrasi insanlık için neden gereklidir? Bu soruya Robert Dahl şu cevapları vermektedir:

1. Demokrasi zalim ve kötü otokratların yönetime geçmesini engellemeye yardımcı olur.
2. Demokrasi vatandaşlarına demokratik olmayan sistemlerin sağlamadığı ve sağlayamayacağı pek çok temel hakkı sağlamayı garanti eder.

---

⁶² Hamza Bahadır Eser, Ömer Taylan, "Doğrudan ve Temsili Demokrasi Modelleri Üzerine Bir Eleştiri Denemesi", *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, Yıl: 13, Sayı: 48, 2016, (ss. 283-298), s. 285.

⁶³ Kemal Gözler, *Anayasa Hukuku*, Ekin yayınları, Bursa, 2013, s. 104.

⁶⁴ Kemal Gözler, s. 104.

⁶⁵ Hamza Bahadır Eser, Ömer Taylan, s.290.

3. Demokrasi vatandaşlarına mümkün olan alternatiflerinden daha geniş bir kişisel özgürlük alanı sağlar.
4. Demokrasi insanların kendi temel çıkarlarını korumalarına yardımcı olur.
5. Sadece demokratik bir hükümet insanların kendi kaderini tayin etme özgürlüklerini yaşayabilmeleri, yani kendi seçtikleri kanunlar uyarınca yaşayabilmeleri için azami fırsatı tanıyabilir.
6. Sadece demokratik bir hükümet ahlaki sorumlulukların yerine getirilebilmesi için azami fırsatı tanıyabilir.
7. Demokrasi insanı, gelişimi mümkün olan herhangi bir alternatifinden daha çok destekler.
8. Sadece demokratik bir yönetim göreceli olarak daha çok politik eşitlik sağlar.
9. Modern temsili demokrasiler birbirleriyle savaşmazlar.
10. Demokratik bir yönetime sahip olan ülkeler demokratik olmayanlardan daha zengindir.⁶⁶

Şunu da belirtelim ki demokrasi ideal bir yönetim biçimi değildir. Nitekim günümüzde siyaset kuramcıları tarafından demokrasiye yönelik belli başlı eleştirilerin yapılması bilinen bir gerçekliktir. Buna rağmen, demokrasi, bir yönetim biçimi olarak insanlık tarihi boyunca geliştirilmiş en iyi sistemdir.

Demokrasi kuramları bağlamında alan yazınında en çok tartışılan konulardan biri de medya ve demokrasi ilişkisidir. Bilindiği üzere medya siyasi, ekonomik ve sosyal yapılarla ilişki içindedir. Fakat bu ilişki düzeyi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Başka bir ifadeyle “siyasal, ekonomik ve sosyal yapılardaki farklılıklar kitle iletişim araçlarının biçimlenmesini ve örgütlenmesini etkilemektedir. Bir üst sistem olan sosyal sistem, ekonomik ve siyasal sistemlerin yanı sıra medya sistemini de etkilerken, söz konusu sistemlerden de etkilenmektedir.”⁶⁷ Medya konusundaki bu tespit, sosyal medya alanında da geçerlidir; fakat sosyal medyanın yapısı, işleyişi ve bu konudaki toplumsal algı onun demokrasi ile ilişkisinde farklı bir nitelik kazandırmaktadır. Sosyal medyanın özgürlük ve demokrasi için araçsal bir mekanizma olmasını bir tarafa bırakarak daha gerçekçi bir bakış açısıyla hem iyi hem kötü yönlerinin olduğunu kabul etmek gerekir. Arap Baharı sürecinde bireylerin sosyal ağları yeni medya olarak kullanmaları, gerektiğinde fikirlerini etkin bir şekilde beyan etmeleri ya da vatandaş gazetecisi sıfatıyla kamusal alanda olanları diğer vatandaşlarla paylaşmaları diğer medya

---

⁶⁶ Robert A. Dahl, *Demokrasi Üstüne*, Çev. Betül Kadioğlu, Yetkin Yayınları, Ankara 2001, s. 63-64.

⁶⁷ Metin Işık, “Medya Ve Demokrasi Paradoksu: Medya Yoluyla Demokrasinin Tehdit Edilmesi”, *Selcuk İletişim*, Yıl 2005, Cilt: 3 Sayı: 4, (114-121), s. 115.

araçlarının geleneksel yollardan değil, sosyal ağlar üzerinden tesir ettiğini görmekteyiz.⁶⁸

Günümüzde siyasal iletişimin temel aldığı hedeflerinin ve günümüzde siyasal iletişimin nasıl bir rol oynadığı hangi süreçlerde dönüştüğünü analiz etmek gerekmektedir. Siyasal iletişim insanların aynı ortak paydada buluşmasını sağlama, aynı düşünce ya da farklı düşünce biçimlerini anlama iktidar politikaları ve devletin sunduğu tüm imkanlardan yararlanma açısından büyük önem arz etmektedir. Siyasal bilginin gündelik hayattan aktif bir şekilde etkilendiğini düşündüğümüzde toplumsal hayatın her alanında siyasal iletişimin var olduğunu söyleyebiliriz.⁶⁹

İnternete ulaşımın kolaylaşması, siyasal iletişimin sosyal ağlar üzerinden sağlanması ve akıllı telefonlar sayesinde birçok insanın cebinde, bilgisayarında ya da teknolojik aletlerinde sosyal medya ağları siyasal katılıma büyük destek sağlamaktadır. Bu düzlemde siyasal bilgiye daha kolay ulaşabilen birey siyasal katılımını arttırmakta ve demokrasinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Siyasi parti ve adayların internet medyasını aktif kullanımı bahsi geçen hususları önemli ölçüde etkilemektedir. Bu doğrultuda her bir parti, büyük veya küçük olmasına bakılmaksızın internet üzerinden kendini ifade etmektedir. Toplumda çoğulcu bir ortam oluşturma bakımından internet müstesna önemi haiz bir araçtır. İnternet sayesinde kamusal alanda farklılıkların temsil edilmesi bakımından son derece mümbit bir ortam sağlanmaktadır.⁷⁰

İnternetteki sosyal ağların genişlemesi ve çeşitlenmesi sayesinde herkese hitap edebilen bir kamusal alan meydana gelmektedir. Bunun yanında iş yerleri ve ticaret merkezleri sosyal ağlar bazında piyasalarda yerini almıştır; bu husus toplumsal hayatı sosyal ağlarda bulunan kamusal alana taşınması bakımından önemlidir. Örgütlü takımlar ve kurulu hiyerarşilerin, içinde buldukları süreçleri anlamak bakımından etkileşimli medyaya bir orkestra olarak bakmak gerekir. Bu bağlamda, “uyumlu sosyal medya

---

⁶⁸ Elif Karahan Toker, Cengiz Çağla, Yeni Kamu Diplomasisinde Sosyal Medya: Arap Baharı Sürecinde Mısır ve Tunus Örnekleri, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2022, Sayı: 72, (ss.92 - 108),s.04.

⁶⁹ Mine İnanç Demir, Siyasal İletişim: Kavramsal Bir Derleme, *International Journal of Art, Culture, Communication*, 2018, Cit:01, Sayı:01(ss.79-104) s.93.

⁷⁰ Nedret Çağlar, Pelin Havva Köklü, s.152.

programları örgütün prova ve düzenlemelerinin bir sonucu olmakla birlikte yetenek, liderlik ve hayal gücünden de esinlenmiştir.”⁷¹

Sosyal ağlar üzerinden oluşturulan uygulamalarla sosyal medya uygulamalarının çoğunun fotoğraf, video ve metin paylaşımına ilişkin çok çeşitli varyasyonların sağlanması iletişimde yeni medya düzenine farklı boyut kazandırmıştır. Her kullanıcının kendi düşünce ve isteklerini dile getireceği bu ortamda iletişim farklı bir boyutta gözlemlenmektedir.

Sosyal ağlar sayesinde haberleşmenin sadece tek taraflı değil artık karşılıklı bulabileceği insanların tanıdığı ya da tanımadığı kişilere gündemden haberdar etmeleri sanal dünyada yeni bir medya oluşumuna ön ayak olmuştur. Bu bakımdan bireylerin paylaştıkları materyaller hem iki yönlü iletişimi hem de kamusal alanda yaşanan güncel sorunların dile getirilmesinde büyük önem arz etmektedir.⁷²

2.2. Sosyal Medya Kontrolü

Sosyal medyanın en basit şekilde tanımladığımızda insanların birbirleriyle karşılıklı iletişime geçtiği kamusal alandaki güncel bilgilerin haber yapıldığı, aynı zamanda fayda ve kazanç sağlamak için iş birliği, etkileşim gibi unsurların belirli bir topluluğa lanse edilmesi ve birçok hizmet ve etkileşimin desteklenmesi ile sanal platformlardaki akış olarak nitelendirebiliriz.⁷³

Sosyal ağların hem insanların güncel hayatında kullandığı teknolojik aletlerin içinde kolayca yer edinebilmesi hem de bu üyeliklerden bir ücret beklenmemesi bireylerin bu tarz sosyal ağları üyeliğinin daha fazla olduğu yönünde bir düşünce hakimdir. Bireylerin günümüzde sosyal medya üzerinden yapılan tanıtımlarla yahut ticari sitelerin sosyal medya platformlarında oluşturduğu hesaplarla birlikte bireylerin

---

⁷¹Sırma Oya Tekvar, “Yeni Medya ve Kurumsal Kültür: Avrupa ve Türkiye’deki Farklı Kurumsal Yapıların Karşılaştırması”, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012, Cilt:2, Sayı:1, (ss.81-103), s.84.

⁷² Beril Akıncı Vural, Mikail Bat, “Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma”, *Journal of Yasar University* 2010, Cilt: 5 Sayı: 20, (ss.3348 – 3382), s.3372.

⁷³ Taylan Gülaslan, “Sosyal Medya Güncel Tartışmalar: Sosyal Medyanın Kontrolü & Sosyal Medya Hizmet ve Gizlilik Sözleşmeleri & Yerli ve Milli Sosyal Medya”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2021, Cilt: 4 Sayı: 1, (ss.1 – 21), s.02.

etkileşimleri sayesinde bireyler için hizmet, ticari şirketler için ise bir pazar alanı olduğu açıktır.⁷⁴

Farklı bir bakış açısından ele aldığımızda konvansiyonel medyanın muhalifler açısından daha sık kullanıldığı bir kamusal alan haline gelmiş sivil toplum ile etkileşime girildiğini görmekteyiz. Sosyal medya grupları siyasal katılımı azımsanmayacak kadar etkilemektedir. Demokrasinin gereği olan siyasal katılımı siyasal bilgiler çok hızlı yayılır ve siyasal iletişimin aktif dolaşımı ile çevrimiçi bir yaşam gündeme yerleşir.

Sosyal medya kullanıcılarının genel olarak içeriklerini fotoğraf, video ve metin yoluyla aktarılması aktif bir kullanımın getirisi olarak yeni medya düzenini oluşturur. Çünkü sosyal medyanın sadece tek yönlü bir iletişim sunmayan ve çok ses temeline dayanan bir yapısı vardır. Sosyal ağlarla birlikte ortaya çıkan birey gazeteciliği ile artık vatandaşlar toplumun nabzını birlikte tutmakta, gündemi birlikte paylaşmakta ve öğrenmektedirler. Bu bağlamda gündemin ne olacağına kamusal alan ve sivil toplumun karar verdiği gözlemlenebilir. Bu yönüyle de sosyal medyanın; toplumsal yaşamı etkileyen gündemi yine toplum davranışlarını etki altına aldığını kabul edebiliriz.⁷⁵

Demokratik ve yeni bir kamusal alanın güncel hali olan sosyal ağların toplumun her yaş grubundan vatandaşların yeni medya düzleminde hem güncel haberlerden haberdar olma hem de etkin bir iletişim faktörü içinde vatandaşların birbirleriyle düşüncelerini paylaşarak bilinçlenmesine olanak sağlamaktadır. Buna karşın,

... sosyal medya demokrasi gereği kamusal alanın özelliklerini sansürsüzlük ve özgürlük anlamında taşımaya da bireylerin fikir paylaşımı, tartışma ve müzakerede bulunduğu bir alandır. Bireyler, kendilerini ifade etme hakkını 'sosyal medya' isimli bu sanal mecrada dilediğince değil, belirli sınırlar içerisinde yapabilmektedir.⁷⁶

Sosyal medya ağlarının demokrasiye katkı sağladığını özgürlükçü ve eşitlikçi olarak insanların duygu ve düşüncelerini paylaştığı bir alan olarak tanımlarken, sansür bu durumu tam tersi olarak ortaya koymaktadır. Sosyal medya her sınıftan insanın yönetime karşı çıktığı, yeri geldiğinde şikayetçi olduğu, paylaşımlarını ortaya koyduğu,

---

⁷⁴ Taylan Gülaslan, s.02.

⁷⁵ Oktay Emlik, Sosyal Medya ve Markalaşan Devlet, <https://www.Umut.Org.Tr/Userfiles/Files/Oktay%20emlik.Pdf>, Erişim Tarihi: 04.05.2023, s.05.

⁷⁶ Ceren Yegen, Demokratik ve Yeni Bir Kamusal Alan Olarak Sosyal Medya, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, Cilt:1, Sayı:2, (ss.119-135), s.133.

bunun yanı sıra aktivistlerin de kolayca örgütleneceği bir alan olarak tanınmaktadır.⁷⁷ Günümüzde sosyal medya sadece bireyin davranışlarını etki eden ve bilinç düzeyini arttıran bir alan olmaktan çok siyasal parti grupları ve adayları için seçim zamanlarında ve uzun vadeli olarak programlanan seçim kampanyaları ve propaganda araçları olarak da kullanılmaktadır. Yukarıda bahsedildiği üzere sosyal medya her yaş grubundan bireyin, aynı zamanda hem sade vatandaşların hem de politikacıların özgürce kullandığı bir platformdur. Bu yönüyle sosyal medyanın aktif bir politika arenasına dönüşebileceğini göz önünde bulundurmamız gerekir. Çünkü politikacının paylaşacağı her bir argüman doğrudan vatandaşa ulaştığı için aktif bir siyasal arenaya dönüşebilir. Bu bakımdan politikacıların ya da hükümet yöneticilerinin sosyal ağ platformlarındaki tutum ve davranışları bireyleri doğrudan etkileyen ve siyasal bilincin oluşmasına zemin hazırlayan, nihayetinde bireylerin siyasal davranışlarına yansıyan bir olgudur. O yüzden hükümetin alacağı kararlarda ya da muhalefet partilerinin oluşturulacağı politikalara göre bireylerin tepkilerini odaklı bir şekilde planlamaları, kendilerine yönelik aykırı görüşlere güç ve meşruiyet açısından bir hegemonya oluşması adına alınan kararların ve politikaların gözden geçirerek yürürlüğe konulmasına katkı sağlamaktadır.

2.3. Politika ve Sosyal Medya

Bireylerin siyasal davranışlarının siyasal hakkında edindikleri bilgiler doğrultusunda şekillendiği aşıkardır; vatandaşların siyasete aktif katılımları siyasi bilgileri düzeyinde artmakta ya da azalmaktadır.

Ancak bu kişilerin SPS'ler⁷⁸ vasıtasıyla, sürekli benzer görüşleri paylaşan gruplara ayrılarak, yalnızca kendilerine hitap edecek, doğruluğu tartışmalı bilgilere, diğer bir deyişle, siber-parçalanmışlığa maruz kalmaları kuvvetli bir ihtimaldir.⁷⁹

Baskıcı bir devlet, geleneksel medya yöntemleri ile bilgiyi sadece kendi tekelinde vatandaşlara sunarak hegemonyasını oluşturmakta ve tek yönlü bilgi paylaşımıyla bireylerin politik davranışlarını etki etmeye çabalamaktadır. Özellikle sansür

---

⁷⁷ Ceren Yegen, "s.133.

⁷⁸ Bkz. Sosyal Paylaşım Siteleri

⁷⁹ Helin Sarı Ertem, Sevda Korhan, "Sosyal Medya ve Dış Politika İlişkisine Yakından Bakmak: Türkiye'de Üniversiteli Genç Yetişkinler Örneği", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2019, Cilt: 15, Sayı: 2, (ss.215 – 233), s.222.

olayını otoriter rejimler, muhalif olan her bir sesi bastırmak ve iç ve dış tehdit olarak gördüğü muhalif görüşleri süzgeçten geçirmek amacıyla kullanır; bu ortam aynı zamanda bireylerin siyasal alguların da yönlendirmeye meyillidir. Sosyal medya üzerinde sansür uygulaması, sosyal ağ araçlarına sınırlı erişim, arama motorlarında denetim ve filtreler bu konuda devletlerin aldığı önlemlerden birkaçıdır. Fakat birey açısından vatandaşlık görevini yerine getirdiği ve güncel olayları takip ettiği sosyal medya devletin hegemonyası altındaki tek taraflı geleneksel medyadan daha güvenilir politikaları yansıtmaktadır.

Dünya üzerinde herhangi bir olayın dünyanın diğer ucundan duyurulması ve destek ya da kınama faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi yeni bir olgu değildir. Geleneksel medya dediğimiz radyo televizyon gazete gibi medya kuruluşlarını tarihsel olarak ortaya çıkması bunu mümkün kılmıştır. Geleneksel medya araçları kamuoyunun oluşturulmasında belli bir etkiye sahiptir. Fakat yeni dönem yeni medya aracı olan sosyal ağlar iki taraflı iletişimi sağlamada ve politikaların eleştirilmesinde ve sorgulanmasında büyük önem taşır.

İnsanları siyasal katılıma iten nedenleri kişisel özellikler ve yetiştiği çevre bağlamında ele alan araştırmalarda, vatandaşların katılma ya da katılmama kararının belirlenmesinde en güçlü ve en derin etkilere sahip olan etkenler; vatandaşların tutumları, inançları ve kişilik özellikleriyle doğrudan bağlantılıdır. Bahsedilen bu kişisel etkenler, öğrenilir ve bir kişinin yetiştirildiği veya şu anda yaşadığı çevrede mevcut olan sosyalleşme (öğrenme) deneyimlerinden kuvvetle etkilenir.⁸⁰

Çünkü medya iletişiminin monolog olarak değil, diyalog şeklinde müzakereci bir yöntem olarak gelişim göstermesi, demokratik katılıma önemli derecede hizmet etmektedir. Bunun en büyük örneği Tunus ve Mısır'da sosyal medya platformları üzerinden örgütlenen muhalif hareketlerin Arap Bahar'ına sebep olmasıdır.

Seçmen kampanyalarının seçmen davranışları üzerinde ne kadar etkili olduğu ölçülürken genel olarak faktörler; eğitim, gelir, yaş ve ırk gibi değişkenlerle saptanmaya çalışılır;

Ayrıca bu etkenler bir kişinin bizzat siyasete girmek için kullanabileceği kaynakları oluşturur. Bu açıdan ebeveynlerin siyasal ilgisi ve katılımı, genellikle çocukların siyasal katılım pratiklerinin gelişmesine katkıda bulunduğuna ilişkin ifade kişisel faktörler açısından güzel bir örneği oluşturmaktadır.⁸¹

---

⁸⁰ Helin Sarı Ertem, Sevda Korhan, s.222.

⁸¹ Bekir Gündoğmuş vd., "Sosyal Medya Kullanımının Siyasal Katılıma Etkisinin Şırnak İl Örneğinde Ölçülmesi", *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 2019, Cilt:1, Sayı:1, (ss.78-103), s.81-82.

Bireylerin siyasal ilgisini tetikleyici unsur olarak toplumda söz sahibi olma isteği ile ilişkilendirilebilir. Sosyal medya buna etki ederek kamu politikalarının hızlı bir şekilde yayılmasına ve uygulamaya geçilmesinde tepki ve görüşlere maruz bırakılarak belli bir kamuoyu oluşturma noktasında da büyük bir öneme sahiptir.

Page ve Shapiro (1983), yaptıkları çalışmada 1935 ve 1979 yılları arasında ABD’de üretilen kamu politikasına kamuoyunun etkisi ile zaman içinde nasıl değişime uğradıklarını araştırmışlardır. Bu araştırma sonucunda, kamuoyunun politikaları etkileme gücünün, politikaların kamuoyunu etkileme gücünden daha fazla olduğu kanısına ulamırlardır. Gündem belirlemenin kamu politikası üzerindeki etkisini inceleyen Mortensen (2010: 357), yasal düzenlemeler, akıllı politika girişimcileri, teknik gelişmeler, yenilenen politika imajları, toplumsal ruh hali, olaylara odaklanma ekli ve medya gibi unsurların gündem üzerinde etkili olduklarını belirtmiştir.⁸²

Siyasal davranış ve siyasal katılım arasındaki çok yönlü ilişkiyi anlamak adına çok fazla kuramsal çerçevede örneklemelere yer verilmiştir. Kamu politikalarının sosyal medyada belli bir ses getirmesi ve kamu politikalarına yönelik eleştiri ve yorumların kamuoyunda tartışılması nihayetinde bir hareketliliğe sebep olmuş ve somut örnekleriyle kanıtlanmıştır.

2.4. Sosyal Medya ve Oy Verme Davranışı

Oy verme davranışı demokratik ülkelerde vatandaşlara devlet tarafından sunulmuş hak ve ödevler içinde yer almaktadır. Seçmen davranışı ulusal seçimlerde eşitlik ilkesine dayanır. Demokratik seçimler gizlidir. Bireylere tanınan oy verme hakkı seçmenin düşünce özgürlüğü temel alınarak sunulur. Bu yüzden bir seçmen, seçimle ilgili almış olduğu karardan dolayı muhakeme edilemez, ayrıca seçmen davranışlarında kendine yakın hissettiği politik argümanı seçebilir. Karşılaştırmalı siyasal davranış biçimlerinde oy verme davranışı araştırmaların temel argümanıdır. Fakat bu siyasal davranışlar toplumdaki topluma aynı geçerliliği sağlamamaktadır.

Demokratik siyasal sistemlerde seçimler seçmen ile siyasal parti arasında oluşan bir süreçten daha fazlasını ifade etmektedir. Oy kullanma davranışını incelerken seçimleri sadece siyaset bilimi açısından değil sosyolojik ve psikolojik bir faktör olarak da değerlendirmek gerekir. Özellikle temsili demokrasilerde seçimlerin yapısı ve oy verme davranışı ile ilgili verilerde ekonomi tabanlı politikaların işlevselliği aşıkardır.

---

⁸² Volkan Göçoğlu, Mehmet Devrim Aydın, “Kamu Politikası ve Sosyal Medya İlişkisinin, Toplumsal Hareketler Bağlamında İncelenmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2015, Cit:8, Sayı:37, (ss.880-900), s.890.

Bireylerin oy verme davranışında etkin bir yere sahip olan psikolojik, sosyolojik ve ekonomik etmenler oy verme davranışını belirleyici faktörlerindedir. Çünkü her ne kadar politik olarak değerlendirilen bir aşama olarak görülse de seçim sonuçları genel olarak bireylerin kendi refah seviyelerinden ne kadar memnun oldukları, seçim sürecinde oy verme davranışını etkileyen temel parametredir. Bu yüzden siyasal partiler seçim kampanyalarını seçmen ile iletişimini genellikle ekonomi politikaları üzerinden yürütürler.

Doğal olarak bir toplumda bireylerin / seçmenlerin toplumsal kararlara katılmaları çeşitli şekillerde olabilir. Bunun en basit şekli oy kullanmadır. Oylama ile bireyler / seçmenler en fazla yarar sağlayacaklarını umdukları siyasal partiye oy verirler. Seçmenlerin siyasal karar alma sürecine katılmaları, çoğunlukla bir iktisadi veya bireysel / toplumsal çıkarı dayalıdır.⁸³

Bireyin günlük olarak yaptığı sayısız davranış ve tutumların bazen yaşadığı toplumda siyasal olaylardan etkilendiği ölçüde şekillendiği tespit edilmiştir. Bu yönüyle Aristo'nun dediği gibi insan siyasal bir nitelik taşır.

Siyasal katılma kavramını incelediğimizde kamuoyu yoklaması dediğimiz süreçlerde gündem takibi yapan bireylerin tutum ve davranışlarının etkilendiğini ve birçok faktörün siyasal katılım üzerinde etkisinin bulunduğu söylenebilir. Bireyler vatandaş olarak farklı derecelerde siyasete ilgi gösterirler. Bu yüzden siyasal katılım toplumdan topluma değişiklik gösterir. Bireylerin siyasal katılımını etkileyen en önemli unsur; inanç ve güven unsurudur. Siyasal sistemde demokratikliğe güvenen ve inanan vatandaşlar oy verme davranışını bilinçli bir şekilde yürütmektedirler.⁸⁴

Seçmen davranışlarının öğrenme süreci çerçevesinde kurulmuş bulunuşu da onun çocukluktaki öğrenme süreci ile ilişkilendirilmesini gerektirmektedir. Konuyla ilgili pek çok model çocukluk deneyimlerinin etkilerini yaşam boyu sürdürdüğünü, daha sonraki öğrenmeyi de belirlediğini varsaymaktadır. Aile, bu açıdan uyguladığı bilinçli toplumsallaşma süreci ile çocuğa toplumsal değer ve normları olduğu kadar, aile içi somut ilişkilerle de belli karar verme kalıplarını aktarmaktadır.⁸⁵

Seçim sistemlerinde oy verme davranışını siyasal sistemin işleyişinde temel belirleyici unsur olarak bulunmaktadır. Seçim dönemlerinde seçmen davranışlarının

---

⁸³ Metehan Temizel, Türkiye’de Seçmen Davranışlarında Sosyo-Psikolojik, Kültürel ve Dinsel Faktörlerin Rolü: Kuramsal ve Ampirik Bir Çalışma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya, 2012, (ss.01-277), s.08.

⁸⁴ Uğur Filiz, Seçmen Davranışını Etkileyen Sosyo-Psikolojik Faktörler: Pamukkale Üniversitesi Örneği, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2019, s.17.

⁸⁵ Kenan Aydın, Volkan Özbek, “Ailenin Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2004, Sayı: 8, (ss.144 – 167) s.148.

siyasal sistemin temel yapı taşlarını oluşturduğu söylenebilir. Oy verme sürecinde bireylerinin kararlarını etkileyen üç faktörden söz edilebilir. Bunlardan biri; seçmen davranışları için seçim sürecinde olabilecek tüm durumların net ve eksiksiz bir biçimde ortaya konması, bir diğeri ise olası bütün ihtimallerin net ve eksiksiz olmasının mümkün olmamasıdır. Son olarak da risk faktörü tartışılmaktadır. Risk faktörüne göre olabilecek her durumun kesin ya da belirsiz olması hakkındaki tahminlerdir. Seçmen davranışlarını etkileyen bu faktörler arasında bireylerin belirsizlik ve risk durumlarında daha aktif karar aldığı görülmüştür.⁸⁶

...seçmenler özgür iradeleriyle kendilerinin kamusal çıkarlarını gözetecek ve güvenebilecekleri bir adaya oy vermeyi tercih edeceklerdir. Bu noktada, adayın seçmen nezdindeki güvenilirliği, temsil kabiliyeti ve kişisel yeteneği seçilmek için temel koşulları oluşturmaktadır. Çünkü seçmen tarafından yetkilendirilen bu aday en inanılan kişidir. Zaten bu sayılan özellikleri taşımayan ve yetersizliği anlaşılan aday seçimlerde başarılı olamayacaktır. ...Buradan hareketle, temsiliyetin genel özelliği seçilecek olan kişinin en ehil ve en güvenilir olmasına dayanmaktadır. Seçmenler kendilerinin ve bölgelerinin kamusal yararını gözeteceklerinden emin oldukları kişilere vekâlet verme yönünde davranış sergileyeceklerdir.⁸⁷

Seçmen davranışlarını oy verme yaklaşımları bazında değerlendirecek olursak 5 farklı yaklaşımdan söz etmemiz mümkündür.

Bunlardan birincisi; sosyolojik yaklaşımdır. Sosyolojik yaklaşıma göre bireylerin seçmen olarak dini, sosyal ve ekonomik olarak yaşadığı toplum, üyesi olduğu çevre gibi faktörler seçmen davranışlarını etkileyen faktörler olarak ele alınır. Seçmeni etkileyen unsurlar bu faktörlerin çevresinde edindiği fikirler eşliğinde bireyin seçmen olarak siyasal davranışının gelişimidir.

İkinci olarak; psikolojik bir yaklaşımdan bahsedebiliriz. Bu davranış, seçmenin herhangi bir partiye karşı duyduğu samimiyet ve bağlılık olarak tanımlanabilir. Genellikle bir sevgi bağı unsuru olduğu söylenir ve futbol taraftarı gibi takım tutmaya meyilli birçok seçmenin siyasal davranışını bu şekilde etkilenir.

Üçüncü olarak; ekonomik tercihlerden yola çıkarak ortaya çıkan yaklaşımdır. Seçim zamanlarında seçmen kitlesinin kendi çıkarlarını gözeterek maliyet ve fayda

---

⁸⁶ A. Muhammet Banazılı, “Siyaset Psikolojisinde Oy Verme Yaklaşımları ve Seçmen Davranışı: İngiltere Örneği”, *Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)*, 2019, Sayı:30, (ss. 1065-1070) s.1066.

⁸⁷ Metehan Temizel, Türkiye’de Seçmen Davranışlarında Sosyo-Psikolojik, Kültürel ve Dinsel Faktörlerin Rolü: Kuramsal ve Ampirik Bir Çalışma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya, 2012, ss.01-277ss.28-29.

maksimizasyonu doğrultusunda refah seviyesini artırıcı veya koruyucu politikalar izleyen siyasal partiye olan yakın tutumunu sergilemesidir.

Dördüncü olarak; gündeme hitaben seçmen davranışlarının geliştiğini savunan yaklaşımdır. Kamuoyu araştırmaları sonucunda edinilen bilgiye göre ya da toplumun oluşturduğu kamusal alanda gündeme gelen olayların takibini yapan seçmen tarafından oy verme davranışını etkileyen faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşımda, siyasal partilerin ve politikacıların gündem olan konu hakkındaki tutum ve davranışları belli bir seçmen kitlesine hitap etmektedir ve doğrudan seçmen davranışlarını etkilemektedir.

Son yaklaşım ise; ideolojik temeller doğrultusunda seçmen davranışlarını etkileyen yaklaşımdır. Bireyler oy verme davranışlarını ideolojik olarak kendine daha yakın gördükleri ve ideolojik olarak aralarında bir bağ olduğunu düşündükleri siyasal parti ve politikacılara destek vermekten yana sergiler. Seçmen davranışları seçmenin eğitim derecesi yetiştiği çevre arkadaş çevresi ve edindiği siyasal bilgi etrafında şekillenmektedir.⁸⁸ Başlangıçta bahsettiğimiz sosyolojik yaklaşımdan farklı olarak seçmen davranışının oy vermeye araçsal bir tutum izleyerek görüşlerini en etkin bir şekilde ifade etmenin yolu olarak görülmektedir. Bu davranışta siyasi partiye duyulan aidiyet duygusu öne çıkar. Aidiyet duygusu siyasi partiyle psikolojik yakınlığın uzun vadeli veya değişmez olduğundan kaynaklanır. Genelde siyasi parti ve seçmen arasındaki ilişkiyi belirleyen aidiyet duygusunun pekiştirdiği bağ, *“adeta din örneğinde olduğu gibi erken yaşlarda aile içinde edinilen değerlerin, yaşlılar ve meslektaşlar arasında görülen davranış pratiklerinden etkilenmesiyle ortaya çıkar.”*⁸⁹

Çevre faktörü kadar aile kurumu da bireyin siyasal görüşlerine ve oy verme davranışını etki eden faktörlerdendir. Politikacılar bu nedenle ailesel bağlara önem veren niteliklere sahip olmalıdır. Buna örnek olarak bazı politikacıların halkla buluştuğu ortamlarda küçük çocuklarla vakit geçirmesi ve onlarla diyalog içinde olması bazı

---

⁸⁸ A. Muhammet Banazılı, s.1066.

⁸⁹ Betül Aydoğan Ünal, “Oy Verme Davranışı Modelleri”, *Oüsobiad*, 2016, Cilt: 6 Sayı: 15, (ss.95- 119) s.101.

seçmen kitlelerince sempatik karşılanmış ve politikacılar açısından imaj olarak pozitif bir bakış açısının oluşturduğu yönünde fikir birliği vardır.⁹⁰

Seçmenlerin seçim dönemlerinde oy verme davranışını sergilemelerinden ziyade politik açıdan farklı tanımlar oluşturulmaktadır. Oy verme davranışında bireyin seçmen olarak hükümet kararlarını etkileyebileceği düşüncesine olan inancı onun siyasal katılıma olan merakını arttırıcı unsurdur. O yüzden politikacıların ve siyasal partilerin seçmen kitlelerini etkilemek temel argümanlarından bir tanesidir. Yine yapılan siyasal seçim kampanyaları ve uzun vadeli politikaları seçmen kitlelerine hitaben düzenlenecektir. Seçmen kitlesini gerek politik değerler gerek kamuoyu tutumları gerek insanların inanç unsurları ve milli birlik anlayışı siyasal süreci etki eden diğer metaldır.⁹¹

2.5. Sosyal Medya Türleri

2.5.1. Facebook

Facebook kullanıcılarına içerik bakımından zengin bir etkileşim olanağı veren sosyal ağlardan bir tanesidir. Facebook kullanıcılarının 2023 verilerine göre sayısı 1 milyar 350 binin üzerindedir. Güncel istatistiklere göre Facebook birinci sırada üstünlüğünü korurken, kullanıcı sayısına göre sırasıyla Instagram ve TikTok gelmektedir.⁹² Diğer kitle iletişim ve sosyal paylaşım ağları gibi Facebook'un en önemli özelliği sosyal/çoklu paylaşım olanağı sunmasıdır. Kişiler Facebook üzerinden;

...ağ içerisinde sürekli bilgi ve görsel unsurları paylaşırken aynı zamanda bu ağdan diğer kişiler paylaşımlara yorum yaparak, paylaşımları 'beğenerek' karşılıklı etkileşim içerisinde

---

⁹⁰ Kenan Aydın, Volkan Özbek, s.165.

⁹¹ Eda Nur Sönmez, Liderlerin Üslubuna Yönelik Algıların Oy Verme Davranışı Üzerindeki Etkisinde Dindarlığın Düzenleyici Rolü: Adana ve Nevşehir İli Örneği, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Politikası ve İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Nevşehir, 2021, s.84-85.

⁹² Facebook ekibi tarafından derlenmiş istatistikler için bkz: Matt Ahlgren, 55 İçin 2023+ Facebook İstatistikleri, Gerçekler ve Trendler, <https://www.websiterating.com/tr/research/facebook-statistics/#chapter-1> , Erişim tarihi: 23.03.23023

bulunmaktadır; böylelikle ortak beğeniler, fikirler, yorumlar çerçevesinde sosyal bir etkileşim alanı oluşturulmaktadır.⁹³

Bilindiği üzere, yeni medya düzeninde dijital veriler açısından etkin içerikli sosyal medya paylaşımları birçok bireyin dikkatini çekmektedir.

Siyasi partiler, liderler/adaylar yürüttükleri siyasal iletişim faaliyetleri kapsamında sosyal medya araçlarını genel olarak, bilgi sağlama, seçmenlerin davranışlarını, tercihlerini ve kararlarını etkileyerek oy oranlarını artırabilme, kaynak oluşturma, parti içi ve dışı gruplarla bilgi ağı oluşturma ve siyasal katılmayı artırma amaçlı kullanmaktadır.⁹⁴

Günümüzde Facebook; sosyo-ekonomik, kültürel, siyasal alanlarda güncel paylaşımların yapıldığı ve gündeme taşınan haksızlıkların, adaletsizliklerin son bulunmasına çağrı yapıldığı bir sosyal mecra haline gelmiştir. Sanal örgütlenmelerin yanında aynı zamanda insanların birbirleriyle uzaktan iletişim haline geçmeleri ve onlarla belirli içeriklerle gündem hakkında fikir paylaşımı yapmalarını sağlayan bir sosyal medya platformudur. Burası, kurulduğu andan itibaren özellikle siyasal kurumların ve partilerin seçmenlerine seslendiği oy verme davranışı ve seçmen görüşlerini etkilenmek adına çeşitli seçim kampanyaları yürüttüğü sosyal medya platformlarından biri olmuştur. Çoğu birey vatandaş olarak oy verme davranışını çevre faktörü ya da popüler kültür etkisi ile yönlendirmekte, siyasal bilgi ile karar vermemektedir. Sosyal medya adreslerinde siyasal bilgilerin ve parti kampanyalarının içeriklerinin her bireye doğrudan iletilmesi bireylerin siyasal davranışlarını etkilemekte ve güncel tutmaktadır.⁹⁵

Diğer sosyal ağlarda olduğu gibi Facebook sosyal paylaşım ağında da gündemi meşgul eden sorunlarla ilgili değişik kampanyalar düzenlenmektedir. Genellikle siyasi, ekonomik, kültürel, çevre, güvenlik vd. konularda yürütülen bu kampanyalar kurum, örgüt ve ulusal bazda olduğu gibi küresel çapta da organize edilmektedir.

---

⁹³ Adem Doğan, Göksel Göker, Mustafa Demir, “Ağ Toplumunda Sosyalleşme ve Paylaşım: Facebook Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, *e-Journal of New World Sciences Academy* 2010, Volume: 5, Number: 2, (ss. 183-206), s. 188-189.

⁹⁴ Sevilay Arslan, Hikmet Seçim, “Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Facebook’un Seçmenlerin Oy Verme Kararı Üzerindeki Etkileri: KKTC 2013 Milletvekili Erken Genel Seçimleri Örneği”, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 2015, Sayı: 84, (ss. 09-32), s.11.

⁹⁵ Sevilay Arslan, Hikmet Seçim, s.11-13.

2.5.2. Twitter

Twitter uygulaması, 2006 yılının mart ayında Jack Dorsey, Noah Glass, Biz Stone ve Evan Williams tarafından kurulara Temmuz 2006'da kullanıma açılmıştır. 25 Nisan 2022 tarihinde SpaceX ve Tesla'nın CEO'su Elon Musk tarafından 44 milyar dolara satın alınan Twitter, son dönemde adından en fazla söz ettirilen bir ağ olarak tanınmıştır. Sınırlı sayıda kelime sayısına izin veren kısa içerikler sayesinde Twitter, üyelerine ağ kapsamında daha pratik ve hızlı yayım yapma fırsatı sunmaktadır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin başkanlık seçimlerinden günümüze kadar sosyal medya adreslerinde yeni bir iletişim aracı olarak tanınmıştır. Diğer sosyal medya platformlarına nazaran daha fazla siyasal içerik taşımaktadır. Hem tek yönlü kitlesel hareketler hem de iki yönlü iletişimde önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden politikacılar ve hükümet yetkilileri tarafından daha çok kullanılmaktadır.⁹⁶

Siyasal aktörler, sosyal medya aracılığıyla kurdukları etkileşim yoluyla seçimde güven ve sempati uyandırmakta ve aynı anı zamanda kişisel bir bağ kurabilmektedir. Sosyal medyanın sağladığı etkileşim sayesinde seçmen-siyasal aktör ilişkisi seçen-seçilen ötesinde bir niteliğe kavuşabilmektedir. Siyasal aktör ile seçmen arasındaki bağ güçlendikçe bu durum taraftar boyutuna kadar taşınabilmektedir.⁹⁷

Net bir şekilde açıklayacak olursak Twitter, diğer sosyal medya platformlarına nazaran daha çok siyasal içeriğe ev sahipliği yaptığı aynı zamanda akademik ve siyasal iletişim bakımından önemli bir yerde olduğu kabul edilmelidir. Twitter, sosyal medya ağlarında siyasal içerik denildiğinde akla gelen ilk platformlardandır. Güncel olayların takibi için birçok birey gündemi Twitter üzerinden takip etmektedir. Bu husus Twitter'ı bir siyasal iletişim aracı olarak ön plana çıkarmaktadır.⁹⁸ Günümüzde ülke liderleri, siyasi partiler, hükümet mensupları vd. elitler açıklamalarını resmi Twitter hesabı üzerinden çok daha hızlı, pratik ve etkin bir şekilde paylaşmaktadır. Bu husus, siyasi gündemin canlı tutulması ve operatif haber akışının sağlanması açısından son derece önemlidir.

---

⁹⁶ Ümit Atabek, "Twitter'da Yerel Siyasal İletişim: Türkiye'de İki Farklı Tarz", *İletişim Dergisi*, 2020, Sayı: 33, (ss.32 – 54) s.37.

⁹⁷ Adem Doğan, Gökhan Alptekin, "Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Sosyal Medya: TBMM Üyelerinin Twitter Kullanım Pratikleri Üzerine İnceleme", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2018, Volume: 5, Number: 2, (ss. 183-206), s.743.

⁹⁸ İbrahim Halil Yaşar, s.17.

Twitter aynı zamanda müzakereci görüşmeleri açık kamusal alana ev sahipliği yaptığı demokratik ve katılımcı bir siyasal iletişimin ortamının sağlanması açısından büyük önem arz etmektedir. Vatandaşların sosyal mecralar aracılığıyla siyasal katılıma adım atması aynı zamanda ülke içinde oluşan demokratik yapının da gelişmesine ve belli bir konsensüsün oluşmasına katkı sağlamaktadır.⁹⁹

2.5.3. Instagram

Yukarıda bahsettiğimiz gibi muhalif politikacılar ya da hükümet yetkilileri sosyal medya üzerinden kısa ve uzun vadeli politikalarını, siyasi söylemlerini, görüş ve tepkilerini dile getirerek vatandaşlar (bireyler) ile birebir iletişim sağlamamaktadır. Bu platform, siyasi elitler açısından stratejik bir yol olarak görülürken bireyler için de görüş, öneri, tepki ve protestolarını ifade etmeleri açısından açık bir alandır. Seçmen kitlesi ile aralarında samimi bir bağ oluşması politikacı ile seçmen kitlesi arasında güven temelli ilişkiyi hızlı bir şekilde yapılandırmaya yöneliktir. Bu yönüyle sosyal medyanın vatandaşlara sunduğu iki yönlü iletişim bağlamında politika analizlerini eleştirilere açık olması ya da soruların aktif bir şekilde cevaplanabilmesi geleneksel medya olarak adlandırdığımız tek taraflı iletişim kanallarından daha aktif ve daha yararlı bir iletişim mekanizmasına sahip olduğu şüphesizdir.¹⁰⁰

Yukarıda bahsi geçen Facebook ve Twitter'in yanı sıra kullanıcı sayısı ve hareketliliği bakımından öne çıkan sosyal ağlardan birisi de Instagram'dır.

Instagram sözcük anlamıyla İngilizce "instant" ve ile telgraf anlamına gelen "telegram" sözcüklerinin bileşiminden türemiştir. Daha çok eğlence profilli bir sosyal ağ olarak Instagram 'da bireyler fotoğraf paylaşımlarıyla çok amaçlı iletişim kurabilmektedir. Instagram'ı en önemli özelliklerinden biri fotoğraf beğenilmesi ve yorum yapılmasıdır. 2013 yılı başlarından itibaren "etiketleme" özelliği uygulamaya konmuştur. Bu özellik sayesinde "*fotoğraflar sınıflandırılabilen ve sosyal ortamda*

---

⁹⁹ Ümit Atabek, s.48.

¹⁰⁰ Ömer Kutlu, "Siyasal İletişimde Instagram Kullanımı: Türkiye'de Liderlerin Instagram Kullanım Pratikleri Üzerine Bir Araştırma", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2019, Cilt: 7 Sayı: 2, (ss.730 – 755) s.735.

daha kolay erişilebilir hale getirilmesi sağlanmaktadır."¹⁰¹ Instagram'da üyeler gerek gerçek ismi gerekse takma ismiyle kaydolabilmektedirler.

Üyelik süreci tamamlandığında uygulamanın arayüzünde; kullanıcının takip ettiği kullanıcıların fotoğraf/video akışının yer aldığı anasayfa sekmesi, arama özelliğini kullanabildiği ve kendisine benzer kullanıcıların fotoğraf/video akışını görüntüleyebildiği bir diğer anasayfa sekmesi, fotoğraf çekme veya paylaşma sekmesi, kullanıcının fotoğraf/videolarını beğenenleri, yorumlayanları görüntüleyebildiği ve takip ettiklerinin platform üzerinde gerçekleştirdikleri etkinlikleri görüntüleyebildiği bir sekme ve son olarak kullanıcının kendi profilini görüntüleyebildiği, düzenleyebildiği sekme yer almaktadır. Instagram platformunun sahip olduğu özelliklerin 2012'de Facebook tarafından satın alınması ile hızlı bir biçimde geliştirildiği görülmektedir... Aralık 2016'da ise platforma; gönderilere yapılan yorumları yanıtlama, beğenme ve gönderileri yorumlara kapatma özellikleri eklenmiştir. Ocak 2017'de Instagram Hikayeler'e canlı yayın özelliği, Mayıs 2017'de ise yüz filtreleri eklenmiştir. Bu özellik, Snapchat platformu ile benzer bir özellik olmaktadır. Hikayeler bölümünün geliştirilmesine devam edilmektedir. Şubat 2017'de ise çoklu fotoğraf özelliği tanıtılmıştır.¹⁰²

Her ne kadar eğlence ağırlıklı bir paylaşım ağı olarak kurgulanmasına rağmen, diğer sosyal ağlar gibi Instagram'da da siyasi mesajlar, açıklamalar, paylaşımlar, ayrıca protesto ve tepkilerin yoğun bir şekilde dolaşımında olduğunu gözlemleyebiliriz. Siyasal iletişim açısından Instagram'ı incelediğimizde vatandaşın, yani seçmen kitlesinin gününün belli bir zamanını bu platformda harcayarak geçirdiğini düşündüğümüzde, belli bir imajın paylaşım ve içeriklerle desteklenerek seçmen kitlesine hitaben yapılan paylaşımlarda güven ilişkisi esasına dayalı siyasal davranışlarını etkileme yolunda önemli adımlara ön ayak olduğu bilinmektedir. Instagram'da oluşturulan belli bir toplumsal kitlenin toplumun genel kabul ve davranışlarına etki edeceği açıktır. Tüm bu unsurlar uzun vadede ya da seçim zamanlarında etkin bir siyasal katılım ile oy verme davranışını etkileme konusunda belli bir avantaj doğurur.¹⁰³

---

¹⁰¹ Nagihan Tufan Yeniçikti, "Halkla İlişkiler Aracı Olarak Instagram: Sosyal Medya Kullanan 50 Şirket Üzerine Bir Araştırma", Selçuk İletişim Dergisi, 2016, 9 (2), ss. 92-115, Aktaran; H. Türkmenoğlu, "Teknoloji ile Sanat İlişkisi ve Bir Dijital Sanat Örneği Olarak Instagram", *ULAKBİLGE*, Cilt: 2, Sayı:4, 2014,(ss. 87-100), s. 96.

¹⁰² Ezgi Saatcıoğlu, Bir Sosyal Medya Platformu Olarak Instagram Kullanım Gütüleri: Kullanıcıların Kimlik Sunumu Üzerine Bir Araştırma, Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Anabilim Dalı Doktora Tezi, İzmir, 2019, s. 152-154.

¹⁰³ Hamza Çakır, Seda Tufan, "Siyasal İletişim Sürecinde Sosyal Medya: Türkiye'de Siyasi Liderlerin Instagram Kullanım Pratikleri Üzerine Bir İnceleme", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016, Sayı: 2, (ss.7-28) s.07.

2.6. Sosyal Medyanın Siyasi Önemi

Bilindiği üzere sosyal medya seçmen kitlesi ve siyasal partiler ile arasındaki ilişkiyi güçlendirmektedir. Bu düzlemde siyasal parti ve politikacıların sosyal medya ile beraber radyo, televizyon, gazete gibi diğer medya araçlarına istinaden seçmen kitleleri ile doğrudan iletişime geçmeleri dönüş ve eleştiriye açık olmaları, sorulan sorulara direkt cevap vermeleri seçmen kitlesi ile politikacılar arasında daha yakın bir temas oluşturmuş ve siyasal katılımı büyük oranda arttırmıştır. Bahsi geçen sosyal medya platformları, siyasal sistemin farklı unsurları olarak partiler ve farklı toplumsal kesimler arasında gerçek zamanlı bir iletişimi sağlamaktadır. Bu ağlar sosyal siyasi sistemin aktörleri tarafından önemsenmektedir. Bu yüzden siyasi liderler hesapların daha etkin ve verimli kullanılması için özel bir çaba sarfederek, bu mecralardan azami düzeyde faydalanmayı çalışmaktadırlar.¹⁰⁴

Politikacılar ve siyasal partiler açısından genç seçmene hitap etmek yeni oy kitlesini kendi taraflarına çekmek açısından önemlidir. Belli bir yaş grubundaki seçmenlerin oy verme davranışını değiştirmek ve ideolojik olarak fikirlerini etkilemek zorken sosyal medya aracılığıyla yürütülen seçim kampanyaları ve siyasal partilerin politikaları siyasal katılımı arttırarak demokrasinin gelişmesine ve etkin bir şekilde işlemesine katkı sağlamaktadır.

Siyasal iletişim, bir politik yapılanmanın ya da siyasi adayın amaçlarının hedef kitleye anlatılmasında ve imajının yaratılmasında önemli bir konuma sahiptir. Siyasal pazarlama stratejilerinin önemli araçlarından biri olan siyasal iletişim, olabildiğince kısa sürede, olabildiğince çok kişi üzerinde, olabildiğince fazla etki yaratmayı hedefler. Siyasal iletişimde bulunan kişi, seçmen kitlesinde tutum ve davranış değişikliği yaratmak için mesaj veya ileti gönderir. Bu bakımdan mesajın verilmesini isteyen aday veya partinin, seçmenin özelliklerine kadar giden bir dizi özen göstermesi gereken husus vardır. Politik iletişim süreci içerisinde seçmenlerin kuşak özellikleri de bunlardan biridir.¹⁰⁵

Yukarıda zikredilen sosyal medya platformlarını kıyasladığımız zaman, kamuoyunun gündeme getirdiği konuların ve yaşanan olayların tartışıldığı birçok sosyal medya adreslerinden siyasal olarak en çok gündemde kalan platform olarak Twitter'ı örnek gösterebiliriz. Twitter siyasal süreçlerin takip edilmesi ve hem politikaların

---

¹⁰⁴ İbrahim Halil Yaşar, Siyasal İletişim Aracı Olarak Twitter Platformu: Siyasal Partiler Üzerine Bir İnceleme, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2022, Cilt: 9 Sayı: 1, (ss. 14 – 33) ss.14-33. s.16.

¹⁰⁵ Sevilay Uslu Divanoğlu, “Kuşak Farklılıklarının Politik Pazarlama Ve Siyasal İletişim Açısından Değerlendirilmesi”, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2012, Cilt: 12 Sayı: 31, (ss. 265-278), s.271.

yorumlanması hem de politikaların eleştiriyeye tabi tutulması açısından önemli bir platform olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni tip bir vatandaşlık olgusunun oluşmasında ziyade aynı zamanda vatandaşlık gazeteciliğini de beraberinde getirmiştir. Twitter, vatandaşların hem kamu politikalarına hem hükümet kararlarına karşı duydukları fikirlerin aktif bir şekilde paylaşımının gerçekleştirildiği hem de toplum gündeminde toplumsal yaşamı etkileyen olumsuz olaylara devlet müdahalesinin gerektiği yönündeki düşüncelere istinaden çıkarılan sesler neticesinde siyasal bir ortamı sağlamış ve siyasal katılımı eskiye nazaran daha farklı ve artan bir boyuta taşımıştır. Alan çalışmalarından görüldüğü üzere, internet ve genel olarak sosyal medya uygulamaları “siyasal iletişimin geleneksel doğasını değiştirmeye başlamıştır. Özellikle *“kampanya süreçlerinde Twitter’in da içinde olduğu bu ortamların dünyada ve Türkiye’de giderek daha yoğun olarak kullanılmaya başlandığına işaret etmektedir.”*¹⁰⁶ Buna rağmen Batı toplumlarıyla kıyasladığımızda *“Türkiye’deki siyasal aktörler çevrimiçi siyasal iletişimin özelliklerini ve etkileşim imkanlarının sağlayabileceği etkileri henüz kavrayamamışlardır.”* Yani çevrimiçi iletişim araçları siyasi aktörler tarafından kitle iletişim araçları gibi kullanılmaya çalışılmaktadırlar.¹⁰⁷

Seçmenlerin tercihleri ve siyasal katılımı etkileyen oy verme davranışı siyasal partiler ve politikacılar için büyük önem arz etmektedir. Yeni medya oluşumu ile birlikte siyasal katılımları etkilemek anlamında politikacılar için sosyal medya kanalları seçmene doğrudan kendini tanıtmaya ve seçim kampanyalarını ikna edici olarak seçmen kitlelerine sunmak için iyi bir iletişim aracıdır. Sosyal medyanın hayatımızın büyük bir parçasına yerleşmesi çevrimiçi siyasal iletişimin sosyal ağlar üzerinden gerçekleşmesi siyasal katılım ve oy verme davranışını farklı bir boyuta ilerletmiştir. Bu ilerleme demokrasinin gelişim seyri açısından önemli bir yere sahiptir.¹⁰⁸

Siyasal iletişim genel olarak politikacıların günlük hayatta ideolojik amaçlarını, seçmen kitlelerine ve toplumsal gruplara kabul ettirmeye yöneliktir. Belli bir oy oranına sahip olmak için farklı iletişim kanallarını tercih eden siyasi aktörler siyasi faaliyetlerinde iletişim tekniklerini uygulamaktadırlar. Günümüzde hayatımızın belli bir

---

¹⁰⁶ İbrahim Halil Yaşar, s.18.

¹⁰⁷ Ömer Kutlu, s.753.

¹⁰⁸ Ömer Kutlu, s.732.

alanına etki eden sosyal medya siyasal iletişim olarak siyasal mekanizmaları kendine uyumlu olarak dönüştürmüştür. Başlangıçtan beri anlattığımız internet ağlarının toplumsal olarak hayatımızın büyük bir kısmını kapsamaması ve internet sistemi üzerinden sosyal medya ağlarının toplumsal hayatın diğer faktörlerini etkilediği oranda siyasal iletişimi de etkilediği görülmüştür. Siyasal partiler ve siyasi aktörler sosyal paylaşım ağları üzerinden seçmen kitlesine ve seçmenlere birebir olarak mesaj ve politikalarını ulaştırmaktadır.

Sosyal iletişim ağlarıyla ilgili önemli konulardan biri de gençlerin bu platformlara ilgisi ve kullanım düzeyleridir. Genç kesimlerin siyasal katılıma verdikleri önem, seçmen olarak katıldıkları oy verme davranışını sergilerken davranış ve tutumlarının öncelikle partilerin ideolojilerine doğru yaklaştıkları görülmüştür. Oy verme davranışında tutum olarak yaklaştıkları siyasal partilerin ya da sivil toplum kuruluşlarının bünyesinde üyeliklerinin oldukça düşük olduğu gözlemlenmiştir. Sosyal medyanın yüksek oranda genç kitleye hitap etmesi sebebiyle, genç kitlenin siyasal olayları sosyal medya üzerinden öğrendiği aşıkardır. Siyasal bilgiyi burada sorgulayan genç seçmen kitlesinin, kamuoyu önünde siyasal konular hakkında birçok yorum ve eleştiriye şahit olması siyasal bilgi bazında daha bilinçli genç siyasal bireylerin kazanılmasında önemli bir yere sahiptir.

Genç sosyal medya kullanıcıları ortak bir amaç için örgütlenerek eyleme dökcekleri faaliyetlerini hızlı ve rahat bir şekilde kendilerini ifade edebilmektedirler. Diğer taraftan ilk kez oy kullanacak genç seçmenleri yönelik faaliyetlerin temel amacı bu seçmenleri kendi tarafına çekmektir. Bu bakımdan sosyal medya *“genç nüfusa ulaşmanın en pratik yolu ise hiç şüphesiz sosyal medya araçları üzerinden sağlanabilmektedir.”*¹⁰⁹

Sosyal medya araçlarının internet ağının gelişmesi ile birlikte birçok aplikasyon ve nihayetinde o aplikasyonların sosyal medya programlarına dönüşmesini sonucunda belirli bir kamuoyu oluşturulmuştur. Birçok kişinin ekonomisini yormayacak şekilde üyelik edinilen sosyal medya platformları gündem olan içerikler ile karşımıza çıkmaktadır. Bu içerikler sayesinde seçmen kitlesinin siyasete daha fazla merak duyması sağlanmıştır. Sosyal medya platformlarında fotoğraf, video ya da metin olarak

---

¹⁰⁹ Sevilay Uslu Divanoğlu, s.271.

tanımladığımız yazılı açıklamalar ile birçok kitleye hitaben hızlı ve etkin bir şekilde yayılır. İçeriklerin seçmen kitlesine ulaştırılması siyasal olarak çok sesli bir katılımın ve farklı düşünce gruplarının temsilinin mümkün olabileceğini göstermiştir. Bu bağlamda,

Özellikle günümüzde Z kuşağının kendi kültürlerini hatta kendi dünyalarını yaratma çabaları ve kendilerinden önceki kuşaklarla çatışmaları, düşüncelerini ve davranışlarını ortaya koyarlarken dindarlığı ve dindarlığın etkilerini sosyal hayatlarına yansıtılmaları

Gözlemlenmektedir.¹¹⁰

Özetleyecek olursak bütün siyasal katılım yollarında oy verme davranışında ya da bireylerin seçmen olarak etkin faaliyet göstermelerinde belli bir azalmanın görüldüğü sonucuna varılmaktadır. Buna istinaden yine en fazla siyasal katılım şeklinin oy verme davranışı olduğu kanıtlanmıştır. Fakat sosyal medyanın yeni bir kamuoyu oluşturmasıyla seçmen kitlesinin istedikleri ya da istemedikleri politika ve kararlara tepki göstermeleri siyasal katılımın yeniden etkin bir şekilde ve demokratik olarak ortaya çıktığını gösterir.¹¹¹

2.7. Arap Ülkelerinde İnternet ve Sosyal Ağlar

Düşünce özgürlüğünün sınırlandığı ve sansürün uygulandığı ülkelerde toplumun önemli kesiminin sosyal ağlara eğilim gösterdiği, düşünce ve protestolarını bu ağlar üzerinden dile getirdiği, ayrıca gerçek veya gerçek dışı olmasına bakılmaksızın haber akışlarının bu ağlar üzerinden takip ettikleri bilinen bir gerçekliktir. Arap Baharı'ndan önce yayınlanmış bir araştırmada Arap ülkelerinde internet kullanımının önündeki engellerden bahsedilirken, ülkeler bazında değişiklik gösterse sansür, sıkıntı konulardan birisi olarak belirtilmiştir. Bu araştırmada belirtildiği üzere, ülkeler, sansür uygulamalarında değişik yöntemler uygulamaktadırlar.

Suudi Arabistan, Suriye, Tunus ve Yemen'de ahlâki ya da siyasi açıdan uygunsuz addedilen belli sitelerin yasaklanması yaygınken; Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Bahreyn ve Ürdün birkaç muhalif siyasi siteye odaklanarak engellemeleri azaltmışlardır. Katar sadece pornografik saydığı sitelere erişimi engellerken; Fas, Cezayir, Libya, Mısır, Sudan, Lübnan,

---

¹¹⁰ Eda Nur Sönmez, Liderlerin Üslubuna Yönelik Algıların Oy Verme Davranışı Üzerindeki Etkisinde Dindarlığın Düzenleyici Rolü: Adana ve Nevşehir İli Örneği, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Politikası Ve İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2021, s.84-85.

¹¹¹ Bkz: Gökhan Tekin, Gençlerin Siyasal Katılımında Kitle İletişim Araçlarının Rolü, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Konya, 2015, s. 44.

Irak ve Kuveyt'te sansürlenmemiş bağlantı bulmak mümkündür. Bazı durumlarda da (örneğin Sudan, Yemen, Fas) uzun yıllardır internete erişim o kadar pahalıydı ki internet kullanımı küçük bir azınlıkla sınırlı olmaktadır fakat bu durum değişmeye başlamıştır. Ahlâki ve siyasi açıdan kabul edilemez addedilen sitelerin bloke edilmediği ülkelerde bile internet akışı polis ve güvenlik güçlerince kontrol edilmektedir. Sudan'da örneğin, güvenlik güçlerinin internet akışını denetlenebilecekleri düzenleme yapıldıktan sonra internetin ülkeye girmesine 1997'de izin verilmiştir. Önceleri tek internet servis sağlayıcısı olan Sudanet'in yarısı güvenlik güçlerinin elinde bulunmaktaydı (böylece hem gelir de sağlanmaktaydı). Başlangıçta, kullanıcılar şifrelerini servis sağlayıcısına bildirmek zorundaydılar ve bunları değiştirmeleri yasaklanmıştır.¹¹²

2003 yılına ait bir istatistiğe göre Arap ülkelerinde ahalinin %4'ünün internet kullandığı belirtilmiştir. Bu oran, 11 milyon kişiye tekabül etmekteydi. 2004 yılının ilk çeyreğinde bu coğrafyada bek çok Arap ülkesinde geniş bant kullanımı artarak bir genişleme gözlemlenmiştir. Bu genişlemede Mısır ve Suudi Arabistan'ın rolü büyüktür. Diğer ülkelerde olduğu gibi, yine 2003 yılı verilerine göre en hevesli internet kullanıcıları 20-30 yaş grupları iken, 20 yaşın altındaki gençler arasında da internet kullanımının hızla yayıldığı vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra kadınlar arasında da internet kullanımının yaygın hale geldiği belirtilmiştir.¹¹³

Arap Bahar'ının ardından sosyal ağların kullanım alanında yeni bir yükselişin olduğu gözlemlenmiştir. Burada sosyal medya kullanımı ve devrim arasında karşılıklı etkileşim içeren bir ivmenin söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Keza, Arap Baharı'nın ortaya çıkmasıyla sansür ve baskının yaşandığı bir ortamda insanlar sosyal medya kullanımına yönelirken, medyayı üzerinden yapılan kitlesel örgütlenmeler devrimin hareketliliğinin itici gücü olarak işlev yapmıştır.

Sosyal medyanın Arap Baharı'na doğrudan etki ettiği yapılan bilimsel çalışmalarla kanıtlanmıştır. Bu çalışmaların başını Washington Üniversitesi'nde yapılan "Arap Baharı'nda Sosyal Medyanın Rolü" isimli araştırma çekmektedir. Araştırmada Kuzey Afrika'dan Orta Doğu'ya yayılan özgürlük ve demokrasi hareketini sosyal medyanın hızlandırdığı sonucu ortaya çıkmış ve sosyal medyanın özgürlük elde etmede çok etkin bir silah olduğu gerçeğinin altı çizilmiştir. Sosyal paylaşım ağlarında Arap Baharı'nın etkisi atılan tweetler ile bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Mısır'ın Eski Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'in istifasının gerçekleştiği hafta boyunca Mısır ve dünyadan çekilen toplam tweet oranı bir günde 2300'den 230.000'lere kadar yükselmiş ve bu durum Twitter gündemine oturmuştur. Tweetlerin bir anda sayısının artması "kelebek etkisi" ile açıklanmaktadır.¹¹⁴

Arap Bahar'ını tetikleyici unsur olarak sosyal medya platformlarına vurgu yapılması Tunus'ta başlayan devrimle birlikte halkın yaşanan olaylardan ve sokaktaki

---

¹¹² Albrecht Hofheinz, "Arap Dünyasında İnternet: Siyasi Liberalleşme için Oyun Alanı", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 4, Sayı 16, 2008,(ss. 79-96), s. 81.

¹¹³ Albrecht Hofheinz, s. 82-83.

¹¹⁴ Ali Murat Kırık, s. 95.

olaylardan haberdar olması ve devrimi başlatan güçlerin örgütlenmesi bağlamında sosyal medyayı önemli kılmaktadır. Bir sonraki bölümde sosyal medyanın Arap baharında toplumu ve toplumsal yaşamı nasıl etkilediğini detaylarıyla inceleyeceğiz. Fakat temel maddesi hesap makinesinden ortaya çıkmış bilgisayarların ileriki dönemde internetle buluşması ve bir odayı kaplayacak kadar büyük bir cihazın sadece belli insanlar tarafından kullanıldığı bir dönemden 21. yüzyıla gelindiğinde ceplere sığacak kadar küçük, aynı zamanda internetin artık her insanın ulaştığı kolay bir argüman olması ve toplumsal hayatı etkileyen bir faktör olarak yeni bir medya türü olarak hayatımıza girmesi sosyal hayatı olduğu kadar siyasal hayatı da dönüştürmüştür. Arap Bahar'ının başlarında yapılan çalışmalarda bu sürecin etkileyen ekonomik, siyasi ve toplumsal saikler üzerinde durulmuştur. Fakat, “*gelenen noktada ortaya çıkan tablonun, sonuçların Arap Baharının nedenlerinin önüne geçtiğini, sonuçların daha fazla konuşulur hale geldiğini söyleyebiliriz.*”¹¹⁵

Daha önce de vurguladığımız gibi Arap Bahar'ının başlamasında önemli bir etken olan Muhammed Bouazizi'nin bir bunalım sonucu kendisini yakma hadisesi ile gündeme gelen ve Facebook üzerinden birçok insanın tepki çeken paylaşımları sosyal medyanın Arap Baharı dolaylarındaki önemini vurgulamaktadır. Çünkü bireylerin artık cep telefonları ile vatandaş gazeteci kimliğine bürünmesi, sosyal medyada çok seslilik temeline dayalı tepki olarak ortaya çıkan eleştirilerin ve yorumların aktif olarak paylaşılması, sosyal medyanın toplumsal olaylara karşı yeni bir kamuoyu oluşturduğunu gösterir. Öyle ki geleneksel medyada monolog iletişim söz konusu iken sosyal medyada bu durum diyalog iletişimi hayatımıza sokmuştur.

21 yüzyılda devrimler televizyon ve radyodan duyurulmaya gerek kalmadan önce tweetlenecek bloglayacak Facebook'ta paylaşılacak ya da YouTube'da yayınlanacaktır en son yaşanan devrimler için yapılan bilimsel bir araştırmada 3 milyondan fazla tweet binlerce blok gönderisi ve yüzlerce GB'lık YouTube videosu incelenmiştir sonuçta sosyal medyanın Arap Bahar'ındaki siyasal tartışmaların şekillenmesinde oldukça merkezi bir rol oynadığı ve büyük olaylar öncesinde sık sık değerim hakkında online konuşmalar yapıldığı ispatlanmıştır.¹¹⁶

---

¹¹⁵Ahmet Hüsrev Çelik, Buazizi'den Rabia'ya, Trablus'tan Şam'a Arap Baharının Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 2015, Cilt: 6 Sayı: 2, (ss.34 – 53), s.35.

¹¹⁶ Ali Korkmaz, Arap Baharı Sürecinde İnternet ve Sosyal Medyanın Rolü, *International Symposium on Language and Communication: Research Trends and Challenges*, 10 - 13 Haziran 2012, (ss.2147-2153), s.2150.

Vurgulandığı üzere Arap Baharı sürecinde sosyal ağlar tetikleyici bir güç olarak kendini gösterirken, ayaklanan halkın elinde bir örgütlenme ve dayanışma gücü olarak kendini göstermiştir.

Arap Bahar'ında sosyal ağlar birbiriyle ilgili iki fonksiyon icra etmiştir; protestoların örgütlenmesi için kullanılmıştır ve protestocuların taleplerini uluslararası alanda görünür hale getirmiştir. Bu iki eylem de tıpkı hareketsiz sosyal hareket pratiklerinde olduğu gibi, otoritelere yakalanmadan, sessizce, arkadan dolanarak yapılmıştır. Bu noktada Facebook, Twitter, YouTube, Flickr gibi sosyal medya araçları, bir yandan aktivistleri gözden uzak tutup yönetimin gazabından korunurken öte yandan halkın hızla mobilize edilmesini sağlayarak, aktivistler için arka sokaklar gibi işlev görmüşlerdir.¹¹⁷

Sosyal medyadan önce hayatımızda olan kitle iletişim araçları büyük çoğunluğu devletlerin kontrolünde olduğu için politikalara karşı tepkiler sadece sosyal çevreler etrafında dile geliyor bu kadar büyük yankı uyandırmıyordu. Fakat sosyal medyanın hayatımıza aldığı diyalog iletişim sayesinde bilgi akışının daha fazla olması seçmenlerin birey olarak uygulanan politikalara ve alınan kararlara eleştiriler bağlamda geri dönüş yapması devlet yönetimlerinin ve hükümet politikalarının kendi kendilerini sorgulayıcı ve denetleyici bir bakış açısıyla yaklaşmasına sebep olmuştur. Sosyal medya özgürlüklerinin önüne geçmeye çalışan otoriter devletlerin çoğu sansür ve interneti kısıtlama yoluna gitseler de halk farklı kanallar yoluyla internet erişimine ulaşmaya devam etmiştir.

Örneğin Tunus olaylardan iki yıl önce Facebook'u kapatmayı ciddi bir şekilde düşünüyordu. Tunus'ta o dönemde interneti didik didik edip beğenmedikleri videoları ve haberleri kaldıran ve bu tür paylaşımları tespit eden 2000 polis görev yapıyordu İsyenlar başladığında rejimler sosyal medya kullanımına engel olmak için ya ilgili programları kapatıyorlardı ya da interneti hepten kapatıyorlardı. Ancak sansür her zaman işe yaramadı. Bazı siteler yurtdışındaki serverlara bağlanarak yayınlarına devam ettiler.¹¹⁸

Arap Baharı süreci irdelendiğinde kendilerini dezavantajlı olarak gören bir kesimin; insan hakları, demokrasi, adalet, ekonomik refah, eşitlik gayesi ile harekete geçerek; ülkelerinin siyasi, sosyal ve ekonomik yapılarını değiştirecek bir süreci başlattığı görülmektedir. Bu sürecin ilk basamağı olarak liderlerin düşürülmesi adına hareket etmiş, liderlerin düşürülmesinin ardından hedefledikleri amaçların

---

¹¹⁷ Afag Cabbarova, Arap Bahar'ına Sosyal Medya'nın Etkisi, Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Anabilim dalı Yüksek Lisans Tezi, Bakü, 2015, s.89-90.

¹¹⁸ İbrahim Karataş, Arap Baharı ve Sosyal Medya, Conference: ECLSS International Online Conference, Economics and Social SciencesAt: Kielce, Poland,2020, (ss.122-131),ss.124-126.

kendiliğinden gerçekleşeceğini düşünmüşlerdir. Bunun ardından halkın amacı doğrultusunda serbest seçimler yapılmıştır.

Arap Baharı, her ülkede beklenen sonuçları doğurmamıştır. Tunus, Mısır ve Libya'da diktatörler devrilmiştir, ancak Suriye'de aynı durum ile karşılaşılmamıştır. Suriye'de bölgesel güvenlik sorunları, terör, yüksek can kaybı ve göç gibi sorunlar ortaya çıkmış; iç savaşlar yaşanmıştır. Elbette bölgede siyasi ve sosyal değişim uzun yıllar devam edecektir ve eski yönetim şeklinden izler barındıracaktır. Bu devrimlerin bölgesel ve uluslararası etkilerinin olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Bölge ülkelerinin sahip olduğu enerji kaynakları, üç büyük dinin kutsal mekânlarını barındırması gibi sebeplerden dolayı, dış güçlerin bu ülkeler üzerinde ayrı ayrı politikaları mevcuttur. Arap Baharı ile liderlerin tehlikeye düşeceği durumu yine batı ülkelerinin özellikle ABD, Avrupa Birliği (AB) ve Rusya'nın farklı politikalar izlemesine neden olmuştur. Arap Baharı ile gelinen noktada geriye dönüp bakıldığında aynı olayların yaşanmaması için Arap Baharı'ını yaşayan ülkeler özellikle istikrar sağlanmalı; işsizliği, istihdamı ve ekonomik büyümeyi iyileştirecek reformlar uygulamalı ve batılı ülkelerin kendi ülkelerinde yarattığı etkileri en aza indirmeyi başarmalıdır.

3. BÖLÜM: SOSYAL MEDYA VE ARAP DEVRİMLERİ

3.1. Sosyal Medyanın 2011 Arap Devrimlerine Etkisi

İnternet ağlarındaki sosyal medya platformlarının hayatımıza girmesiyle birlikte medya ekseninde yeni gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerle birlikte geleneksel medya araçlarının yerine sosyal medya platformlarından vatandaş gazeteci sıfatıyla her vatandaş şahit olduğu olayları paylaşmaya başlamıştır. Öyle ki internetin yaygın kullanımı geleneksel medya araçlarını da internet bünyesinde şekillenmeye zorlamıştır. Sosyal medya uygulamaları medya araçlarının yanı sıra sivil toplumun hızlı bir şekilde gelişmesine vesile olmuştur. Bireylerin vatandaş olarak sosyal mecraları aktif olarak kullanması, sosyal medya platformlarını herkesin düşüncelerini paylaşabileceği kamusal alan haline getirmiştir. Fakat totaliter ve otoriter rejimlere sahip olan hükümetlerce, yeni medya anlayışından ortaya çıkan sosyal medyadaki iletişim kanalları, engellenmeye ya da sansür yasasıyla perdelenmeye çalışıldığı bir gerçektir. Arap ülkeleri Soğuk Savaş döneminden kalma devlet modellerine sahiptir. Bu ülkelerde toplum yıllarca baskı altında tutulmuş, çeşitli tehdit algıları inşa edilerek baskıcı rejimlerin varlığı korunmaya çalışılmıştır. Bu ortamda, insanlar en temel haklarından bir mahrum bırakılmıştır. 2011'e gelindiğinde bu rejimlerin baskısından kurtulmak isteyen halkın öfke birikimi o kadar büyüktü ki ani bir kıvılcım yüzbinlerce insanları harekete geçirerek onları rejim karşıtı protestolara girişmeleri yönünde cesaretlendirmiştir. Arap devrimleri veya Arap Baharı olarak adlandırılan bu süreç, ülkelere göre değişiklik gösterse de küreselleşmenin getirmiş olduğu olanaklar doğrultusunda ortak özellikler sergilemiştir. Bu eylemlerde insanlar etkin olarak telefon ve internet tabanlı sosyal medya araçları ile bu devrimlerin hayata geçirmeye çalışmışlardır.¹¹⁹ Bu doğrultuda sosyal ağlar Avrupa devletlerinde siyasal örgütlenme amacıyla bir araya gelen sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin maliyetlerini düşürerek hız kazandırırken, Orta Doğu ülkelerinde sivil toplum olarak daha önce gelişmemiş olan kamusal alanı etkin bir örgütlenme şekli ile buluşturmuştur.

Daha önce de vurguladığımız gibi günümüzde birçok birey sosyal medya uygulamalarına telefonlarından, tabletlerinden ya da bilgisayarlarından kolayca ulaşabiliyorlar. Gerek gündelik olayların takip edilmesi gerekse yeni çıkan yasaların ya

---

¹¹⁹ Nihat Akbıyık, Musa Öztürk, "Sivil Toplum ve Sosyal Medya Perspektifinde "Arap Baharı" ve "Wall Street"i İşgal Et" Eylemleri, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi II, İnönü Üniversitesi, 2010, (ss.1003-1027), s.1004.

da hükümet kararlarının anlık olarak bu mecralarda paylaşılması politik olarak aktif bir katılımın önünü açmaktadır. Arap Baharı sürecinde, uzun süre haklarından mahrum bırakılmış olan halkların seferber edilmesi ve harekete geçirilmesinde medyanın oynadığı gizli rol açık şekilde ortaya çıkmıştır. Bu süreç, artık otoriter devletlerin sivil toplumu bastırmasının kolay olmayacağını, güçlü bir sivil toplumun “*devlet otoritesi üzerinde denge ve fren mekanizması oluşturur, etkin yönetimi pekiştirmenin en etkin yollarından biridir ve özgür ve demokratik bir geleceğin teminatı olduğunu*” bariz bir şekilde ortaya koymuştur.¹²⁰

Bilindiği üzere Arap dünyasında yaşanan devrimler Tunus’ta başlayarak farklı ülkelere sıçramıştır. Fakat benzer özellikleri olduğu yönünde diasporaların etkisi önemliken, Arap vatandaşların Facebook ve Twitter gibi uygulamalar aracılığıyla kendi ülkelerinde olan bitenlerden uluslararası arenada seslerini duyurmak için fotoğraflı ve videolu paylaşım yapmaları kamuoyunun oluşmasında büyük rol oynamıştır.

Arap Bahar sürecinde sosyal medyanın etkisinin en fazla hissedildiği ülke Mısır olmuştur. Çünkü 2008 yılına gelindiğinde Mısır’ın internet kullanımında büyük kitlelere sahip olduğunu ve 6 Nisan hareketinin örgütlenmelerinin sosyal ağlar üzerinden gerçekleştiği hafızalara kazınmıştır. Mısır başta olmak kaydıyla diğer Arap ülkelerinde Facebook, Twitter, Youtube ve benzeri sosyal ağların kullanımının yaygınlaşması sonucunda Arap toplumları daha fazla paylaşımda bulunmaya başlamıştır. Sosyal medya platformları üzerinden yapılan yoğun paylaşım trafiği sayesinde tabiri caizse, ülkeler arasındaki fiziksel sınırlar adeta ortadan kalkmış, otoriter rejimler altında yaşayan toplumlarda ortak bilinç oluşmuştur. Buradan hareketle medya ve halkların ortak gündeme sahip olmaları Arap Baharı sürecinde bir domino etkisi meydana getirmiştir.¹²¹

2011 olaylarına gelindiğinde Tahrir meydanında toplanan kalabalığın örgütlenmesinin büyük ölçekte olarak sosyal medya üzerinden olduğu, sosyal medyanın hükümet tarafından desteklenmediği halde bireylerin vatandaş olarak bu sosyal ağları

---

¹²⁰ Hüsamettin İnaç, Arap Baharı Sürecinde Arap Kimliğinin Dönüşümü, *Ormer Ortadoğu Yıllığı*, 2011, (ss.487-499)ss. 491-492.

¹²¹ Okan Yüksel, Arap Baharı ve Sosyal Medya, <https://politikakademi.org/2013/07/arap-bahari-ve-sosyal-medya/> Yayın Tarihi: 05.07.2013, Erişim Tarihi: 04.03. 2023.

kullanmaya başladıkları gözlemlenmiştir. Arap Baharı döneminde aktivistlerin görüşlerini dile getirmeleri neticesinde, hükümet tarafından temel hak ve özgürlüklerine zarar verilecek her türlü davranışın video ya da fotoğraflanarak bu sosyal mecralarda yayınlanması dikkat çekmiştir. Mısır'daki ayaklanmanın başlamasına sebep olan faktörlerin sosyal medya özgürlüklerinin kısıtlanması ya da sansürlenmesi olarak değerlendirmek yanlış olacaktır. Halkın ayaklanmasına sebebiyet veren faktörler; işsizlik, hükümetin halkın isteklerine cevap vermemesidir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde var olan devletlerin çok uluslu aynı zamanda etnik ve dini çeşitliliğe sahip olduğu gibi enerji kaynakları ve jeopolitik konum açısından da önemi bilinmektedir. Tarihsel olarak bu bölgelerde uzun vadeli sömürgecilik faaliyetini yürütüldüğünü ve dış müdahalelerle çevrili olduğu bir gerçektir. Bu faktörlerden dolayı bu bölgede iç karışıklık darbe ve bunlara bağlı refah düşüşleri geleneksel hale gelmiştir.

Arap Bahar'ının başlangıcı olan üniversite mezunu bir gencin seyyar satıcılık yaparken kolluk kuvvetleri tarafından arabasına el konulması sonucunda caddede kendisini yakmasıyla başlayan Tunus olaylarının Mısır'da da hali hazırda var olan ekonomik sıkıntı ve refah düzeyindeki düşüş, muhalif hareketleri ateşleyen unsur olmuştur. Bu olayların çabuk örgütlenmesinde bireylerin sosyal medyadan haberleşmesi ve organize olması sosyal ağların iletişim yönünden kuvvetliliğini ortaya çıkarmış oldu. Mısır'da yaşanan olaylar sadece ülke içinde değil aynı zamanda uluslararası arenada da gündeme gelmiştir. Orta Doğu halklarının yıllardır çektikleri derin mahrumiyetler yeni teknolojilerle bir araya gelerek belirli bir toplumsal huzursuzlukların doğmasına yol açmıştır.¹²² Arap devrimleri her ne kadar ortak özellikleri ve benzer hususları içerse de bazı noktalar yönünden de aralarında farklılıklar olduğu söylenebilir. Bazı ülkelerde sosyal medya yoluyla propaganda ya da uluslararası iletişimi sağlayacak paylaşımların yapılması hükümet istikrarını etkilerken bazılarında ise sadece iç karışıklığa sebep olmuştur.

Çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu örgütlenmelerde bölge halklarının sorunlarının giderek daha da artması ve sosyal medya aracılığıyla aynı ortak mağduriyete sahip bireylerin bir araya gelerek seslerini duyurmaya çalışmaları yeni

---

¹²² Hans Köchler, "Arap Baharı"nda Yeni Sosyal Medyanın Etkisi, *Ortadoğu Konuşmaları Bölgesel ve Küresel Perspektiften 'Arap Baharı'*, Editör: Zahide Tuba Kor, Küre Yayınları, 2014, (ss.365-388) s.371.

gelişmekte olan küreselleşme için önemli bir yere sahiptir. Ancak bölgedeki ülkelerden birkaç tanesi sadece iç karışıklıkla bu dönemi sonlandırırken bazılarında ise hükümet devrilmelerine sebep olmuştur. Örnek olarak Tunus, Mısır, Libya’da uzun yıllar devam eden hükümetin iktidarlığı düşürülürken Fas ve Cezayir gibi ülkelerden halkın isteklerine karşılık vereceği söylenen reformlar ile hükümetlerin istikrarı sağlanmıştır. Bu süreç boyunca, sosyal medyanın kullanımı sadece küçük muhalif grupların değil aynı zamanda geniş kitlelerden bir araya gelerek gösterilere katılmasında ve olayların meşrulaşmasında büyük rol oynamış, kitleler sokakları doldurarak otoriter rejimleri değiştirmişlerdir.¹²³ Bu doğrultuda ayaklanma süresi boyunca yeni modern iletişim araçları yani sosyal medya araçları, Arap muhalefetini birleştirerek ulus ötesi bir güç ile hegemonyasını baskı üzerinden sağlayan hükümet rejimlerinin darbe ile indirilebileceğini göstermiştir. Bu hareketlerin sosyal medya üzerinden etkin bir şekilde örgütlenmesi ve uluslararası kamuoyuna ses duyurmak açısından hükümetlerin sansür politikalarını aşarak başarılması önemli ölçüde bir role sahiptir. Burada vurgulanması gereken önemli hususlardan biri “protesto hareketlerini organize ederken facebook ve twitter gibi sosyal iletişim ağlarının yoğun bir biçimde kullanılmasının ve sosyal medyadan etkin bir biçimde faydalanılmasının nedeni bu hareketleri yönlendirenlerin yüksek eğitilmiş işsiz gençler olduğu” gerçeğidir. Kuşkusuz, burada kalkışmanın nedeni sosyal ağlar değildir.¹²⁴ Neden, yıllarca mahrumiyet, sıkıntı ve baskı altında yaşayan halkın siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlarına çözüm getirilmemesidir. Bu yüzden Arap devrimlerinde sosyal ağlar neden değil, bir araçtır. Bu aracın akılcı kullanımı devrimin organize hale getirilmesinde son derece önemli rol oynamıştır. Arap Baharı sırasında sosyal iletişim ağlarını önemli kılan temel neden, aslında Arap dünyasında sansür, basın hürriyeti, şeffaflık konularında ciddi sıkıntıların yaşanmasından kaynaklanmaktadır. İsmail Hakkı Polat (2011: 30) bu süreçte basının içinde bulunduğu durumu şöyle yorumlamaktadır:

Önce Wikileaks’in açıkladığı belgeler, sonra da Tunus, Mısır ve Libya’daki halk hareketleri, geleneksel medyamızı iyice sersemletti. Yeni yıl öncesi Tunus’ta başlayan olaylar önce 25 Ocak’ta Mısır ve sonra 17 Şubat’ta Libya’ya sıçrayınca, gelişmeleri bölgeye muhabir göndermek yerine küresel ve yerel ajanslardan izlemeyi tercih eden gazete ve televizyonlarımız, bu haber kaynaklarından gelen çelişkili haberler karşısında ciddi bir

---

¹²³ Murat Aktaş, Arap Ayaklanmaları ve Sosyal Medyanın Rolü, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 61, 2018, (ss.199-208) s.207.

¹²⁴Hüsamettin İnaç, Arap Baharı Sürecinde Arap Kimliğinin Dönüşümü, *Ormer Ortadoğu Yıllığı*, 2011, (ss.487-499) s.493.

bocalama geçirdi. Bölgeye ilişkin uzman eksikliği nedeniyle kendi geleneksel yöntemleri çerçevesinde “doğrulanmış haberi yakalama çabası” sonuç vermeyince, uzunca bir süre gelişmeleri görmemeyi ve çok kısa haber ve altyazılarla geçmeyi yeğlediler. Mübarek ve Kaddafi yönetimleri, dünyada bu zamana kadar hiçbir liderin cesaret edemeyeceği bir hamle ile internet’in şalterini indirince habercilik açısından BBC, CNN gibi ana akım küresel medya organlarının bile haber yayınlamakta zorlandığı karanlık bir döneme girildi.¹²⁵

Arap Baharı sürecinde sosyal medya ağlarının aktif kullanımı, muhalif görüşlerin seslerini duyurabilmesi açısından önemli bir yere sahiptir. Bu süreç aynı zamanda bilgi toplumunun gelişim seyrini, ileride toplumsal hareketlerin hangi yönde gelişebileceğini ve nelere sebep olabileceği konusunda bir yol çizmiştir. Arap Baharı sürecinde sosyal medya devrimi olarak adlandırılan devrimler aslında siyasal, kültürel aynı zamanda ekonomik faktörlerin işleyişini kaybetmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bölgede yaşananların gerçek nedeni uzun yıllar devam eden haksızlık, adaletsizlik ve yoksulluk gibi negatif olgulardan kaynaklanmıştır. Bu doğrultuda “sosyal medyanın Arap Baharı olarak adlandırdığımız süreçteki katkısı veya etkisi, insanların örgütlenecek hızlı bir biçimde haber akışını sağladıkları bir araç olmasıdır.”¹²⁶

Fakat halkın tutum ve davranışlarını sergileyebilmesi duyurabilmesi adına sosyal mecralar yoluyla uluslararası kamuoyuna duyurulması yeni iletişim araçlarını gündeme getirmiştir.

3.2. Tunus Devriminde Sosyal Medyanın Etkisi

Tunus'ta başlayıp bölgesel olarak yayılan ve Mısır, Yemen, Libya, Suriye, Cezayir, Ürdün ve Bahreyn gibi ülkeleri büyük çapta, Suudi Arabistan, Irak ve Fas gibi ülkeleri ise küçük çapta etkileyen Arap Bahar'ının genel olarak ekonomik sıkıntı, sosyal ve kültürel refah seviyesinin düşmesine bağlı olarak hegemonyasını baskıcı bir politikadan alan hükümetlerin uzun yıllar halk üzerindeki baskıcı iktidarlarının sürdürmeye çalışmalarından kaynaklanmıştır. Bu devrim, artık bilinçli, belli bir eğitim seviyesine sahip üniversite mezunu vatandaşların işsizlik ve ekonomik sıkıntı gibi faktörlerden dolayı yıpranmaları sonucu ortaya çıkmış bir halk hareketidir. Yukarıda bahsettiğimiz üzere tarihsel süreçte bu topraklarda hayat bulmuş hükümetlerin baskı

---

¹²⁵ İsmail Hakkı Polat, ‘Sosyal Medya Devrimleri?’, *Cesur Yeni Medya*, e-kitap, der. Mutlu Binark, Işık B. Fidaner, Alternatif Bilişim Derneği Yayınları, Ankara, 2011, s. 30.

¹²⁶ Mehmet Emin Babacan, İrfan Haşlak ve İsmail Hira, “Sosyal Medya ve Arap Baharı”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2014, Cilt: 6 Sayı: 2, (ss.63-92).

unsuru ile iktidarlarını yürütmeleri, uzun süre sömürge toplumu olarak yaşamış olmaları Arap devriminin patlak vermesini tetikleyen tarihsel nedenler arasında yerini almaktadır.¹²⁷ Arap Baharı adı altında ayaklanan Kuzey Afrika ve Orta Doğu coğrafyasında Tunus'tan başlayarak örgütlenen kitlelerin karşı çıktıkları faktörler; yoksulluk, işsizlik, yeterince sağlanamayan özgürlük gibi artık tahammülün kalmadığı şeylere ses çıkarmaktı. Ezilen ve ekonomik olarak birçok sorunla mücadele eden halk kitleleri sosyal medya aracılığıyla hem kendi içlerindeki örgütlenmeyi hem de kendi seslerini uluslararası kamuoyuna ulaştırma yönünden demokrasinin geleceğine inanan bir halk hareketi olarak tarihe geçmiştir. Bouazizi'nin kendisini yakması Arap Bahar'ının başlangıç evresinde tetikleyici bir unsur olmuştur. Bu olay ile birlikte halkın sokaklara dökülmesiyle protestolar gün geçtikçe büyüyerek yayılmaya başlamıştır. Yukarıdaki başlıklarda da bahsedildiği gibi bu protestoların bu kadar çok destek görek hızla yayılmasının nedeni bölge ülkelerinde yılladır süregelen ekonomik nedenler, baskıcı yönetime karşı öfke birikimi ve demokrasi düşüncesinin gençler tarafından özümsemek, tüm halka yayılmasıdır.

Bu eylemleri ilk zamanlar Zeynel Abidin Bin Ali yönetimi çok fazla dikkate almamıştır. Ancak zaman içerisinde eylemler diğer şehirlere de yayılmış ve yolsuzluk iddiaları ile ailesi ve kendisi hedef alınmıştır. Olaylar bu noktaya gelince Zeynel Abidin Bin Ali, ekonomik ve sosyal reformlar yapacağı konusunda söz vermiş ve bir sonraki seçimlerde aday olmayacağını açıklamıştır. Protestoların çığ gibi büyümesine üzerine polis yetersiz kalmış ve Zeynel Abidin Bin Ali ordudan olayları bastırmasını istemiştir. Ancak ordu halka şiddet uygulamak istemediğini belirterek bu isteği reddetmiştir. Kendisinin tehlikede olduğunu düşünen Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali ülkeyi terk ederek Suudi Arabistan'a kaçmıştır.¹²⁸ Bir zamanlar;

Göreve başladığı dönemde Tunus'un demokratikleşmesi için bir umut kaynağı olarak nitelendirilen Bin Ali'nin ülkesini terk etmesi, baskıcı bir rejimin sona ererek demokratik reformların önünün açılması olarak değerlendirilmiştir...; demokrasi vaat eden liderinin,

---

¹²⁷ Serap Resuloğlu Geylani, Arap Baharı, toplumsal hareketler ve sosyal medya: Tunus ve Mısır Örneği, Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü /İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s. 48-49.

¹²⁸ İbrahim Toraman, Arap Baharı ve Suriye, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Yalova, 2015, s. 66.

despot bir rejim kurması ve halk isyanıyla koltuğundan indirilmesi, Tunus siyasi tarihinde bir ironi olarak yer alacak önemli bir dönüm noktasını teşkil etmiştir.¹²⁹

Tunus'ta olaylar; Suriye, Libya ve Mısır'daki boyuta gelmemiştir. Bunun nedeni, Bin Ali'nin ülkeyi erken terk etmesi ile iktidarın devrilmesinin yolunun kolaylaşmasıdır. Tunus'ta başlayan bu hareketin demokrasiye geçiş sürecini hızlandırmasında sosyal medyanın rolü büyüktür. Sivil toplum kuruluşlarının sosyal medya üzerinden aktif bir şekilde organize olması ve Tunus'ta "seyyar satıcılık yapan üniversite mezunu gencin satıcılık yaptığı aracını el konulması sonucunda kendisini yakması ile başlayan bu halk hareketi"nin etkisiyle, sonunda hükümet ve sivil toplum kuruluşlarının uzlaşmacı yaklaşımları sonucunda hem demokratik bir seçim hem de anayasa yapım süreci içine girmiş ve Arap Baharı sürecinden istikrarlı bir şekilde kazanımlarla çıkmıştır. Dolayısıyla, bu kazanımda halk hareketinin elinde bir araç olarak kullanılan sosyal medyanın da önemli payı vardır.

Arap Baharı geleneksel kitle iletişim araçlarında yaşanan baskı ve sansür nedeniyle sosyal medyada hayat bulmaya başlamıştır. Özellikle muhalif gruplar basın-yayın organlarında aktaramadıkları görüş, düşünce ve görüntüleri tüm dünyayla internet aracılığıyla paylaşabilmişlerdir. Hatta kullanıcılar sosyal medyada kimliklerini saklayabildikleri için fikirlerini daha rahat bir şekilde paylaşabilmiş ve görüşlerini iktidar baskısına uğramadan aktarabilmişlerdir.¹³⁰

Olayların geliştiği devrim sürecinde sivil toplum kuruluşlarının halk ve politikacılar arasında aracı kurum olarak yerini alması ve anayasa yapım sürecinde sivil toplum kuruluşlarının büyük bir özenle çalışması Tunus'ta sivil toplum kuruluşlarının demokratik olarak gelişmekte olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Tunus'un çok uluslu bir yapıya sahip olduğunu düşünürsek ideolojik görüşlerin çeşitliliğinin demokrasiyi getirmekte kararlı olduğu birbirlerini hegemonya altına almak yerine demokrasiyi yerleştirme çabaları Tunus'ta modern bir devlet inşasına başlanmasına vesile olmuştur. Tunus'ta yaşanan gelişmelerde sivil toplumun gelişmesi, sosyal medya ile birlikte seslerini uluslararası alanda duyurmaları demokratik bir gelişim seyri olarak gözlenmiştir. Arap Baharı'ndan bugüne gelen süreçte Tunus'taki seçimler demokratik olarak devam etmektedir. Demokrasiyi kendilerine düstur edinmiş diğer ülkeler için bu küçük bir gelişme olarak gösterilse de yıllar boyu sömürge altında,

---

¹²⁹ Konur Alp Koçak, Yasemin Devrimi'nden "Arap Baharı"na Tunus, *Yasama Dergisi*, 2012, Sayı: 22, (ss.22 – 61) s.55.

¹³⁰ Ali Murat Kırık, s.97.

daha sonra da baskı rejimleri ile yönetilen bir ülke için bu büyük bir olay olarak tarihe geçmiştir.¹³¹ Tunus'ta hedefe kolay ulaşılması tüm Orta Doğu halkı için sonuca ulaşma yolunda bir azim kaynağı olmuştur.

3.3. Sosyal Medyanın Mısır Devrimine Etkisi

Arap Baharı sürecini başlatan nedenler bu süreci yaşayan tüm ülkeler açısından geçerlidir. Bu bağlamda uzun bir süre otoriter rejimlerle ve bu rejimlerin oluşturduğu birimlerce yönetilmiş olması, zaman zaman siyasi ekonomik alanlarda reformlar yapılarak halkın memnuniyeti kazanılmak istense de reformların halkı memnun etmemesi, bunun yanı sıra ahalinin sıra gün geçtikçe ağırlaşan sosyal vaziyetini Mısır'da yaşanan devrimin de temel nedenleri arasında sıralayabiliriz. Bu otoriter rejimler 2010 yılına kadar varlığını korumuştur, fakat yılın sonuna doğru, Tunus'ta meydana gelen malum olay Arap halkının ayaklanmasına önyak olmuştur. Bu olay, aslında tüm Arap halkının içinde bulunduğu kötü koşulların bir sonucuydu. Mısır halkı ise 25 Ocak 2011 tarihinde Tahrir Meydan'ında seslerini duyurmaya başlamıştır.¹³²

Mısır'da meydana gelen halk hareketindeki talepler, Hüsnü Mübarek'in iktidardan gitmesi ve halkın hak ettiklerini istemelerine yöneliktir.¹³³ Baş gösteren ayaklanmaların, sadece belirli bir ideolojik sınıftan değil; geniş karma sivil bir gruptan oluşması, önemli bir olaydı. Kahire ve diğer illerde gerçekleşen hareketler, “ekonomik krizlere ve adaletsizliklere, olağanüstü hal uygulamalarına, keyfi tutuklamalara, rüşvet ve yolsuzluklara, işkenceye, seçimlerdeki baskı ve hilelere, ABD ve İsrail'e yakın dış politikaya ve bunlar gibi daha birçok meseleye dönük birikmiş rahatsızlıkların aynı anda ortaya çıkmış bir kompozisyonu gibi” olmuştur. Halk hareketlerinde, “Ekmek, Özgürlük, Adalet” kavramlarının kullanılması da halkın uzun süredir içlerinde tutmuş olduğu şikâyet ve taleplerin göstergesi olmuştur.¹³⁴ Tunus'ta gerçekleşen devrimin

---

¹³¹ Nur Tonay, Arap Baharı Sürecinde Tunus: Otoriterlikten Demokrasiye Geçiş Sürecinin Analizi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksel Lisans Tezi, Aydın, 2021, s.89.

¹³² Edip Asaf Bekaroğlu, Veysel Kurt, “Mısır'da Otoriter Rejimin Sürekliliği ve Ordu: "Arap Baharı" ve Sonrası Sürecin Analizi”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2015, Cilt: 2 Sayı: 2, (ss.1 – 36).

¹³³ Muhammed Behçet, “İkinci Dünya Savaşı Sonrası Mısır Siyasi Tarihi Üzerinden Arap Baharı'nın İncelenmesi”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2019, Cilt: 21 , (ss.303 – 321), ss.21-303.

¹³⁴ Ertan Efeğil, “Mısır ve Ürdün'ün Dış Politikalarını Şekillendiren Unsurlar”, *Ortadoğu Analiz*,

özendirici etkisi Mısır muhalefeti hareketine geçirmiştir. Bunun yanı sıra 25 Ocak protestolarının ortaya çıkışında Mübarek iktidarının son parlamento seçimlerinde aşırı baskıcı tutumunun muhalefeti birleşmeye itmesi ve sosyal-medya üzerinden örgütlenen gençlik hareketleri etkili olmuştur.¹³⁵ 1981’den beri ülkeyi yöneten Mübarek rejimin yıkılmak istenmesinin birçok sebebi olmuştur. Başta, ekonomide yaşanan sıkıntılar ana sebep gibi görünse de Mısır’ın dış politikasında ABD ve İsrail yanında hareket etmesi de halkın tepkisine yol açmıştır. İç politikada varlığını sürdüren baskı politikaları da diğer önemli bir etken olmuştur. Özellikle ülkede, yasal olarak devamlılığını sürdüren olağanüstü hâl durumu, seçimlere adil olmayan yöntemlerin dâhil edilmesi ve muhalif kanat üzerindeki baskı; tüm bunlar halkın Hüsnü Mübarek’e karşı duruşun sebeplerini oluşturmuştur. Tabi ki, tüm bu ekonomik ve siyasi bozuklukların yanında, Tunus’ta patlak veren ayaklanmalar da Mısır halkını etkilese de bunun doğrudan bir sebep olarak göstermek; konuyu oldukça darlaştırmaktadır. O yüzden Arap baharının Mısır’daki yansımalarını araştırırken birçok farklı pencereden bakmak daha faydalı sonuçları ortaya çıkarmıştır.¹³⁶

Twitter’da 2011 yılı içerisinde en çok geçen kelimenin “Mısır” olduğu düşünülürse, Arap Baharı’nın Mısır’ın kendi halkı ve dünyadaki insanlar açısından ne anlama geldiği ve Mısır’ın Arap Baharı’nda ülke olarak nereye konduğu daha da iyi anlaşılabilir. Tunus’a geçiş yapmak üzereyken Mısır ile ilgili son olarak şunu söylemekte fayda bulunmaktadır: Tunus’taki olayların Mısır’daki olayları biraz daha tetiklediği daha doğrusu biraz daha üzerine benzin döktüğü anlaşılmaktadır. En azından Tunus’ta diktatörün gitmesi Mısır’daki halkı cesaretlendirmiş ve ümitlendirmiştir. “Onlar (Tunuslular) yaptı, biz de yapabiliriz.” düşüncesinin dillendirilmesine ve hatta haykırılmasına neden olmuştur. Tunus’ta sosyal medya araçları açısından Mısır benzeri bir durumun yaşandığını söylemek biraz zordur.¹³⁷

Uzun yıllar boyunca Mısırda uygulanan sansürün aşılmasında Facebook ve Twitter gibi sosyal medya siteleri ve bireysel blogların büyük rol oynadıkları

2013,(ss.19–28).

¹³⁵ Hakan Akyol, *Demokratikleşme Yaklaşımları Açısından “Arap Baharı” Ve Geleceği: Mısır Örneği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2019, s. 357.

¹³⁶ Konur Alp Koçak, “Yasemin Devrimi’nden “Arap Baharı’na Tunus”, *Yasama Dergisi*, 2012, Sayı: 22, (ss.22 – 61).

¹³⁷ Murat Tekek, *Sosyal Medya ve Arap Baharı*, <https://www.orsam.org.tr/tr/sosyal-medya-ve-arap-bahari/>, Yayın Tarihi: 07.12.2021, Erişim Tarihi: 04.03.2023.

gözlemlenmiştir. Sosyal ağ platformları milyonlarca yurttaşın siyasi eylemlere dahi olmasına ve netice örgütlü bir yapının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.¹³⁸

Hüsnü Mübarek rejimine karşı başlatılan ayaklanmanın gerçek nedenlerinin anlamak için siyasi iktidarının geçmişine ve uyguladığı politikalara genel olarak göz atmakta fayda vardır. Hüsnü Mübarek iktidara geldiğinde diğer iktidar sahiplerine benzer bir şekilde ekonomiye odaklanmıştır. İyiye gitmeyen ekonominin varlığı, Hüsnü Mübarek'in uğraştığı problemlerden biri olmuştur. Özellikle, Nasır döneminden kalan "açık kapı politikası" ülke içerisine ürün girişi sağlarken, içerideki üretim olduğu yerde saymıştır. Bu durum dış borçlanmayı da beraberinde getirmiştir. Yine Nasır döneminde gerçekleşen millileştirmeler ile sosyal alandaki politikalar, kamu sektöründe şişmeye yol açmıştır. 1985'lere gelindiğinde milli hasılatın neredeyse yarısı kamu alanları tarafından tüketilmiştir. Bir diğer önemli konu da yine Nasır döneminde oluşturulan, "üniversite mezunlarına devlette garantili iş sağlama politikasının" Hüsnü Mübarek tarafından kaldırılmış olmasıdır. Bu da ülke içerisinde işsizliğin hızlı bir biçimde artmasına yol açmıştır.¹³⁹ Ekonomi problemlerinde, petrol ücretlerinin yükselmesi ve enflasyon da Arap Baharını etkileyen unsur olmuştur. Ayrıca 1979 yılında patlak veren petrol krizi ve akabinde gelişen olaylar da Mısır'ın var olan sorunlarına birer eklenti olmuştur. Petrol fiyatlarındaki artışlar sadece ihraç yapan ülkeler için avantaj olurken, diğer ülkelerin gelir oranlarında eşitsiz bir dağılıma neden olmuştur. Bu durum da Arap halkının öfkesine bir başkasını eklemiştir.¹⁴⁰

Arap Baharına giden yolda, işgücü piyasalarının zamanla daha kötü bir hal alması; ayaklanmaları körükleyen nedenler arasında olmuştur. Özellikle eğitilmiş genç sınıfın, iyi maaşlı işler bulamamaları da kötüleşen işgücünün önemli bir çıktısı olmuştur. Bu problemin sebebi ise, rejimin konu ile ilgili sağlam ve sürdürülebilir politikalar uygulayamamış olması olmuştur. Bunların yanında, devletlerin "refah devleti

---

¹³⁸ Azime Telli, "Mısır Devrimi'nde Sosyal Medyanın Rolü", *Bilge Strateji Dergisi*, 2012, Cilt 4, Sayı 7, (ss. 76-105) s.99.

¹³⁹ Bkz: Hakan Akyol, *Demokratikleşme Yaklaşımları Açısından "Arap Baharı" ve Geleceği: Mısır Örneği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2019.

¹⁴⁰ Mohammad Ansarian, "Arap Baharı'nın Ekonomik Etkileri", *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2020, (ss.43-51), s. 45.

politikaları” konusunda ilerlemeler kat edememesi de hayat kalitesini oldukça aşağılara çekmiştir.¹⁴¹

Ayaklanmaları ateşleyen ekonomik sebeplerin yanında, Mısır’da monarşi sonrası kurulan güçlü otoriter rejimlerin de etkisi büyük olmuştur. Genel olarak Arap ülkelerinin sahip olduğu rejimlerde, muhalefet üzerinde ve diğer sosyal haklar üzerinde; demokrasi ile eşleşmeyen görüntüler oluşmuştur. Bu da temel hak ve özgürlüklerin ilerletilebilmesinin önünde bir engel oluşturmuştur. Totaliter rejim yapısının özünde bulunan; “yolsuzluk, rüşvet, adam kayırma gibi ahlaki yozlaşmalar” rejimin gücünü azaltmış ve halk nezdindeki meşru olma durumunu da yok etmiştir.

Mısır’daki bu otoriter yapı işin gerçek yüzüken, görünürde demokratik yapıları göze çarpsa da durum hiç de böyle olmamıştır. Demokrasinin bir gereği olan seçimlere dayalı başkanlık sisteminde, adil olmayan yöntemlerle yeni liderler seçilmiştir. Yine demokraside olması gereken muhalif sınıf, Mısır’da da var olsa da bu sınıf üzerinde her zaman baskılar olmuştur. Tüm bu demokrasiden uzak kalış ve otoriter yapının etkisi, halkın Mısır iktidarına karşı durmasına sebep olmuştur.¹⁴²

Tüm bu bilgilerden yola çıkarak Mısır’da yaşananların bir sosyal medya hareketi ya da bazılarını belirttiği gibi bir “sosyal medya” devrimi olmadığını söyleyebiliriz. Zira eğer hareket bir sosyal medya hareketi olsaydı 5 günlük internet, ulaşım ve şebeke kesintisiyle sona ererdi. Ancak Mısır isyanlarına baktığımızda isyanların en kalabalık olduğu anlar internet, şebeke ve ulaşımın kapatıldığı anlar olduğunu görüyoruz. Bu da bize Mısır’daki yaşananların bir sosyal medya hareketi olmadığını, tam aksine sosyal medyayı birçok araçtan sadece biri olarak kullanan örgütlü oluşumlardan oluşan hareketlerin başlattığı ve bitirdiği bir eylemler zinciri olduğunu göstermektedir. Mısır özelinde bu örgütlü yapılar dini cemaatler, Cuma namazı çıkışları ve neredeyse her Mısırlının evinde izlenen El-Cezire Televizyonudur.¹⁴³

Ocak 2011’de başlayan protestolar hızlı bir şekilde ülkenin farklı yerlerine de sıçramıştır. Ayaklanmanın başladığı günden iki gün sonra ülkede net bağlantıları ve ulaşım kısıtlanmış olsa da protesto gösterilerine çok sayıda insan katılmıştır. Polis halk üzerinde kuvvet uygulamaya başlamış ve bu da iki taraflı bir çatışma haline dönüşmüştür. Fakat bu sırada Mısır ordusunun herhangi bir müdahalesi olmamıştır. Protestoların on sekizinci günü doldurmasıyla birlikte, Hüsnü Mübarek istifa ettiğini

---

¹⁴¹ Mohammad Ansarian, s.46.

¹⁴²Nureddin Nebati, “Ortadoğu’da Demokrasiyi Geliştirme Hareketi Olarak Arap Baharı”, *Tojdac Dergisi*, 2019, Cilt: 9 Sayı: 2, (ss.178 - 190) .

¹⁴³ Mehmet Faiz Akpınar, Ali Özcan, “Mısır Halk Ayaklanmalarında Sosyal Medyanın Rolü”, *Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 2019, Cilt: 10 Sayı: 39, (ss.149-171), s.167.

halka duyurmuştur. Gösteriler boyunca, insanların yaşam hakkına saldırılar, baskı uygulayarak kaybedilme olayları ve işkenceler gibi pek çok hakkın ihlali yaşanmıştır.¹⁴⁴

Mısır'da patlak veren bu ayaklanmaların nedenleri araştırıldığında, halkın uzun yıllar içerisinde biriktirmiş olduğu öfkenin dışa vurumu olduğu ortaya çıkmıştır. Protestoların yaşandığı ilk zamanlarda, Mısır ordusu halkın bu tavrına kontrollü bir şekilde yaklaşmayı denemiştir. Hüsnü Mübarek'in yer almadığı bir ortamda bir araya gelen Yüksek Askerî Şura; Hüsnü Mübarek'in sahip olduğu yasama, yürütme ve yargı yetkilerine altı aylığına son vermiştir. 19 Mart 2011'de birtakım değişikliklerin olduğu geçici bir anayasa halkın onayına sunularak kabul edilmiştir. Akabinde parlamento seçimleri gerçekleşmiş ve "Müslüman Kardeşler ile Selefiler" in oluşturduğu İslami Blok oyların %70'ini alarak 508 milletvekili parlamentonun 350'sini oluşturmuşlardır." Daha sonra Cumhurbaşkanlığı seçimi olmuş ve Muhammed Mursi yeni iktidarın sahibi olmuştur.¹⁴⁵

Mursi'nin Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından, 30 Haziran'da protestolarla başlamış ve Mursi karşıtı gösteriler ordunun etkisiyle yönetimin zayıf tarafları krizi adeta beslemiştir. Mısır halkı diktatör yönetimini ekonomik sorunlar temelinde sonlandırmış, seçtiği temsilcinin problemlerini çözmesini beklemiştir. Yönetim kanadındaki çok kutupluluk kutuplar arası mücadeleye neden olmuş, yönetimde birlik sağlanamaması nedeniyle ülke sorunlarına çözüm bulamamıştır. Yönetimdeki kutuplardan Mübarek dönemi elit kesimi ve ordu, sokakların hareketlenmesini yönetimin zayıf taraflarını öne çıkararak darbeye giden yola zemin hazırlamıştır.¹⁴⁶

Arap Baharının Mısır'a yansımalarının çok fazla sebebi olmuştur aslında. Hatta bu sebepler sıklıkla tartışılmış ve tartışılmaya da devam etmektedir. Bir kere otoriter bir rejimin varlığı ülke içerisindeki çeşitli alanlar üzerinde baskı politikalarının uygulanmasına neden olmuştur. Muhalifin hatta halkın siyasetten uzak tutulması da bunun bir neticesi olmuştur. Halkın yıllarca bu otoriter baskıya maruz kalması daima susacağı anlamına gelmemiştir. Tunus'ta başlayan hareketler hızlı bir şekilde Mısır halkının da içlerinde tuttıkları öfkeyi dışa vurabileceklerini göstermiştir.

Kısa sürede yönetimden istifa eden Hüsnü Mübarek yerine yine askeri yönetimlerin etkisiyle Mursi gelse de bu da halkı tatmin etmemiştir. Çünkü halk artık

---

¹⁴⁴ Kadriye Sınmaz, "Mısır Raporu: Devrim ve Darbe Sarmalında Bir Toplum", 27 Mayıs 2019, https://insamer.com/tr/misir-raporu-devrim-ve-darbe-sarmalinda-bir-toplum_2201.html

¹⁴⁵ Muhammed Behçet, s. 253.

¹⁴⁶ Mehmet Kaya, Toplumsal Hareketlerin ve Siyasal İslam'ın Arap Bahar'ına Etkisi, Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s.94.

ordunun etkili olduğu bu rejimi istememiştir. Zaten kısa sürede Mursi de askeri bir darbeye rejimden alınmış; Mısır’da olaylar kaldığı yerden devam etmiştir. Yeni Cumhurbaşkanı Sisi ile birlikte siyasi ekonomik yapılandırma hedefleri olmuştur. Fakat Arap Baharında, halkın umut ettiği gerçek bir demokrasi baharı bir başka zamana ertelenmiştir. Arap Baharı her ülkede farklı sonuçlar doğurduğu gibi Mısır’da da beklentinin tersi yönünde rüzgârların esmesi ile sonuçlanmıştır.

Özetlemek gerekirse, Mısır’da protestolar çok büyük bir boyuta ulaşmış ve en büyük halk ayaklanması olarak tarihte yerini almıştır. Nitekim dünyada da büyük bir yankı meydana getirmiştir. Ülkeyi 30 yıldır yöneten Hüsnü Mübarek’in diktatör tavrı ve uzun süredir var olan ekonomik sıkıntılar halkın bu süreç içerisinde defalarca kez ayaklanmasına sebebiyet vermiş olmakla birlikte Arap Baharı döneminde bu ayaklanmaların şiddeti hat safhaya çıkmıştır. İsyanın büyümesinde medyanın etkisi tartışılmazdır. Twitter ve Facebook gibi sosyal ağlar halkın örgütlenmesinde kolaylık sağlamış ve Mübarek’i istifaya götürerek 30 yıllık yönetiminin son bulması ile sonuçlanmıştır. Sonrasında ülkede ilk kez seçim yolu ile cumhurbaşkanı seçilmiş ve bu seçimi Muhammed Mursi kazansa da iktidarı askeri darbe ile son bulmuştur. Son olarak Mübarek yönetiminden sonra ülkede parlamento kurulmuş ve Anayasa komisyonu meydana getirilmiştir.¹⁴⁷

3.4. Sosyal Medyanın Libya Devrimine Etkisi

Arap Baharında en kanlı süreçlerden biri de Libya’da yaşanmıştır. Protestoların başlangıç noktası, 1996 yılında cezaevinde katledilenleri savunan Avukat Fethi Terbil’in tutuklanmasıdır. Halk, Terbil’in yanında olduğunu göstermek için polis merkezlerinin önünde toplanmıştır. 1996’da cezaevinde öldürülenlerin yakınlarının da bu gruba dâhil olması ile birlikte Arap Baharı Libya’da patlak vermiştir. Olaylar, polis tarafından şiddet gösterilerek bastırılmaya çalışılmış, bu durum da eylemlerin daha fazla yayılmasına yol açmıştır. Hatta başlangıcı itibariyle protesto niteliği taşıyan eylemler, şiddet sarmalı içerisinde bir iç savaşa dönüşmüştür. Yaşanan bu iç savaşın en acı tarafı Kaddafi’nin muhaliflere uyguladığı şiddetin çok büyük ölçüde olmasıdır. Bu şiddet içerikli

---

¹⁴⁷ Ali Özbek, “Arap Baharı Nedir? Arap Baharının Ekonomik Nedenleri”, *III. Uluslararası EUREFE Kongresi 1/1* (2019), s.70. (erişim 04.12.2020).

müdahaleler insanlık dışı niteliktedir. Yaşanılanlara tüm dünya basın yoluyla şahitlik etmiştir. Arap Baharı adı altında yaşanan bu iç savaşta uygulanan şiddetin boyutu oldukça aşıldığı bahanesi ile Birleşmiş Milletler Libya'ya askeri müdahalede bulunmuştur. Böyle bir durum süreç içerisinde hiçbir ülkede gerçekleşmemiş olup ilk kez Libya'da yaşanmış olması yönü ile önem arz etmektedir. 27 Şubat 2011'de muhalifler tarafından kurulan Ulusal Geçiş Konseyi (UGK), Libya'da yaşanan olayların dönüm noktası olmuştur.¹⁴⁸ NATO güçleri ve UGK liderliğindeki muhalifler, zaman geçtikçe Libya'da söz sahibi olmaya başlamışlardır. Kaddafi yandaşları ile UGK arasında çatışmalar şiddetlenmiştir. Bunun sonucunda muhalifler tarafından Sitre'de yaralı olarak yakalanan Kaddafi, linç edilerek öldürülmüştür. Sonuç olarak 47 yıllık Kaddafi yönetimi sona ermiştir.

Arap devrimlerinin diğer halkalarında olduğu gibi Libya'da da meydana gelen olayların hız kazanmasında sosyal medyanın önemli rolü olmuştur. Libya'da internet kullanımı tarihsel olarak 1998 yılında ülke sınırları içinde kullanılmaya başlansa da 2000 yılına kadar hükümet yetkilileri ve üst düzey yöneticiler tarafından kullanılmış, 2000'den sonra ise halkın hizmetine sunulmuştur. 2000 yılından on sene sonra Libya'da internet kullanıcısı olarak büyük bir insan kitlesinin arttığı gözlerden kaçmamaktadır. Kaddafi rejimi Libya'da internet üzerinde total bir sansür uygulamasına da onu ciddi şekilde gözetim altında tutmayı tercih etmiştir. Bu yüzden kendisine muhalif yayınlar yapan *akhbar-libya.com*, *libya-watanova* ve *libya-almostakbal.com* gibi sitelere sansür uygulayarak bloke etmiştir. Buna rağmen aktivistler bahsi geçen sitelere proxyler yolu ile erişmeyi başarmışlardır. Kaddafi rejiminin sona ermesi ile birlikte internete uygulanan sansür devri de bitmiştir.¹⁴⁹

Kaddafi sonrası dönemde Libya istikrarsız bir sürece girmiştir. Bu istikrarsızlığın ana nedeni sadece reform yetersizliği olmayıp, daha ziyade toplumsal yapısıyla ilintilidir. Libya'nın sosyolojik yapısı, daha çok ailelerin yoğun olduğu ve bu ailelerin aşiret ve kabileler halinde büyük bir öneme sahip olması merkez teşkilat yönetimini hayli zora sokmaktadır. Özellikle Kaddafi sonrası dönemde ekonomik çıkarlara bağlı

---

¹⁴⁸ İbrahim Toraman, s.71.

¹⁴⁹ Vedat Görgülü, Sosyal Medyanın Propaganda Açısından Önemi: Arap Baharı Sürecinde Mısır ve Libya Örnekleri, Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s.48-56.

birçok çıkar çatışması yaşanmaktadır. Ülkede bir istikrarın sağlanması için öncelikle aşiretlerin bağlılıkla yönetimi güven duyması ile sağlanacaktır. Kaddafi sonrası dönemde devlet kurumlarında çökmeler meydana geldiği görülmektedir. Kaddafi'nin otoriter rejimi altında sağlanan istikrar düzeni bugün temelden sarsılmış durumdadır. Libya, yeniden devlet inşasına girerken pek çok milli unsuru kaybetmiştir. Bunun yanı sıra dış güçlerin Libya'ya yönelik politikalarında mevcut hükümete karşı ayaklanan silahlı kuvvetlere güç kazandırmakla merkezi hükümeti zayıflatmaya yönelik açık siyaset yürüttükleri görülmektedir. Libya'nın sosyal, siyasi ve güvenlik anlamında istikrara kavuşması, tüm kurumların devlet otoritesi etrafında birleşmesi yoluyla mümkün olacaktır. ¹⁵⁰ Devlet yönetiminin istikrarının sağlanmasında kurumlar arasındaki iletişimin ve işleyişin stratejik önemi alındıktan sonra yeni bir anayasa ile düzenlenmesi gerekmektedir. Birleşmiş Milletlerin 2020 tarihinde ön ayak olduğu Kahire görüşmelerinde bu temelde bu yönde adımlar atılacağı toplantılar başlamıştır.¹⁵¹

3.5. Sosyal Medyanın Suriye Devrimine Etkisi

Suriye'de ayaklanmaların en temel sebebi özgürlük ve demokrasi isteğidir. Çatışmalar sosyo-ekonomik sebepler neticesinde başlamış olsa da kısa sürede durum etnik-dini grupların çatışmasına dönmüştür. Bu niteliği ile Arap Baharı'ndaki diğer eylemlerden ayrılmaktadır. Fitili ateşleyen durum, Dera kentinde birkaç gencin duvara rejim karşıtı söylemler içeren yazılar yazmaları üzerine tutuklanmaları ve ailelerinin çocuklarının geri verilmesini istemesine rağmen çocukların geri verilmemesidir. Bunun üzerine protestolar başlamış ve ülke geneline yayılmıştır. Protestolar muhalifler tarafından benimsenmiş ve 15 Mart günü "Öfke Günü" ilan edilmiştir. Bu sayede eylemler tüm ülkeye yayılmıştır. Can alıcı nokta ise 18 Mart günü Cuma namazı bitiminde Hama, Humus, Şam ve Halep gibi, ülkenin birçok yerinde protestoların baş göstermesi olmuştur. Suriye'de son 30 yıl içerisinde yaşanan en büyük protestolar Arap Baharı sürecinde yaşanmıştır. Beşar Esad olayları bastırmak adına bazı adımlar atmıştır. Halkın arzusu üzerine yönetim kadrolarında değişiklikler yapılmış, Dera valisi görevden

---

¹⁵⁰ Hasan Acar, Hakan Acar, "Arap Baharı Sonrasında Libya'nın Sosyal, Siyasi ve Güvenlik Durumunun Değerlendirilmesi", *Asya Studies-Academic Social Studies*, 2021, Cilt: 5 Sayı: 18, (ss.219 – 226), s.225.

¹⁵¹ Hasan Acar, Hakan Acar, s.225.

alınmıştır. Yolsuzluklar ile mücadele içine etkin mekanizmalar kurulmuş, partiler ile ilgili yasada düzenlemeler yapılmış, olayları dindirmek adına 260 tutuklu serbest bırakılmıştır. Ayrıca uzun süredir vatandaşlık hakkı alamayan Kürtlere vatandaşlık hakkı verilmemiş olması da huzursuzluğu etkileyen nedenler arasında olmuştur. Ancak bunlar olayların bastırılmasında yeterli olmamıştır. Mayıs ayı itibariyle eylemler hız kesmeden yayılmış ve bu doğrultuda ölüm sayıları gün geçtikçe artmıştır. Bitmek bilmeyen çatışmalar bir iç savaşa dönüşmüş bu durum da beraberinde yoğun mülteci göçlerini getirmiştir. Sonuç olarak, Suriye’de bu savaş yıllarca süregelmiş, toprak bütünlüğü sağlanamamış ve terör örgütlerine fırsat çıkmıştır. Binlerce insan ölmüş ve milyonlarca Suriyeli vatandaş yurdunu terk etmek zorunda kalmıştır. Mecbur kalınan bu göç yolunda yüzlercesi illegal yollara başvurmuş, bu süreç de onların hayatına mâl olmuştur.

Suriye’de yaşanan ayaklanmalar Arap devrimlerinin seyrini değiştirmiştir. Suriye’de olayların başlaması ve iç savaşa dönüşmesi sonucunda Yemen, Libya ve Mısır’da süreç gerilemeye başlamıştır. Bu gerileme, aynı zamanda “demokrasiye geçiş aşamasındaki ülkeleri de etkilemiştir”¹⁵²

Suriye’deki rejim değişikliği sorunu Tunus veya Libya’daki geçişlerin aksine, çok denklemlili bir yapı göstermektedir. Aralarında İsrail, İran, Türkiye, Suudi Arabistan, Rusya, AB ülkeleri ve ABD gibi ülkelerin bulunduğu bu denklem, sadece ülkenin değil tüm bölgenin geleceğini yakından ilgilendirmektedir. Suriye’nin Ortadoğu siyaseti içinde sahip olduğu özellikli konum, birçok ülkenin bölgesel hesaplarını etkilediğinden her ülke, Suriye’deki aktörler üzerinden kendi kozunu oynamaya çalışmaktadır.¹⁵³

Halkın bu iç karışıklıkta yönetime dair istekleri; siyasi mahkumların serbest bırakılması, yeni siyasal partilerin kurulmasına izin verilmesi, demokratik bir anayasa ile demokratik seçimlerin uygulanması ve Bas partisine verilen ayrıcalıkların son bulması olarak gündeme gelmiştir. Suriye’de iç savaş diğer ülkelere oranla daha uzun sürmüştür. Muhafızların bir araya gelmesi planlanmıştır fakat ne kadar etkin olduğu anlaşılmamaktadır. Çünkü muhalefet birleşmekten çok birçok konuda parçalı olarak ayrılıklar göstermektedir ve toplanamamaktadır.¹⁵⁴ Bu bağlamda;

---

¹⁵² Feyza Hilal Koraltan, “Devrim Süreci: Arap Baharı”. *Yeni Ortadoğu: Toplum, Siyaset ve Ekonomi Konferansı*. İstanbul: Işık Üniversitesi Yayınları, 2016, (s.30-36), s.33.

¹⁵³ Veysel Karkın, Önder Yazıcı, “Arap Baharı’nın Suriye’ye Yansıması ve Türkiye’ye Sığınan Mülteciler (Gaziantep Örneği)”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 2015, Cilt: 4 Sayı: 12, (ss.201-213) s.207.

¹⁵⁴ Yağmur Şen, “Suriye’de Arap Baharı”, *Yasama Dergisi*, 2013, Sayı: 23, ss. 54-79, s.65.

Suriye topraklarının belirli bölümleri, günlük, haftalık ve aylık dönemlerde rejim, muhalif güçler veya terör örgütleri arasında el değiştirmiştir. Sürekli değişiklik gösteren genel askeri durum, iç savaşa belirsizlik kazandırmışken; genel olarak stratejileri ve nihai hedefleri aynı kalmak kaydıyla küresel ve bölgesel güçlerin dönemsel politikalarındaki değişiklikler de bu belirsizliği körüklemiştir.¹⁵⁵

Arap devrimlerini yaşayan diğer ülkelerle kıyasladığımızda Suriye'deki gelişmeler uluslararası alanda en fazla yankı bulan olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriye krizi, ülkenin iç meselesi olarak kalmamış, uluslararası ve bölgesel aktörlerin çekişme konusu haline gelmiştir. Ülkenin belli kısımlarını kontrol altında tutan terör teşkilatları, cihatçı gruplar ve yasa dışı örgütlerin eylem sarmalında zorlu bir süreç yaşayan Suriye ABD, Rusya, İran ve Türkiye'nin çıkarlarının kesiştiği bir alan haline gelmiştir. Arap Baharı Suriye'deki gelişmeler ekseninde Arap ülkeleri genel olarak bir süre sessiz kalmış fakat Libya'daki rejimin değişmesinden sonra Suriye'de aktif bir tutum sergilemek için anlaşılmıştır. Başlangıçta Suriye'nin Arap Birliği konusunda üyeliğinin askıya alınması neticesinde farklı bir karar daha alınmış ve 6 maddelik bir yaptırım sunulmuştur. Bu yaptırımlar bazında Suriye'nin topraklarına bir süreliğine uçuşların durdurulması, temel ihtiyaç harici Suriye topraklarına ticari ambargo konulması, yönetimin dışarıda bulunan mal varlığının dondurulması, Merkez Bankası'nın yaptığı anlaşmaların askıya alınması ve mali işlerin dondurulması konularını içermektedir. Bu 6 maddelik yaptırım Suriye tarafından tepkiyle karşılanmış ve Suriye'ye Arap Birliği tarafından bir ekonomik savaş açıldığı yönünde ifade etmiştir.

Söz konusu yaptırım kararının alınmasının ardından Suriye'de Esad yanlısı gruplar Arap Birliği'ni protesto eden gösteriler düzenlemişlerdir. Bu gösterilerle birlikte bir taraftan Şam'da daha önce Batılı ülkelerin büyükelçiliklerine yapılan saldırıların benzeri Arap ülkelerinin diplomatik temsilciliklerine de yapılmış ve şiddet gün geçtikçe artmaya devam etmiştir." Ancak bu kararlar birlikte uluslararası kamuoyu, Esad'ın gitmesi yönünde bölgede bir iradenin ortaya çıktığını belirterek artık Suriye'de reform yapma sürecinin geçtiğini; yapılması gerekenin Esad'ın bir an önce yönetimi devretmesi olduğu üzerinde yoğunlaşan açıklamalar yapmışlardır. Bu açıklamalar bir yandan ülke içindeki muhalefeti cesaretlendirirken diğer taraftan Suriye Ulusal Konseyi'nin bütünleşme çabaları hızlanmıştır.¹⁵⁶

Yaptırım kararının alınmasından sonraki süreçte Suriye tedirgin bir politika izlemiş ve tekrar Arap Birliği ile iletişime geçmiştir. Irak'ın arabuluculuğu

---

¹⁵⁵ Can Demir, Suriye'de Kara Kışa Dönen Arap Baharı: Küresel ve Bölgesel Güçlerin Yönetimdeki Vekalet Savaşı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2018, s.119-120.

¹⁵⁶ Nebi Miş, "Allah, Suriye, Beşşar"dan "Allah, Suriye, Hürriyet"e: Suriye'nin Zorlu Arap Baharı, Ormer Ortadoğu Yıllığı, 2011, (ss.262-300), s.288-290.

doğrultusunda Arap Birliği ile Kahire’de bir anlaşmaya varılarak Suriye hükümeti, Arap Birliği’nin Suriye topraklarında gözlemci olmasını kabul etmiştir.¹⁵⁷

Suriye iç savaşı medya açısından son derece zorlu bir imtihan alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriye İnsan Hakları Ağı (SNHR)’nin raporuna göre on iki yılını geride bırakan bu savaşın başlangıcından günümüze kadar 715 basın mensubu öldürülmüştür. Ölüm sebepleri arasında Beşar Esed politikaları, İran ve terör örgütlerinin infazı, Rusya’nın hava saldırıları vs sıralanmaktadır. Savaşın başlamasından bu yana 1309 kişinin alıkonulduğu, bunlardan 9’unun kadın, 17’si yabancı olmak üzere toplam 471 basın mensubundan haber alınmadığı belirtilmektedir.¹⁵⁸

Suriye İç Savaşı boyunca, diğer ülkelerden farklı olarak medya çok boyutlu kullanılmış ve kullanılmaktadır. Genel olarak bu savaş, yeni bir medyanın ortaya çıkışını tetiklemiştir. Bu durum, uzun yıllar boyunca bölgede gazetecilik yapmış olan Antoun Issa’nın hazırlamış olduğu “Suriye’nin Yeni Medya Ortamı” başlıklı raporunda şu cümlelerle açıklanmaktadır:

Suriye’deki savaştan, ülkede yeni bir medya ortamı türedi. Sivil toplum ve sivil aktivizmin ortaya çıkışı, bağımsız bir medyanın doğuşunu beraberinde getirdi. Savaşın sürmesiyle ülkede oluşan boşluklar, sahada olup bitenler hakkında haber yazma ve bilgi yayma olanaklarının doğmasına neden oldu. Dolayısıyla ortaya yeni bir medya ortamı çıktı ve ülkedeki medya kaynaklarının sayısı giderek arttı.¹⁵⁹

Suriye Savaşı’nda sosyal medyanın bir hafıza kaynağı olarak kullanıldığı gözlemlenmektedir. Esed rejiminin işlediği savaş suçları, işkenceler, infaz ve sürgünler sosyal medya üzerinden yayımlayarak kayıtlara geçmiştir. Bu kayıtlar sadece sosyal ağlar üzerinden değil, Whatsapp gibi haberleşme araçları üzerinden de dolaşıma sokulmuştur. Sosyal ağlar üzerinde bu türden görüntülerin yaygın hale gelmemesinin nedeni, söz konusu ağların şiddet ve psikolojik gerginlik oluşturan paylaşım ve görüntülere sınırlama getirmesidir. Suriye Savaşı’nda sosyal platformlarının bir başka işlevi de propaganda karakterlidir. İnsanların çektikleri acılar, içinde buldukları çaresizlikler, ölümler, terör, göç mağduriyetleri sosyal medya üzerinden geniş

---

¹⁵⁷ Nebi Miş, s. 290.

¹⁵⁸ Suriye'deki iç savaşta 715 medya çalışmanı öldürüldü, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyedeki-ic-savasta-715-medya-calisan-olurdu/2887857>, erişim tarihi: 12.05.2023.

¹⁵⁹ Mehmet Toroğlu, ‘Suriye’deki Savaş Medyayı da Değiştirdi’, <https://www.voaturkce.com/a/suriyedeki-savas-medyayi-da-degistirdi/4318799.html>, erişim tarihi: 12.05.2023.

topluluklara aktarılmaktadır.¹⁶⁰ Savaş sırasında objektiflere yansıyan pek çok görüntü Suriye trajedisinin simgesi haline gelerek kayıtlara geçmiştir.

Son zamanlar basında yer alan bazı haberlerde Suriye yönetiminin sosyal medya yoluyla yabancıları ve turistleri ülkeye gelmeleri yönünde ikna faaliyetlerini sürdürmektedir. Ülkenin uluslararası imajının iyileştirilmesine yönelik daha önce “Esad’ın kayınpederi Fawaz el-Akhras, Şam’ı ziyaret etmek ve Esad’ın kendisi de dahil olmak üzere üst düzey yetkilileriyle görüşmek için yüklü miktarda para ödemesi” gündem olmuştur. Washington Post gazetesinin haberine göre son yıllarda Esad rejimi “ülkenin imajını parlatmaya yardımcı olmak için YouTuber’lar ve fenomenlere para ödemeye” başlamıştır. Pek çok seyahat blogeri yıkık dökük binaların da yer aldığı video çekimlerinde egzotik tatlar, manzaralar ve Suriye’nin güzelliklerini sunarak ‘Suriye turunun bir parçası olarak’ paylaşmıştır. Esad rejiminin sosyal medyanın oportünizmini istismar ettiğini ileri süren Washington Post gazetesine göre Esad yönetimi bloggerler aracılığıyla Suriye’yi daha güvenli göstermeye çalışmaktadır.¹⁶¹

3.6. Arap Baharının Bölgesel Sonuçları

Arap Baharı sürecinde liderlerin düşürülmesi durumu söz konusu olduğundan, devrimler, sistemin değişmesinden ziyade var olan sistemin yıkılması şeklinde gelişmiştir. Bu durumda yeni baştan bir inşa süreci gereksinimi doğurmuştur. Ancak inşa süreci için yapılan müdahalelerde, Mısır örneğinde olduğu gibi bir kargaşa durumu ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda Suriye’de de Arap Baharı’nın genel gayesi olan liderin düşürülmesi amaçlanıp başarısız olunması da ülkede otoritenin yitirilmesine sebep olmuştur. Bölgede istikrarsızlık ve iç güvenlik sorunları ortaya çıkmış, iç savaşlar patlak vermiştir. Örneğin Libya’da amaçlanan sorunların çözülememesi yeni isyan ve çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Libya’nın petrol kaynakları ülkeyi dış müdahalelere karşı zayıf duruma düşürme olasılığını artırırken güvenlik risklerini beraberinde getirmiştir.

---

¹⁶⁰ Bkz: Fatma Akar, Zeynep Ekmekçi, “Sosyal Medyada Kadın: Suriye İç Savaşı ve Ukrayna-Rusya Savaşı Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Selçuk İletişim Dergisi* 2023; 16 (1), (ss.119-147).

¹⁶¹ Esad rejiminden sosyal medya operasyonu: ‘Suriye’yi farklı bir yer gibi gösterip...’, <https://www.sozcu.com.tr/2022/dunya/esad-rejiminden-sosyal-medya-operasyonu-suriyeyi-farkli-bir-yer-gibi-gosterip-7297671/>, erişim tarihi: 05.05.2023.

Arap Baharı bazı ülkeler için değişim ifade ederken bazıları için kargaşa ve anarşiyi simgeler hale gelmiştir. Bu durum Suriye, Yemen ve Libya açısından geçerlidir. Ekonomik ve siyasi beklentilerle hareket eden birçok toplum iç ve dış etkenlerin tesiriyle iç savaşa sürüklenmiş, Arap Baharı öncesi dönemi adeta “mumla arar” bir hale gelmişlerdir. 2018 yılının ilk yarısından itibaren Suriye ve Yemen’de devam eden çatışmalar, vekâlet savaşları olarak nitelenmeye başlarken, dış güçlerin çatışma alanına dönüşmüştür.¹⁶²

Kitlesel katliamlar, Arap Baharında umulmadık sonuçlar arasında yaşanan olaylardan bir diğeridir. Örneğin Birleşmiş Milletlerin tahmini üzerine Suriye’de ölü sayısı 200.000’i aşmıştır. Aynı şekilde Mısır’da darbenin ardından toplam 11.500 kişi hayatını kaybetmiştir.¹⁶³

Libya, Suriye ve Yemen’de Arap Baharı çerçevesinde meydana gelen olayların bu ülkelerdeki toplumsal dinamikler, dış müdahaleler ve tarihsel bağlar doğrultusunda birbirine benzeyen ve birbirinden farklı sonuçları ortaya çıkardığı söylenebilir. Öncelikle lider ve liderle özdeşleştirilen rejimlerin yıkılması girişimleri Libya ve Yemen’de başarıya ulaşmış gibi görünürken, Suriye’de rejim hâlen ayakta. Libya ve Yemen’de mevcut devlet başkanlarının istifası ve görevden alınması sonrasında yapılan ve demokratik olup olmadığı tartışmalı seçimler Arap Bahar’ının sonuçlarından birini oluşturmaktadır. Bunlarla beraber Arap Baharı sonrası ayyuka çıkan istikrarsızlık, kargaşa ve intihar saldırıları ile güvenlik sorunları daha da müzminleşmiştir.¹⁶⁴

Arap Baharı döneminde şiddet, başkana karşı muhalif hareketlerin bir aracı olarak görülmüş olup bölgesel güvenlik sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu tehdidi birkaç ülkenin aynı anda yaşamaması, tehlikenin boyutunu artırmıştır. Bölgede terör örgütlerinin siyasi temelli yapılar haline gelmesi Orta Doğu ülkeleri için ciddi tehlike oluşturmuştur. Bunun en bariz örneği IŞİD terör örgütüdür. Bu terör örgütünün varlığı çevre ülkeleri de büyük ölçüde etkileyen, adeta bölgesel ve ulusal bir trajedi haline dönüşen mülteci sorununu ortaya çıkarmıştır.

Orta Doğu ile Kuzey Afrika bölgesi, üç büyük dinin kutsal mekânlarının bulunduğu yer olması, dünyanın son yüzyıldaki enerji merkezi konumunda olması ve

---

¹⁶² Sinem Yüksel Çendek, Armağan Örki, “Arap Baharı Sürecinde Libya, Suriye ve Yemen’de Yaşanan İç Savaşlar: Karşılaştırmalı Bir Çözümleme”, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 2019, Cilt:10, Sayı:01, (ss.42-58), s. 54.

¹⁶³ “Mursi’nin 1 yıl 4 gün süren cumhurbaşkanlığı”, Anadolu Ajansı, son güncelleme 4 Temmuz 2013, (erişim 05.12.2020). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/mursinin-1-yil-4-gun-suren-cumhurbaskanligi/234544>.

¹⁶⁴ Sinem Yüksel Çendek, Armağan Örki, s.45.

önemli suyuollarını bünyesinde barındırması gibi sebeplerden dolayı küresel aktörlerin daima ilgi odağı olmuştur. Dünya doğalgaz ve petrol rezervlerinin %54'ünü barındırıyor olmakla birlikte Libya ve Cezayir gibi ülkelerden Avrupa'ya doğalgaz sevkiyatı yapılması, bu bölgenin önemini korumasını sağlamaktadır.¹⁶⁵ Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin en çok ticaret yaptığı ülkeler Avrupa ülkeleridir. Bu nedenle bölgede yaşanan olaylar ile Avrupa ülkeleri yakinen ilgilenmektedir.

Yukarıda bahsedilen özelliklerinden dolayı Batı ülkeleri bu bölgenin yönetiminin radikal İslami grupların eline kalmasını istememektedir. Bu nedenle Batı ülkeleri İslami grupları değil, despot yönetimleri desteklemiştir. Bununla kendilerine karşı oluşma ihtimali olan bloğu engelleme ve diktatörler ile kârlı bir iş birliği yaparak, buradaki ülkeleri her manada kendilerine bağlı hale getirmeyi amaçlamışlardır. Örneğin ABD Arap Baharı'ndan önce bölgeye uzun vadeli yatırımlar yapmış, istediği sonuca ulaşmak için uyguladığı politikalar ile liderleri kullanmış ve onları desteklemiştir. ABD'nin gerek siyasi yetersizliği gerekse ekonomik imkansızlığı, onun Orta Doğu'da daha aşağı seviyelere düşeceği ihtimalini doğurmaktadır.¹⁶⁶ ABD, amacına ulaşmak için silah, askeri yardım gibi gerekli yardımları sağlamış olup, İsrail'in güvenliği ve enerji güvenliği konulardan politikalar yürütmüştür. Arap Baharı ile ABD'nin bugüne kadar desteklediği yönetimler yıkılınca İsrail politikası tehlikeye girmiştir. ABD'nin bu süreçteki politikası ise ayaklanmaların ABD düşmanlığına dönüşmemesi olduğu için ayaklanmaları desteklemiştir. Avrupa Birliği ise bölgede var olan kitle imha silahlarının kendi vatandaşlarına karşı terör saldırısı olma ihtimali veya olası göç sorunu gibi durumlardan dolayı sürece dâhil olmuştur. Bölge içinde otoriter rejimi destekleyici bir politika izlemiştir. Rusya ise sadece Libya'da ayaklanmaların büyümesi ile aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Buradan, Rusya'nın çıkarlarını düşünerek sadece önemli bir ekonomiye ve güce sahip olan ülkelerde yaşanan ayaklanmalar ile ilgilendiği anlaşılmaktadır. Suriye'de yaşanan kimyasal silah kullanımı sonucu yüzlerce insanın ölmesi ile sonuçlanan vahim durumda Rusya'nın uyguladığı başarılı diplomatik politika, bölgede yerini daha da sağlam hale getirmesini sağlamıştır. Rusya Federasyonu'nun

---

¹⁶⁵ İsmet Göçer ve Sercan Çınar, "Arap Baharının Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri" *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6/10 (2015), s.55. (erişim 05.12.2020).

¹⁶⁶ Hüsamettin İnaç, "Arap Baharı Sürecinde Arap Kimliğinin Dönüşümü", *Ormer Ortadoğu Yıllığı*, 2011, (ss.487-499)s.497.

Suriye politikası bir savunma refleksinin uzantısı olarak değerlendirilmektedir; keza Kuzey Kafkasya’da patlak verecek muhtemel bir dağılmayı önlemek açısından Rusya önce Güney Kafkasya üzerinde etkisini artırmaya çalışmış, ardından Orta Doğu bölgesine yönelmiştir. Bu anlamda en kolay nüfuz kuracağı bölge Suriye olmuştur.¹⁶⁷ Burada, Rusya’nın Sovyet döneminden beri devam eden geleneksel siyaseti de etkin bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Suriye Sovyetlerin, en fazla tesir sağladığı ülkelerin başında gelmekteydi. Bu yüzden günümüzde

Suriye Rusya açısından daha özel öneme sahip bir ülke olarak ortaya çıkmıştır. Zira tarihsel gelişim süreci içinde Suriye Rusya için Orta Doğu’daki etkinlik alanının genişletmede önemli dayanak noktası olmuştur. Bu yüzden Rusya (Sovyetler Birliği) Suriye’ye devamlı olarak askeri, ekonomik ve sosyal alanda yardımlarda bulunmuş, karşılığında Suriye Moskova’nın Orta Doğu politikaları açısından güvenilir bir müttefik tutumu sergilemiştir. Her ne kadar ekonomik ilişkiler açısından Suriye Rusya için belli bir önem arz etse de bu ülkenin Rusya açısından önemi daha ziyade siyasi ve stratejik niteliktedir. Libya politikasından farklı olarak Rusya Suriye konusunda kesin ve hiçbir taviz vermeyecek bir tutum sergilemiştir.¹⁶⁸

Arap Baharının uluslararası alanda ortaya çıkardığı en büyük sorun mülteciler sorunu olmuştur. Bölgede yaşanan istikrarsızlıklardan ve özellikle Suriye’de Arap Baharının bir sonucu olarak ortaya çıkan iç savaştan dolayı kendilerine oluşum alanı bulan terör örgütleri ve Esad’a bağlı güçlerin halka uyguladığı şiddet nedeniyle birçok insan göç etmek zorunda kalmıştır. Pew araştırma şirketinin verilerine göre 2011 yılından bugüne kadar 13 milyon Suriyeli ülkesinden göç etmiştir. Bunlardan 3,4 Milyonu Türkiye’ye, 1 milyonu Avrupa’ya, 1 milyonu Lübnan’a, 250 bini Irak’a ve 660 bini Ürdün’e göç etmiştir.¹⁶⁹

Arap Baharı ile geline nokta geriye dönüp bakıldığında aynı olayların yaşanmaması için özellikle istikrar sağlanmalı; işsizliği, istihdamı ve ekonomik büyümeyi iyileştirecek reformlar uygulanmalı ve batı ülkelerinin kendi ülkelerinde yarattığı etkileri en aza indirmeleri gerekmektedir.

---

¹⁶⁷ Refik Levent Tezcan, Arap Baharı Sonrasında Rusya Federasyonu’nun Suriye Politikası, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı Doktora Tezi, Kocaeli, 2022, s.162.

¹⁶⁸ Ali Asker, “Rusya’nın Suriye’de Stratejik Hamleleri: Sonu Meçhul Başlangıç”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Orta Doğu Özel Sayısı, Yıl: 22, Sayı: 87, Ocak-Haziran 2016, ss. 330-334, s. 333.

¹⁶⁹ “Suriyeliler En Çok Nerelere Göçtü?”, Sputnik News, Son güncelleme 31 Ocak 2018, (erişim 05.12.2020). <https://tr.sputniknews.com/dunya/201801311032054552-suriyeliler-en-cok-nerelere-goctu/>.

SONUÇ

Küreselleşme çağında yaşanan en önemli teknolojik olaylardan birisi sosyal medya ağlarının ortaya çıkarak gelişmesidir. Bu gelişme sadece teknolojik açıdan değil, bu ağların pazarlama, satış, propaganda, seçimden başlayarak toplumsal hareketlere yön verecek kadar etkili olması bakımından son derece önemlidir.

Sosyal medya platformlarının gelişmesi sonucunda medya araçları şekil değiştirirken, gazete, televizyon, radyo gibi medya araçları sanal ortama taşınarak internet ortamına aktarılmıştır. Bu durum, toplumun medyaya erişimini kolaylaştırırken sanal platformların etki gücünün de artırmıştır. Sosyal medya platformları üzerinden yapılan örgütlenmelerin en bariz örneği Arap Baharı olarak bilinen devrimler sırasında gözlemlenmiştir. 2010 yılında Orta Doğu bölgesinde patlak veren halk protestoları kısa sürede yayılmış ve kitlesel bir harekete dönüşmüştür.

20. yüzyılda Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da ortaya çıkan ulus devletlerin en önemli sorunlarından biri demokratikleşme sorunu olmuştur. Bunun yanı sıra, iktidarların baskıcı siyaseti, insan hakları, basın özgürlüğü, sosyal hak ve özgürlükler vd. alanlarda yaşanan ciddi sorunlar kesintisiz şekilde devam ederken, bu alanda herhangi bir iyileşme gözlemlenmemiştir. Tüm bu sorunlarla beraber ekonomik ve sosyal problemlerin çözülmemesi, yaşam standartlarının düşük seviyelerde olması, senelerce devam eden bu sorunların katlanarak artması toplumsal öfke birikimine yol açmıştır. Hesap sorulamaz yönetim şekli demokratik olmayan yöntemlerle halk iradesini siyasi sistemin dışında tutmaya çalışmış, bunun için yeri geldiğinde en sert şiddet ve baskı yöntemlerine başvurmuştur.

Halkına karşı hesap verme ihtiyacı hissetmeyen otoriter rejimler, halkın siyasi yaşama dâhil edilmesini istemezken, denetimleri dışında gelişen herhangi bir siyasi güce de tahammül etmemişlerdir. Diğer taraftan bölge, geleneksel olarak büyük güçlerin ilgi odağında yer alarak bu güçlerin siyasi entrika ve çıkarlarının çatıştığı bir alana dönüşmüştür. Bu çatışmalar sırasında yerel iktidarlar kendilerini korumak adına, halkın iradesini görmezden gelmiş, dış güçlere tavizde bulunarak, duruma göre bu güçlerin safında yer almış veya yer değiştirmişlerdir.

Günümüzde Arap coğrafyasında, dış güçlerin tarihsel olarak etkili olması ve bölge ülkelerinde şekillenen otoriter rejimler, ülkenin sosyal ve ekonomik politikalarındaki tercihlerini de şekillendirmeye devam etmektedir.

Genel olarak Arap ülkelerinde hakim olan rejimlerde demokrasi ile özdeşleşmeyecek durumlar bariz şekilde kendini göstermiştir. Bu da temel hak ve özgürlüklerin ilerletilebilmesinin önünde bir engel oluşturmuştur. Totaliter rejim yapısının özünde bulunan; “yolsuzluk, rüşvet, adam kayırma gibi ahlaki yozlaşmalar” rejimin gücünü azaltmış ve halk nezdindeki meşruiyet düzeyinin düşmesine yol açmıştır. Demokrasinin bir gereği olan seçimlere dayalı başkanlık sisteminde, adil olmayan yöntemlerle yeni liderler seçilmiştir. Yine demokraside olması gereken muhalif sınıf var olsa da bu sınıf üzerinde her zaman baskılar olmuştur.

Arap Baharı'nın tetikleyen olay 2010 yılında Tunus'ta bir gencin kendisini yakmasıyla başlarken, halk protestoları domino etkisiyle bölgenin neredeyse tamamını sarmıştır. Arap Baharının her ülke için bir bahar getireceği beklentisi gerek bilimsel düzlemde gerekse medya platformlarında sıklıkla tartışılmıştır. Fakat, “bahar” diye tabir edilen bir süreç birçok ülke için “kara kışa” dönüşmüştür. Bu ülkelerin başında Suriye gelmektedir. Ülkede devam eden iç savaş henüz son bulmazken, sorun, ulusal çaptan sıyrılarak büyük güçlerin çekiştiği bir sorun haline gelmiştir. Bu süreçte en fazla zarar gören ülkenin Türkiye olduğunu söylemek hiç de abartılı olmayacaktır.

Arap Baharının duraklarından biri olan Mısır içinde kısa sürede bir bahar havası esememiştir. İktidara gelen Mursi yönetimi kalıcı olamamış, askeri bir darbe ile ülke yeniden sonu belirsiz bir otoriter mecraya girmiştir. Genel olarak Arap otoriter yönetimlerdeki baskıcı yapı, seçim, temsil, parlamento gibi danışma ve iş birliği mekanizmalarıyla örtülü biçimde faaliyet göstermiştir. Yani bu rejimlerde esasen görünürde birçok demokratik kurum ve sürece rastlamak mümkündür. Fakat bunların hiçbiri ne oluşum ne de işleyiş açısından asli işlevini yerine getirmektedir. Örneğin seçime dayalı başkanlık sisteminin egemen olduğu Mısır'da seçimle oluşan bir parlamento vardır. Sistem çok partili bir nitelik taşımasına karşın, iktidar partisi dışındaki parti ve liderler üzerinde her zaman yoğun bir baskı söz konusudur. Fas ve Cezayir gibi ülkelerin yönetimleri bu süreci toplumsal kargaşaya ve iç ayaklanmalara yol vermeyecek şekilde, tabiri caizse daha az zararlar atlatmışlardır.

Arap Baharına giden yolda, işgücü piyasalarının zamanla daha kötü bir hal alması; ayaklanmaları körükleyen nedenler arasında olmuştur. Özellikle eğitilmiş genç sınıfın, iyi maaşlı iş bulamayışı da kötüleşen işgücü açısından önemli bir çıktıdır. Bu sorunların nedeni, iktidarların sağlam ve sürdürülebilir politikalar uygulayamamış olmasıdır. Diğer taraftan, devletlerin “refah devleti politikaları” konusunda ilerlemeler kat edememesi de hayat kalitesini oldukça aşağılara çekmiştir.

Arap Baharı sürecinde sosyal medya ağlarının süreç üzerinde ne kadar etkili olup olmadığı alan yazınında tartışılan konulardandır. Bazı yazılarda bu süreç adeta “sosyal medya devrimi” şeklinde lanse edilirken, birçok yazar da bu devrimleri, Orta Doğu’da ve Kuzey Afrika’da ABD’nin bir kaos oluşturma süreci olarak nitelendirmiştir. Fakat her iki değerlendirmenin bir uç yorumlama olduğunun altını özellikle çizmek gerekir. Zira bu ve benzeri argümanların süreci karakterize etmek bakımında tek başına yeterli değildir.

Arap Baharı’nın ortaya çıkıp gelişmesi çok boyutlu bir süreç olup pek çok faktör ve nedene bağlıdır. Protesto ve kargaşaların yaşandığı ülkelerde hükümet güçleri ve göstericiler arasındaki çekişmeler hızlı bir şekilde farklı yerlere sıçramıştır. Ayaklanmanın başladığı günden iki gün sonra ülkede net bağlantıları ve ulaşım kısıtlanmış olsa da protesto gösterilerine çok sayıda insan katılmıştır. Polis halk üzerinde kuvvet uygulamaya başlamış ve bu da iki taraflı bir çatışma haline dönüşmüştür. Gösteriler boyunca, insanların yaşam hakkına saldırılar, baskı uygulayarak kaybedilme olayları ve işkenceler gibi pek çok hakkın ihlali yaşanmıştır. Bu hak ihlallerinin birçoğu sosyal medyada halk tarafında çeşitli fotoğraf ve videolarla uluslararası kamuoyuna duyurulmuştur.

Hükümetin yaptığı sansür uygulamalarını yok sayarak örgütlenmelerini sosyal medya ağları üzerinden sağlayan muhalif kesim Arap Baharı hareketlerini başlatmışlardır. Bu başlangıcın sosyal medya ağları üzerinden olması başlangıçta Arap Baharı devrimlerini sosyal medya devrimleri olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Fakat devrimin iç dinamikleri işsizlik ve ekonominin gerilemesi ile birlikte halkın yönetimden memnun olmaması, sosyal ve ekonomik sorunların yanı sıra siyasi hak ve özgürlükler alanında yaşanan baskı ve sınırlamalardır. Devlet yönetimi ve yakınlarının rüşvet, yolsuzluk, adam kayırmacılık, kamu varlıklarının gasp edilmesi gibi olumsuzluklar da Arap Baharı’na ivme kazandıran etkenler arasında olmuştur. Bu kadar

olumsuz nedenlerin olduğu bir ortamda Arap devrimlerini sosyal medya devrimi olarak yansıtmak duruma dar çerçeveden bakmaktan başka bir şey değildir.

Baskıcı hükümet politikalarına karşı halkın sesini hem hükümet yöneticilerine hem de uluslararası kamuoyuna duyurması açısından sosyal medya ve iletişim ağlarının büyük katkı sağladığı elbette yadsınamayacaktır. Fakat sosyal medya bu süreçte kitlelerin harekete geçirilmesinde bir neden değil, sadece araçtır.

Arap devrimlerini ABD başta olmakla dış güçlerin yazarak uyguladığı bir senaryo olarak görmek de yanlış olacaktır. Zira herhangi bir dış bir ülkede sosyal, siyasi ve ekonomik sorunların baş gösterdiği bir zemin olmadan o ülkede bir ayaklanma çıkaramaz. Bu güçlerin söz konusu ayaklanmaları organize etmesi veya yönetmesi için bahsedilen bir zeminin varlığı olmazsa olmazdır. Emperyal güçlerin ülkelerin iç sorunlarını fırsat bilerek o ülkelere müdahale etmesi gayet beklenen ve tecrübe ile ispatlanmış bir gelişmedir. Bu tür müdahalelere fırsat vermemenin tek yolu; sosyal, ekonomik ve siyasi sorunların halkın iradesine dayanarak çözülmesi, yurttaş dayanışmasının sağlanması demokratik bir düzenin inşası sayesinde mümkün olacaktır. Bu zamana kadar edinen tarihi tecrübe böyle bir sistemin (veya rejimin) Arap ülkeleri için yakında ve orta vadede tesis edileceği mümkün olmayacağını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Acar Hasan, Hakan Acar, “Arap Baharı Sonrasında Libya’nın Sosyal, Siyasi ve Güvenlik Durumunun Değerlendirilmesi”, *Asya Studies-Academic Social Studies*, 2021, Cilt: 5 Sayı: 18, ss.219-226.
- Ahlgren Matt, Facebook ekibi tarafından derlenmiş istatistikler için bkz: 55 İçin 2023+ Facebook İstatistikleri, Gerçekler ve Trendler, <https://www.websiterating.com/tr/research/facebook-statistics/#chapter-1>, Erişim tarihi: 23.03.23023
- Akar Fatma, Zeynep Ekmekçi, “Sosyal Medyada Kadın: Suriye İç Savaşı ve Ukrayna-Rusya Savaşı Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Selçuk İletişim Dergisi* 2023; 16 (1), ss.119-147.
- Akbiyık Nihat, Musa Öztürk, “Sivil Toplum ve Sosyal Medya Perspektifinde “Arap Baharı” ve “Wall Street”i İşgal Et” Eylemleri, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi II, İnönü Üniversitesi, 2010, ss.1003-1027.
- Akıncı Abdulvahap, Vedat Eriş, “21. Yüzyıl Demokrasilerinde Siyasal Katılım ve Türkiye”, *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 2019, Cilt 3, Sayı 2, ss.35-55.
- Akıncı Selçuk, “Siyasal Katılım Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, Sayı:07, ss.33-45.
- Akpınar Mehmet Faiz, Ali Özcan, “Mısır Halk Ayaklanmalarında Sosyal Medyanın Rolü”, *Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 2019, Cilt: 10 Sayı: 39, ss.149-171.
- Aktaş Murat, “Arap Ayaklanmaları ve Sosyal Medyanın Rolü”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 61, 2018, ss.199-208
- Aktaş Murat, “Demokrasi Kavramına Eleştirel Bir Bakış”, *Anemon: Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı:1, Haziran 2015, ss. 87-105.
- Akyol Hakan, Demokratikleşme Yaklaşımları Açısından “Arap Baharı” ve Geleceği: Mısır Örneği, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara,2019.
- Al-Owaa Abubakr, Siyasi aktivizm aracı olarak sosyal medya: Yemen örneği, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Ana Bilim Dalı İletişim Bilimleri Bilim Dalı yüksek lisans tezi, İstanbul,2019.
- Ansarian Mohammad, “Arap Baharı’nın Ekonomik Etkileri”, *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2020, ss.43–51.

- Arslan Sevilay, Hikmet Seçim, “Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Facebook’un Seçmenlerin Oy Verme Kararı Üzerindeki Etkileri: KKTC 2013 Milletvekilliği Erken Genel Seçimleri Örneği”, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 2015, Sayı: 84, ss. 09-32.
- Asker Ali, “Rusya’nın Suriye’de Stratejik Hamleleri: Sonu Meçhul Başlangıç”, *Yeni Türkiye Dergisi, Orta Doğu Özel Sayısı*, Yıl: 22, Sayı: 87, Ocak-Haziran 2016, ss. 330-334.
- Aslan Mesut, Sosyal medya, sosyal hareketler ve uluslararası müdahaleler, Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016.
- Atabek Ümit, “Twitter’da Yerel Siyasal İletişim: Türkiye’de İki Farklı Tarz”, *İletişim Dergisi*, 2020, Sayı: 33, ss.32 – 54.
- Atabey Güllü, Derya Hasta, “Siyasal Katılım, Siyasal Yeterlik Ve Toplumsal Cinsiyet”, *Nesne Psikoloji Dergisi (Npd)*, 2018, Cilt: 6, Sayı: 13, ss. 484-516.
- Aydemir Aslı, *Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2020.
- Aydın Kenan, Volkan Özbek, “Ailenin Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2004, Sayı: 8, ss.144 – 167.
- Babacan Mehmet Emin, İrfan Haşlak ve İsmail Hira, “Sosyal Medya ve Arap Baharı”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2014, Cilt: 6 Sayı: 2, ss.63-92.
- Banazılı A. Muhammet, “Siyaset Psikolojisinde Oy Verme Yaklaşımları ve Seçmen Davranışı: İngiltere Örneği”, *Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)*, 2019, Sayı:30, ss. 1065-1070.
- Behçet Muhammed, “İkinci Dünya Savaşı Sonrası Mısır Siyasi Tarihi Üzerinden Arap Baharı’nın İncelenmesi”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2019, Cilt: 21, ss.303 – 321.
- Bekaroğlu Edip Asaf, “Veysel Kurt, Mısır’da Otoriter Rejimin Sürekliliği ve Ordu: ‘Arap Baharı’ ve Sonrası Sürecin Analizi”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2015, Cilt: 2 Sayı: 2, ss.1 – 36.
- Cabbarova Afag, Arap Baharı’na Sosyal Medya’nın Etkisi, Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Anabilim dalı Yüksek Lisans Tezi, Bakü, 2015.
- Çağlar Nedret, Pelin Havva Köklü, “Yeni Medyanın Siyasal İletişim Aracı Olarak Kullanımı: Siyasal Partilerin Resmî Web Sitelerine Yönelik Bir Araştırma”,

Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 2017, Cilt: 5
Sayı: 1, ss.148 – 173.

Çakır Hamza, Seda Tufan, “Siyasal İletişim Sürecinde Sosyal Medya: Türkiye’de Siyasi Liderlerin Instagram Kullanım Pratikleri Üzerine Bir İnceleme”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016, Sayı: 2, ss.7-28

Çelik Ahmet Hüsrev, “Buazizi’den Rabia’ya, Trablus’tan Şam’a Arap Baharının Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 2015, Cilt: 6 Sayı: 2, ss.34 – 53.

Çelik Ahmet, “Bilgi Toplumu Üzerine Bazı Notlar”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1998, Cilt: 15 Sayı: 1, ss.53-59.

Çendek Sinem Yüksel, Armağan Örki, “Arap Baharı Sürecinde Libya, Suriye ve Yemen’de Yaşanan İç Savaşlar: Karşılaştırmalı Bir Çözümleme,” *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 2019, Cilt:10, Sayı:01, ss.42-58.

Çıldan Cihan vd., Sosyal Medyanın Politik Katılım ve Hareketlerdeki Rolü, Akademik Bilişim 2012 Konferansı, Ankara, 2012, ss.01-09.

Çoban Barış, “Sosyal Medya Devrimi”, *Sosyal Medya Devrimi*, Editör: Barış Çoban, Su yayınları, İstanbul, 2014, ss. 09-21.

Dahl Robert A., *Demokrasi Üstüne*, Çev. Betül Kadioğlu, Yetkin Yayınları, Ankara 2001, s. 63-64.

Davas Neslihan Özkan, Siyasal Propaganda Aracı Olarak Sosyal Medyanın Oy Verme Üzerindeki Etkileri, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Aydın, 2012.

Demir Can, Suriye’de Kara Kışa Dönen Arap Baharı: Küresel ve Bölgesel Güçlerin Yönetimdeki Vekalet Savaşı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2018.

Demir Gökhan, Sosyal Medya ve Siyaset İlişkisi: Mısır Örneği, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,2014.

Demir Mine İnanç, “Siyasal İletişim: Kavramsal Bir Derleme”, *International Journal of Art, Culture, Communication*, 2018, Cit:01, Sayı:01(ss.79-104).

Demir Osman Burak, Sosyal medya ve siyaset ilişkisi: Örnek olaylar üzerinden bir analiz, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2021.

- Divanoğlu Sevilay Uslu, “Kuşak Farklılıklarının Politik Pazarlama Ve Siyasal İletişim Açısından Değerlendirilmesi”, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2012, Cilt: 12 Sayı: 31, ss. 265-278.
- Doğan dem, vd. “Ağ Toplumlarında Sosyalleşme ve Paylaşım; Facebook zerine Ampirik Bir Araştırma”, *Journal of New World Sciences Academy*, 2010, Volume: 5, Number: 2, ss.183-206.
- Efegil Ertan, “Mısır ve Ürdün’n Dış Politikalarını Şekillendiren Unsurlar”, *Ortadoğu Analiz*, 2013, ss.19–28.
- Emlik Oktay, Sosyal Medya Ve Markalaşan Devlet <https://www.Umut.Org.Tr/Userfiles/Files/Oktay%20emlik.Pdf> , Erişim Tarihi: 04.05.2023, s.05.
- Ertem Helin Sarı, Sevda Korhan, “Sosyal Medya ve Dış Politika İlişkisine Yakından Bakmak: Türkiye’de niversiteli Genç Yetişkinler rneği”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2019, Cilt: 15 Sayı: 2, ss.215 -233.
- Esad rejiminden sosyal medya operasyonu: ‘Suriye’yi farklı bir yer gibi gösterip...’, <https://www.sozcu.com.tr/2022/dunya/esad-rejiminden-sosyal-medya-operasyonu-suriyeyi-farkli-bir-yer-gibi-gosterip-7297671/>, erişim tarihi: 05.05.2023.
- Eser Hamza Bahadır, Ömer Taylan, “Doğrudan ve Temsili Demokrasi Modelleri zerine Bir Eleştiri Denemesi”, *Muhafazakr Düşünce Dergisi*, Yıl: 13, Sayı: 48, Mayıs-Ağustos 2016, ss. 283-298.
- Filiz Uğur, Seçmen Davranışını Etkileyen Sosyo-Psikolojik Faktörler: Pamukkale niversitesi rneği, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2019.
- Gcer İşmet, Sercan ınar, “Arap Baharının Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye’nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı:10, (2015, (erişim 05.12.2020).
- Goğlu Volkan, “Mehmet Devrim Aydın, Kamu Politikası ve Sosyal Medya İlişkisinin, Toplumsal Hareketler Bağlamında İncelenmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2015, Cit:8, Sayı:37, ss.880-900.
- Gönen Talha, *Arap Baharı ve Mısır Türkiye’nin Mısır Politikası*, Urzeni Yayınları, İstanbul, 2020.

- Görgülü Vedat, Sosyal Medyanın Propaganda Açısından Önemi: Arap Baharı Sürecinde Mısır ve Libya Örnekleri, Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.
- Güçlü Nezahat, Kseanela Sotirofski, “Bilgi Yönetimi”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2006, Cilt: 4 Sayı: 4, ss. 351 – 373.
- Gülaslan Taylan, “Sosyal Medya Güncel Tartışmalar: Sosyal Medyanın Kontrolü & Sosyal Medya Hizmet ve Gizlilik Sözleşmeleri & Yerli ve Milli Sosyal Medya”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2021, Cilt: 4 Sayı: 1, ss.1 – 21.
- Günaydın Onur, “Sosyal Medya Devrimi Miti ve Arap Ayaklanmaları”, *Arap Ayaklanmalarını Yeniden Düşünmek Süreç ve Aktörler*, Editörler: Mesut Özcan, M. Hüseyin Mercan, Küre Yayınları, İstanbul,2022, ss.59-84
- Gündoğmuş Bekir, vd., “Sosyal Medya Kullanımının Siyasal Katılıma Etkisinin Şırnak İl Örneğinde Ölçülmesi”, *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 2019, Cilt:1, Sayı:1, ss.78-103.
- Gözler Kemal, *Anayasa Hukuku*, Ekin yayınları, Bursa, 2013.
- Hofheinz Albrecht, “Arap Dünyasında İnternet: Siyasi Liberalleşme için Oyun Alanı”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 4, Sayı 16, 2008, ss. 79-96.
- Işık Metin, “Medya ve Demokrasi Paradoksu: Medya Yoluyla Demokrasinin Tehdit Edilmesi”, *Selçuk İletişim*, Yıl 2005, Cilt: 3 Sayı: 4, 114-121.
- İnaç Hüsamettin, “Arap Baharı Sürecinde Arap Kimliğinin Dönüşümü”, *Ormer Ortadoğu Yıllığı*, 2011, ss.487-499.
- Karataş İbrahim, Arap Baharı ve Sosyal Medya, Conference: ECLSS International Online Conference, Economics and Social SciencesAt: Kielce, Poland, 2020, ss.122-131.
- Karkın Veysel, Önder Yazıcı, “Arap Baharı’nın Suriye’ye Yansıması ve Türkiye’ye Sığınan Mülteciler (Gaziantep Örneği)”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 2015, Cilt: 4 Sayı: 12, ss.201-213.
- Kaya Mehmet, Toplumsal Hareketlerin ve Siyasal İslam’ın Arap Bahar’ına Etkisi, Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.
- Kırık Ali Murat, “Arap Baharı Bağlamında Sosyal Medya-Birey Etkileşimi ve Toplumsal Dönüşüm”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, Cilt.1 Sayı 3, 2012, ss.87-98.
- Koçak Konur Alp, “Yasemin Devrimi’nden “Arap Baharı’na Tunus”, *Yasama Dergisi*, 2012, Sayı: 22, ss.22 – 61.

- Koraltan Feyza Hilal, Devrim süreci: Arap Baharı. Yeni Ortadoğu: Toplum, Siyaset ve Ekonomi Konferansı. Işık Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s.30-36.
- Korkmaz Ali, “Arap Baharı Sürecinde İnternet ve Sosyal Medyanın Rolü”, *International Symposium on Language and Communication: Research Trends and Challenges*, 10 - 13 Haziran 2012, ss.2147-2153.
- Köchler Hans, “Arap Baharı”nda Yeni Sosyal Medyanın Etkisi”, *Ortadoğu Konuşmaları Bölgesel ve Küresel Perspektiften ‘Arap Baharı*, Editör: Zahide Tuba Kor, Küre Yayınları, 2014, ss.365-385.
- Kutlu Ömer, “Siyasal İletişimde Instagram Kullanımı: Türkiye’de Liderlerin Instagram Kullanım Pratikleri Üzerine Bir Araştırma”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2019, Cilt: 7 Sayı: 2, ss.730 – 755.
- Meder Mehmet, “Bilgi Toplumu ve Toplumsal Değişim”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2001, Cilt: 9 Sayı: 9, 72 – 81.
- Minarlı Mustafa Ali, İletişimsel bir ortam olarak sosyal medya ve demokrasi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Ana Bilim Dalı İletişim Bilimleri Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2019.
- Miş Nebi, “Allah, Suriye, Beşşar”dan “Allah, Suriye, Hürriyet”e: Suriye’nin Zorlu Arap Baharı”, *Ormer Ortadoğu Yıllığı*, 2011, ss.262-300.
- ’Mursi’nin 1 yıl 4 gün süren cumhurbaşkanlığı”, Anadolu Ajansı, son güncelleme 4 Temmuz 2013, (erişim 05.12.2020). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/mursinin-1-yil-4-gun-suren-cumhurbaskanligi/234544>.
- Nebati Nureddin, “Ortadoğu’da Demokrasiyi Geliştirme Hareketi Olarak Arap Baharı”, *Tojdac Dergisi*, 2019, Cilt: 9 Sayı: 2, ss.178 - 190 .
- Özbek Ali, “Arap Baharı Nedir? Arap Baharının Ekonomik Nedenleri”, III. Uluslararası EUREFE Kongresi 1/1 ,2019, (erişim 04.12.2020).
- Polat İsmail Hakkı, ‘*Sosyal Medya Devrimleri?*’, *Cesur Yeni Medya*, e-kitap, der. Mutlu Binark, Işık B. Fidaner, Alternatif Bilişim Derneği Yayınları, Ankara, 2011.
- Saatcıoğlu Ezgi, “Bir Sosyal Medya Platformu Olarak Instagram Kullanım Güdülleri: Kullanıcıların Kimlik Sunumu Üzerine Bir Araştırma”, Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Anabilim Dalı Doktora Tezi, İzmir, 2019.
- Selma Kaymak Yılmaz, Siyasal Katılma, Siyaset-Siyasal Katılma ve Etkenleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Yapı- Sosyal Değişme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001.

- Selvi Özgür, “Bilgi Toplumu, Bilgi Yönetimi ve Halkla İlişkiler”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2012, Cilt: 1 Sayı: 3, ss.191-214.
- Serap Resuloğlu Geylani, Arap Baharı, toplumsal hareketler ve sosyal medya: Tunus ve Mısır Örneği, Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü /İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.
- Sınmaz Kadriye, “Mısır Raporu: Devrim ve Darbe Sarmalında Bir Toplum”, 27 Mayıs 2019, https://insamer.com/tr/misir-raporu-devrim-ve-darbe-sarmalinda-bir-toplum_2201.html
- Sönmez Eda Nur, Liderlerin Üslubuna Yönelik Algıların Oy Verme Davranışı Üzerindeki Etkisinde Dindarlığın Düzenleyici Rolü: Adana ve Nevşehir İli Örneği, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Politikası Ve İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2021.
- Suriye’deki iç savaşta 715 medya çalışanı öldürüldü, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyedeki-ic-savasta-715-medya-calisan-oiduruldu/2887857> , erişim tarihi: 12.05.2023.
- ‘Suriyeliler En Çok Nerelere Göçtü?’, Sputnik News, Son güncelleme 31 Ocak 2018, (erişim 05.12.2020). <https://tr.sputniknews.com/dunya/201801311032054552-suriyeliler-en-cok-nerelere-goctu/>.
- Sümer Osman, Yalçın Yılmaz, Bilgi ve Eğlence Formatında Siyasal İletişim; Politainment, Uluslararası Katılımlı 7. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı I, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2013, ss.287-297.
- Şen Yağmur, “Suriye’de Arap Baharı”, *Yasama Dergisi*, 2013, Sayı: 23, ss.54 – 79.
- Tekek Murat, Sosyal Medya ve Arap Baharı, <https://www.orsam.org.tr/tr/sosyal-medya-ve-arap-bahari/>, Yayın Tarihi: 07.12.2021, Erişim Tarihi: 04.03.2023.
- Tekin Gökhan, Gençlerin Siyasal Katılımında Kitle İletişim Araçlarının Rolü, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Konya, 2015.
- Tekvar Sırma Oya, “Yeni Medya ve Kurumsal Kültür: Avrupa ve Türkiye’deki Farklı Kurumsal Yapıların Karşılaştırması”, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012, Cilt:2, Sayı:1, ss.81-103.
- Telli Azime, “Mısır Devrimi’nde Sosyal Medyanın Rolü”, *Bilge Strateji Dergisi*, 2012, Cilt 4, Sayı 7, ss. 76-105.

- Temizel Metehan, Türkiye’de Seçmen Davranışlarında Sosyo-Psikolojik, Kültürel ve Dinsel Faktörlerin Rolü: Kuramsal ve Ampirik Bir Çalışma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya, 2012.
- Tezcan Refik Levent, Arap Baharı Sonrasında Rusya Federasyonu’nun Suriye Politikası, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı Doktora Tezi, Kocaeli,2022.
- Toker Elif Karahan, Cengiz Çağla, “Yeni Kamu Diplomasisinde Sosyal Medya: Arap Baharı Sürecinde Mısır ve Tunus Örnekleri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2022, Sayı: 72, ss.92 – 108.
- Toroğlu Mehmet, ‘Suriye’deki Savaş Medyayı da Değiştirdi’, <https://www.voaturkce.com/a/suriyedeki-savas-medyayi-da-degistirdi/4318799.html>, erişim tarihi: 12.05.2023.
- Tonay Nur, Arap Baharı Sürecinde Tunus: Otoriterlikten Demokrasiye Geçiş Sürecinin Analizi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksel Lisans Tezi, Aydın, 2021.
- Toraman İbrahim, Arap Baharı ve Suriye. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Yalova, 2015.
- Türkmenoğlu H., “Teknoloji ile Sanat İlişkisi ve Bir Dijital Sanat Örneği Olarak Instagram”, *ULAKBİLGE*, Cilt: 2, Sayı:4, 2014, ss. 87-100.
- Uçak Nazan Özenç, “Bilgi: Çok Yüzlü Bir Kavram”, *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 2010, Cilt: 24 Sayı: 4, ss.705 – 722
- Ünal Betül Aydoğan, “Oy Verme Davranışı Modelleri”, *Oüsobiad*,2016, Cilt: 6 Sayı: 15, ss.95- 119.
- Vural Beril Akıncı, Mikail Bat, “Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma”, *Journal of Yasar University* 2010, Cilt: 5 Sayı: 20, ss.3348 – 3382.
- Yaşar İbrahim Halil, “Siyasal İletişim Aracı Olarak Twitter Platformu: Siyasal Partiler Üzerine Bir İnceleme”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2022, Cilt: 9 Sayı: 1, ss.14 – 33
- Yegen Ceren, “Demokratik ve Yeni Bir Kamusal Alan Olarak Sosyal Medya”, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, Cilt:1, Sayı:2, ss.119-135.
- Yeniçıktı Nagihan Tufan, “Halkla İlişkiler Aracı Olarak Instagram: Sosyal Medya Kullanan 50 Şirket Üzerine Bir Araştırma”, *Selçuk İletişim Dergisi*, 2016, 9 (2), ss. 92-115.

Yolcu Neslihan, “Siyasal Katılım Düzeyi ve Siyasal Toplumsallaşma Araçlarına Yönelik Güven Ölçümü: Kocaeli İli Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, *Erciyes İletişim Dergisi*, 2017, Cilt: 5 Sayı: 1, ss.40 – 58.

Yücesoy Tayfun, Yeni Medyadaki Sosyal Ağlar ve Kitle Hareketleri, https://www.academia.edu/47768284/YEN%C4%B0_MEDYADAK%C4%B0_SOSYAL_A%C4%9ELAR_ve_K%C4%B0TLE_HAREKETLER%C4%B0 Erişim Tarihi: 04.04.2023 s.27

Yüksel Okan, Arap Baharı ve Sosyal Medya, <https://politikakademi.org/2013/07/arak-bahari-ve-sosyal-medya/> Yayın Tarihi: 05.07.2013, Erişim Tarihi: 04.03. 2023.

ÖZGEÇMİŞ

Muhammet HİCAZ, 2011 yılında Şam Üniversitesi İngilizce-Arapça Tercümanlık bölümünden mezun olmuştur. 2014 yılında Türkiye'ye gelmiştir. 2019 yılında Karabük Üniversitesi'nde Bölge Çalışmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans programına başlamıştır.